

శ్రీలక్ష్మీకాండగ్రంథ విజయశే కరాణ్.

బా ల బో ది నీ

ఏకోనచత్వారింశః పాఠః = ముప్పదితోమ్మదవ పాఠము.

సా = ఆమె

అభిముఖం = ఎదురుగా

ఏషా = ఈమె

పరితః = చుట్టుకొని

కా = ఎవరే?

ఈషత్ = కొంచెము

సర్వా = ప్రతిది

పరశ్వః = ఎల్లుండి

ఏకా = ఒకటె

ప్రపరశ్వః = ఆవలెల్లుండి

అన్యా = మితియొకటె

ప్రహ్యః = మొన్న

లంబో = వేలాడుట

వర్తమానము

భూతము

: ఏ. బ.

ఏ. బ.

ప్రొ. లంబతే = లంబం తే

అలంబత = అలంబంతే

మ. లంబసే = లంబధ్వే

అలంబభాః = అలంబధ్వం

ఉ. లంబే = లంబామహే

అలంబే = అలంబామహి

సా అంగనా కస్య పుత్రీకావా, కిమర్థం గంగాసమీపే
సంచరతివా ఇతి ఏకః స్పృహః మాం ప్రహ్యః అపృచ్ఛత్. తదా
అహం ఈషత్ ఆలోచ్య హేన్మప! అహమసి తద్వృత్తాంతం
సర్వం విచార్య అనంతరం వదిష్యామి; తావత్సర్వంతం అత్ర
ఏదిథితి అవదం. తతః సః భూతాలః గంగాతీరే ఏకస్మిన్ లతా
గృహే ఈషత్సర్వంతం ఉషిత్యా, పునః అపి బహిః ఆగత్వ
నూం అహ్వాయత్. తదుపరి అహం రాజసమీపం గత్వా హే

భూపాల! ఏమో మద్యచనస్య ప్రేక్షుర్నైరప నాయచ్చత్. కింతు
అహం పునః పునః అపృచ్ఛం; తథాపి సా తూష్ణీం ఆసీత్.
త్వమేవ గత్వా పృచ్ఛ - ఇతి తం నృపం అవదం. పశ్యాత్
సః నృపః తథాపివ అకరోత్.

పిమ్మట రాజును జూచి ఆచూడుది ఓరాజా నాయూ.
రుయొక్కయు నాయొక్కయు పేరు నీకెందుకు? నీవు (నీతో) వను) = (తవమార్గేణ) వెళ్ళుమని చెప్పెను. (ఈ లోపల) = (ఏతదంతరే). ఒకదొంగ అక్కడ చెట్టుమీఁద వ్రేలాడు చుండెను. వాఁడు ఈ స్త్రీని దొంగిలించుకొని పోవుటకు వచ్చి నాడని రాజు వానిని దండించెను. (ఇట్లుండగా) = (ఏవంస్థితే) మఱియొక్కతె ఆరాజును చూచి ఈవేళ మీయింట్లో భోజనమును చేయుటకు నీవు రమ్మని రాజును పిలిచెను. ఒసే! నీ వెవతెవు? అని రాజు అడిగెను. అది నే నొకశూద్రునియొక్క పెండ్లామను అని జవాబుచెప్పెను. పిమ్మట ఓసీ నేనుక్షత్రియుడనుగదా. మీ యింట్లో ఎట్లు భోజనమును చేయుదును? నేను మీయింటికి రాను పొమ్ము అనిచెప్పెను. ఆమెయు వెళ్ళెను.

చత్వారింశః పాఠః = నలువదవ పాఠము.

గమనం = వెళ్ళుట

గత్వా = వెళ్ళి

ఆగమనం = వచ్చుట

ఆగత్య = వచ్చి

కరణం = చేయుట

కృత్వా = చేసి

మరణం = చచ్చుట

మృత్యా = చచ్చి

ధావనం = పరుగెత్తుట

ధావిత్యా = పరుగెత్తి

పతనం = చదువుట || మొ||

పఠిత్యా = చదివి || మొ||

ద్వితీయ భాగ :

జ్ఞా = తెలియుట.

జ్ఞాయతే = తెలియును, తెలియబడుచున్నది

అజ్ఞాయత = తెలిసెను, తెలియబడెను

జ్ఞాన్యతే = తెలియఁగలఁడు, తెలియబడఁగలఁడు

లంబివ్యతే = వ్రేలాడఁగలఁడు

జ్ఞాపయతి = తెలుపుచున్నాఁడు

లంబయతి = వ్రేలాడవేయుచున్నాఁడు

అరే బాలక! నాగదంతే మమ అంగవత్త్రం లంబయ,
 నోచేత్ గృహేవా లంబయ. భోబాలక! తత్రే మక్షికాః పతి
 వ్యంత్రి కింవా గత్వా పశ్యసివా నవా. కటాహే జలం అస్తిరే
 నోచేత్ త్వం ఝటితి తటాకం గత్వా పానీయం అనీయ కటా
 హం పూరయ. అనేకే బాంధవాః స్నానార్థం ఆగచ్ఛన్. హ్యః
 నక్తం మమ నిద్రాసమయే ఏకః ఖనకః ఆగత్య అన్నపాత్రం
 అథః అపాతయత్. అనంతరం ఏకః మూషకః మమ కనిష్ఠే
 కాం శనైః అదశత్. తత్ర ఘరట్టసమీపే ముసలం అస్తి
 ఇథం ఆనేవ్యసి కిం? ఘరట్టః కుతాస్తివా మయా నజ్ఞాయతే
 తవ పతనానంతరం త్వమేవ గత్వా ఆనయ ముసలం. హ్యః ప్రాతః
 అస్మదావరణే ఏకం శూర్పం అసీత్. తస్మిన్ ఏకః రక్తశుచ్చః
 అవసత్. తం దృష్ట్వా తవ అనుజః అమారయ బ్రదే, అబ్రహ్మ
 ణ్యం మంథానః కటః ఉటాఖ్యం చ ఏకత్ర ఏవ సంతి.
 హేలంబ! మమచేలం జలే అపతత్, ఈషత్ శోషమువ్యసికిం?

యుష్మద్భ్రహ్మ అద్య ప్రాతః దశ నకులాన్ అహ మపశ్యం.
తేహం మధ్యే ఏకః పకులః కుసూలే పతిత్వా ధాన్యం సర్వం
అభాదత్.

నీకు ఆడుపిల్ల తెందఱయ్యా? నాకు ఒక్క తేకూతురు.
అలాగా? ఎందుకురా ఆపిల్లను ఆలా బాధ పెట్టుచు
న్నావు? నీకేమి తెలియును, నిన్న నన్ను చెఱువుదగ్గర కొట్టినది.
అయితే సరే. మొదట తమ్ముని, పాలను త్రాగించి తరువాత
పరుండఁబెట్టుము. వాఁడెక్కడ నుండెనో నీకు తెలియునా?
చూడుచూడు ఆచెట్టుమీద వేలాడుచున్నాఁడు. నీవుమెల్లగా
అక్కడకు వెళ్ళి వానిని తీసికొనిరమ్ము. కాని వానిని భయపెట్ట
వద్దు. లేకపోతే వాఁడు చెట్టునుండి పడను. మీకు గుఱుము
లెన్నియున్నవి, ఎద్దు లెన్నియున్నవి? నాన్నా! మనయిల్లో
జోసవరు గున్నదా? నులకమంచముమీద కంబళి యుండెనే
ఎవఁడు తీసికొని వెళ్లినాడు? నిన్న ఒకబల్లి మజ్జిగలో పడ్డది.
అబ్బాయిని బాగుగ మొదట చదివింపుము, వెనుక వ్రాయం
చుము. ఈరవికను ఎవరు అక్కడ వేలాడ వేసినారు? తీగె
యందు పూలు బొత్తుగా లేకున్నవి.

ఏకచత్వారింశః పాతః = నలువదియొకటవ పాతము.

రథ్యా = బజారు-రస్తా

ఏకవారం = ఒకమారు

ద్వారం = వాకిలి

ద్వీః = రెండుమారులు

గర్భగృహం = గది

త్రిః = మూడుమారులు

తేభనం = వ్రాయుట

చతుఃకృత్యః = నాలుగుమారులు

మూలం = చంపుట పంచకృత్వః = అయిదుమార్లు
 పఠనం = పఠట లిఖత్వా = వ్రాసి
 ఆలోచయతి = ఆలోచించుచున్నాడు
 ఛేదయతి = కోయుచున్నాడు
 విచారయతి = విచారించుచున్నాడు
 నిష్పీడయతి = పిండుచున్నాడు [పిండినాడు.
 వ్యచారయత్ = విచారించినాడు; నిరపీడయత్ =

గర్భగృహే కటః అస్తి, శీఘ్ర మానయ. బహిః కేవల
 రభ్యాయాం సంతి తాన్ అంతః ఆహ్వయ. కటేజనేకే యత్కు-
 ణాః సంతి. సర్వాన్ దశేయః కింవా- తవ అంబా కిమర్థం
 ఖనిత్రేణ ఆవరణే ఖనతి? ఛురికాం ఆనయ రే ఉర్వారుకం
 ఛేదయత్వా భక్షయామ. అరేరే శునకః తం శశం ద్రావ
 యతిరే మూగయిష్యతి కింవా కిం విరవామ. ఆవరణే పుష్పాణి
 సంతిచేత్ దేవపూజార్థం శీఘ్ర మానయ. హేబాలికే! తత్ర
 గోమయేన కిం కరోషి? రామః పాశం పంచకృత్వః లిఖత్వా
 శతకృత్వః అపథత్. అరే తూష్ణీం ఆలోచయసి కింరే. ఫల
 కోపనిబాలకః ఆస్తివాసవా విచారయ. భోజనక! అనుజమండ
 పస్య అధః నవనీతం ఖాదతి. కించ క్షీరమపి పిబతి. పిబతిచేత్
 పిబతు, త్వం తూష్ణీం వధి. మమ వస్త్రం కః నిరపీడయత్? తే
 బాలకాః నిరపీడయన్. ప్రతిదినం ప్రాతఃసాయంచ దేవస్య ద్విః
 నమస్కారం కురు; త్రిః సంధ్యావందనం కురు. శివరాత్రిదినే
 ఏకవారం దివా వా, సక్తం వా ఫలాహారం కురుత-ద్వారే
 ఖరః ఆస్తి: దూరం ద్రావయ.

జాతిలో నూనెను పోయియు. వారు కొడవలితో తీగను కోసిరి. ఆజాతు నన్న పంచెవేళ మాయింటిలో పిండిని తిన్నది. గోడయందు బల్లిని పిల్చించినది. గబ్బిలము గిన్నెలో నూనెను త్రాగినది. అరే అరే పాములు వెళ్ళుచున్నవి చూచినావురా! లేదు లేదు; పాములు కావు, ఉడుతలుగా. అయితే తేళ్ళు అని చెప్పెద వేమి? దేవుడు వాహనము మీద వచ్చుచున్నాడు. ఇవ్వేళ మీరు కంచములో అన్నమును తినుచున్నారేమి? మాయింటిలో ఆకులు లేవుగా. తలుపుదగ్గర ఆపాడు మేమి? మాయింటిలో ఇవ్వేళ వంకాయ కూరను వండిచినాము. మాయింటిలో చాందోమలున్నవిరా. నీపడుటర్వాత నిన్ను నేను మళ్ళి చూడలేదు. లేవు నాకు మీ పెయ్యమాడను చూపించుము. మీ అవు పాలుఇచ్చుచున్నదా? చంటికిల్లుకు గజ్జెలు లేవు. పోనిమ్ము.

ద్విచత్వారిశః పాతః = నలువదిరెండవ పాతము.

మల్లికా = మల్లె

కృష్ణా = కృష్ణ

గంగా = గంగ

గోదా = గోదావరి

గంగాలయః = గ గాళము

స్థితః = ఉన్నవాడు

అంతతః = చివరకు

ఇతస్తతః = ఇటునటు

నిష్పీడ్య = పిండి

ప్రసార్య = పఱచి || మొ||

స్థిత్యా = ఉండినిలిచి

స్థాపయిత్యా = ఉంచి, నిలిపి

ప్రసారయతి = పఱచుచున్నాడు—చాచుచున్నాడు

ప్రసారయిష్యతి = పఱచగలడు—చాచగలడు

ప్రసారయత్ = పటచెనుచుచెను

ఆరోహతి = ఎక్కుచున్నాడు

ఆరోపయతి = ఎక్కించుచున్నాడు

ధరతి = కట్టుకొనుచున్నాడు-తాబుచున్నాడు

మల్లికాలతాయాం పుష్పాణి సమ్యక్ సంతి. తత్రస్థితః
బాలకః కః! రామానుజాచార్యస్య పుత్రఃఖలు. గోదాసమీ
పం గత్వా మమ వస్త్రాణి సమ్యక్ ధావ. కృష్ణాజలేన గంగా
లయం పూరయ. కటం ప్రసారయామః మమ ఉపాధ్యాయః
ఆగత్య ద్వారాత్ బహిః ఈషత్కాలం స్థిత్యా పునరపి కుత్ర
వా అగచ్ఛత్. ఏతం బాలకం సంస్కృతవిద్యాం శిక్షయామః
ఖన్తితేన వనే రామః ఖనతి. హేలంబ! చేలం అత్రాస్తిధర. తే
బాలకాః యుష్మత్పుత్రం వృక్షం ఆరోపయంతి పశ్యత. సః
పతేత్ చేత్ కథం? అరేవిధవ! త్వంకిమర్థం వృక్షమారోహసిరే.
మమ అంబా అనుజం గర్భగృహే మంచోపరి శాయయతి.
సా అంగనా క్షీరప్రాతం అంతర్గృహే స్థాపయిత్వా స్వగృహ
మగచ్ఛత్. హంజే బాలికే! మమ చోలం సమ్యక్ నిష్పిడ్య
శోషయ. అహం గోదాయాం స్నానం కృత్వా తత్ర సంధ్యా
వందనం కృత్వా అనంతరం గృహంప్రతి ఆగమిష్యామి.
సః బాలకః ఇదానీం సమ్యక్ నపఠతి, అంతతః
ఖరః భవిష్యతి కింవా. పాకః ఆసీత్. చేత్ పర్ణాని ప్రసార్య
బహిస్సితాన్ బ్రాహ్మణాన్ భోజనార్థం మాహ్వాయ. హే జనక!
బ్రాహ్మణా స్సర్వే స్నానం కృత్వా స్వవస్త్రాణి శోషయంతి, ఆవ

రణే పర్ణాని ప్రసారయేయంవా? త్వం మాప్రసారయ, తవారి
బా ప్రసారయిష్యతి, తర్హి అహం కింకుర్యాం? త్వం తూష్ణీంభవ.

మాపిల్లవాడెక్కడ నున్నాడో నేటికిని తెలియదు. రేపు
తెలియగలదు. ఆయూరినుండి రేపుమాతమ్ముడు రాగలడు.
సవ్వవద్దురా నీయుపాధ్యాయుడు నిన్నుకొట్టును. ఆ ఆజాతు
నిన్న నాలుగు మారులు మాయింటికి వచ్చినది. చివరకెక్కడికి
వెళ్ళినదో నాకు తెలియదు. నాకు తెలియును. అది గడమంచె
మీదనున్న దోసకాయలను క్రిందపడవేసి పరుగెత్తినది. నేటిని
కరగించుము. మమ్మును మోసగించెదవేమి | వంకాయలను
సరిగా తూచుము. మేము నిన్న శ్రీశైలమును ఎక్కినాము.
కొండ మిక్కిలి ఎత్తుగానున్నది. కాని కొండమీద చాలచెట్లు
తేవు. (నీవుప్రాసితర్వాత) = (త్వల్లేఖనానంతరం) మాయంటి
కొకమారు రాగలవా! మాయింటిని చుట్టుకొని మల్లెతీగ
లున్నవి. ఉపాధ్యాయుడవగా ఏవడు? ఆపిల్లలు మంచిసీటి
నంతయు చెఱచుచున్నారు. మీచెల్లెలిదగ్గర పాలులేదుఅందు
వలన చంటిపిల్లవాడు చెడిపోవుచున్నాడు. వెన్న కరగినదో
లేదోచూపించుము. బెండచెట్టుదగ్గరనున్న మచుష్యుడెవడు?
వాడు దొంగవలె నున్నాడయ్యా. నా కెందుకు నే నిక్కడ
నుండను. చెఱువుయొక్క ఒడ్డుమీద ఒక ఆజాతు అడ్డుముగా
పరుగెత్తుచున్నది. దానిని చూచి మాఅక్క భయపడినది. నీవు
వెళ్ళి దానిని కొంచెము కొట్టగలవా?

(2)

ద్వితీయ భాగము

3

త్రిచత్వారింశః పాతః = నలునదిమూడవ పాతము.

ప్రసారణం = పటచుట	ధృత్వా = కట్టుకొని
ఆరోపణం = ఎక్కించుట	అలోచ్య = అలోచించి
ఆరోహణం = ఎక్కుట	విచార్య = విచారించి
అవరోహణం = దిగుట	చేదయిత్వా = కోసి మొ
ఆవరోహణం = దింపుట	ఆరుహ్య = ఎక్కి
ధరణం = కట్టుకొనుట మొ	ఆరోప్య = ఎక్కించి

తిష్ఠతి = ఉన్నాడు. నిల్చున్నాడు
 సాస్యతి = ఉండఁగలడు-నిల్వఁగలడు
 సావయతి = ఉంచున్నాడు
 ఉతాపయతి = తేపించుచున్నాడు.
 ఉదసాపయతి = తేపించెను
 సాపయిష్యతి = ఉంచఁగలడు

జాలకఃపృథ్విః ఆరుహ్య ఫలాని పర్ణానిచ చేదయన్తి. అద్యభోజనార్థం కేకేఆగమిష్యంతి వా సమ్యక్ అలోచ్య పాకం కారయ, నోచేత్ వ్యక్తః భవిష్యతి. సర్వేషామపర్వతాశ్చ అవ రుహ్య గృహంఆగచ్ఛంతి. యస్తాకం బహుళా వ్యః సాయం కాలే అస్తాకం ద్వా రేశుషత్కాలపర్యంతం స్థిత్యా అనంతరం కుత్తివా అచలత్. తేషాం అవరోహణపర్యంతం త్వం అత్రైవ తిష్ఠ. బత జాలకః పృథ్విః అపరిదే, తం ఉతాపయత్. తాత! మాం శనైః మంచ మారోపయిష్యసి కిం? తేబ్రాహ్మణాః కట ప్రసారణానంతరం అంతః ఆగమిష్యంతి. చోష్యేశుషత్ లవణం

సాపయ. తెలపాత్రం ఘృతపాత్రంచ శిక్షే కే అస్థాపయన్? కిం
వా మయా నజ్ఞాయ తే. మండపే ఏ కా లతా లంబతే శ్య. సా
కా లతా? తత్ర వృశ్చికః అస్తి, త్వం గత్వా శీఘ్రం మూరయ,
నోచేత్ బాలకం దశేత్. నవనీతం ద్రావయిత్వా ఘృతం
కురుత. అస్మదావరణే వార్తాకాని సంశిచేత్, శాకార్థం ఆన
యత. చోష్యే ఉర్వారుకం దార్పికాఫలంచ పాతయిత్. శ్రీని
వాసస్య పుత్రః పార్థార్థం అద్య ఆగమిష్యతివా నవా విచార్య
వద. అనుజాం డోలాయాం కే అశాయయన్.

సిన్నరాత్రి) మీయింటలో నున్నవా రెవరు? డెయిన్న మీ
దొడ్డిలోనికి నాలుగుమార్లు దొంగలు వచ్చినారంటే. నాలుగు
మార్లు కాడుగాని రెండుమారులో మూడు మారులో వచ్చి
నారు. చాలబా యేమి? ఏమయినను ఎత్తుకొని పోయినారా?
మానాన్నగారి అంగవస్త్రాలను దొంగిలించిరి. (పోనీ లే=గచ్చ
తునామ) ఇంతవరకు బాగుగనే యుండెను. నేను వచ్చువరకు
నీవిక్కడ నిలువఁగలవా? ఆలాగేయుండునుగాని, మీరు వెళ్ళి
రండు. ఓనాయనా! మీఅమ్మను పిలుపుము. బొత్తుగా
రామాయణమును చదువవేమిరా-చదువుచున్నాను నాయనా
నేను చదువలేదని ఎవరుచెప్పినారు? ఎవఁడు చెప్పిన నేమి గాని
నీవు పుస్తకమును చూచుచున్నావురా. చూచుట లేదుగాని
చదువుచున్నానని చెప్పితినిగా. బాగుగనే యున్నది. చూచు
చున్నాఁడు కాడంట చదువుచున్నాఁడంట. పోనీ నాయనా!
తమ్ముని అడుగుము. ఆలాగే అడుగుదునుగాని తమ్ముని పిలు

పుడు. పిలిచినాను. ఏమిరా పిల్లవాడా! అన్నయ్య ఇవ్వేళ్ల ప్రాధున మొకలుకొని యేమిచేయుచున్నాడురా, నిజముగా చెప్పుము. అన్నయ్య నడిగి చెప్పునునా నాయనా! అన్నయ్యను అడుగవద్దు నీవే చెప్పుము. అన్నయ్య మనదొడ్లో గడ్డపాటతో త్రవ్వచున్నాడయ్య.

చతుశ్చత్వారిశః పాఠః = నలునదినాలవ పాఠము.

అలోచనం = ఆలోచించుట	ఉత్పాద = లేచి
విచారణం = విచారించుట	ఉత్పాద్య = లేపించి
ఉత్పాద = లేచుట	యథేష్ఠం = ఇష్టమువచ్చినట్లు
ఉత్పాదనం = లేపించుట	యత్రకుత్రవా = ఎక్కడనో
	[ఒకచోట
మూతులః = మేనమామ	పురుషమాత్రం = నిలివెడు
పంకః = బురద	ఉత్పాతం = లేవక-లేచుటకు
ఉత్పత్తి = లేచుచున్నాడు	అవరోహతి = దిగుచున్నాడు
ఉత్పాత్యతి = లేవగలడు	అవరోహయతి = దింపుచున్నాడు.
ఉదతిష్ఠత్ = లేచెను	అవరోక్ష్యతి = దిగగలడు.

భోమూతుల! బాలకాః సర్వేషి మంచేభ్యః ఉదతిష్ఠత్ తాన్ సర్వాన్ అంశ రాశీయ భోజనం కారయిత్వా అనంతరం రామాయణం పఠయ. కిమగం తే ఏకవారం ఘంటానాదయ (తేవవ) = తేవవ అగత్య స్వస్వకార్యాణి కుర్యః, ఏవః స్తనపః తతః ఉత్పాతం నాలగ, స్థిం గ త్వా తముత్థాప్య ఖీరంపా యయ, ఖీరం కిమగం, ఈషదన్నమేవ ఖాదయిష్యామి, అన్నపాశనం

అభవత్? తత్ర యాయం సర్వే కి హలోచయథ. నకిమపి,
 కామాయ సన్యాం చాతుం కేనా ఆగచ్ఛన్. తంసమాచారం
 విచారయామః విచారణానంతరం మద్గృహం ఆగత్య తం
 వృత్తాంతం మాంసగ్రాహి నిదివ్యథ కిం? తద్దైవ వక్ష్యామః.
 రామస్య ఉద్యోగః నాస్తి. మున్యం తవదపి నాస్తి కింతు,
 బాలకః యోగ్యః, శాంతః, సుందరః, పాతశాలాయాం చతుర్థ
 కత్యం పఠతి. అరేసంస్కృతభాషామపి పఠతికిం? తస్య జనకః
 సంస్కృతవిద్యాం శూణవిద్యాంచ శిక్షయతి. కథం పాఠయతి
 తే, తస్య ధనం నాస్తిఖలు. చేత్ కిం? భిక్షుత్వం కృత్వా భాషా
 శ్చయం పాఠయతి. బాధం వివాహనిశ్చయః అభవత్కిం?
 నాభవత్. కురః? ఏతావత్సర్వంతం నాభవత్, శ్వః కిం భవి
 వ్యతివా. మమ మంచే బాలకాః పతిత్వా దాప్యం కుర్వంతి,
 తం మంచం యత్రకుత్రవా స్థాపయిత్వా తాన్ దండియః.
 అస్మద్వత్త్రం పంకే అపతత్, సమ్యక్ధావత.

మాబాణలిని ఎవరో బావిలో పడవేసినారు. మీ బా
 విలో ఎంతనీరున్నది? ఆబోబి నిలిపెడునీరున్నది. నీవు బావిలో
 దిగిగలవా? నేను దిగిజాలను. మీరలోచనమయి నతరువాత
 నేను పిల్చుచున్నానని చూచబెయ్యిని పిలుపుడు. మీయింట్లో
 చాలదోమలున్నవండీ. ఈపిల్లచూసి గుడ్డయ్యపైన నెక్కించి
 అలా తీసికొనివెళ్ళుము, లేకపోతే వీడిక్కడి అల్లరిని చేయగ
 లడు. మంచముమీద దిండున్నదాలేదా? అరే ఆబోతు ఇష్ట
 మువచ్చినట్లు మనుష్యులను తఱుముచున్నదిగాని రోకటితో

దానిని కొట్టెను. అయ్యోమాడితినా ఆ అబ్బోతు బారదలోఁ బడినది. అయితే కొట్టినదే. పిల్లవానిని తొట్ల నెక్కించుము. ఉప్పిమీదనుండి నేతిగిన్నెను దింపుము. వంట అంతయును అయినది. ఇకమీద ఆలస్యము లేదు. అక్కడనున్న అందరి భోజనము కొఱకు పిలిచి నీర్వహాడ సన్నము కొఱకు చెట్టువైనకు పొమ్ము. త్వరగా లేచి పోరా ఎందుకు జాగుచేయుచువు? నీవు లేచిన తరువాత నేనుకూడ సన్నముకొఱకు లేవఁగలను. నీ నాల్గవతమ్ముఁడు బడికి పోవుట లేదట? ఇప్పుడే చదువు అయినదా? నే (నెన్నిమార్లు) కతికృత్వః చెప్పాడును? ఎక్కడెక్కడికో నెళ్ళఁగలఁడు, ఏమేమో చేయఁగలఁడు, (వానియిష్టమే యిష్టము) (తస్య ఇష్టమే వేష్టం) నే నేమి చేయుఁజాలుదును? నా కెందుకు, మీ కెందుకు?

పంచచత్వారింశః పాతః = నలువది మైనవ పాతము.

ప్రవేశః = ప్రవేశించుట

ధృత్వా = ధరించి

ప్రవేశనం = ప్రవేశ పెట్టుట

ధర్తుం = ధరించుటకు

దానం = ఇచ్చుట

దాతుం = ఇచ్చుటకు

తాపనం = ఇప్పించుట

ప్రవిశ్య = ప్రవేశించి

సామర్థ్యం = శక్తి

ప్రవేశ్య = ప్రవేశ పెట్టి

తండలాః = బియ్యము

యథాకథంవా = ఎఱునో

పేటికా = పెట్టె

(ఒకటలు

ప్రవిశతి = ప్రవేశించుచున్నాఁడు

పాప్రవేశత్ = ప్రవేశించినాఁడు

ప్రవేశవ్యతి = ప్రవేశించుట

ప్రవేశయతి = ప్రవేశపెట్టుచున్నాడు

ప్రవేశయత్ = ప్రవేశపెట్టినాడు

ప్రవేశయ్యతి = ప్రవేశపెట్టెను

రామస్య వివాహః ఆసీత్, గృహప్రవేశఃకదా అథ
వదే? ఇతోపి నాభవత్. శ్వేతా పరశ్వేతా భవిష్యతి.
రామస్య వివాహార్థం గమనసమయే ఏకః మార్గాః అభిముఖం
ఆగచ్ఛత్. వివాహానం కః ఆకరోత్ ? శ్రీనివాసః గ్రామే
నాస్తిభుః? మహానుజేన అకారయత్. మమ ఉత్తామమపి
సామర్థ్యం నాస్తి. త్వం శుభ్రవస్త్రం ధృత్వా దేవతార్చనం
కుర్యాః కిం? బ్రథేవ కరిష్యామి. యుష్మద్దేవపేటికాయాం
విగ్రహః న సఃతి భుః? దేవపూజాం కథం కుర్యాం? ఏకరే
విగ్రహం పేటికాయాం ప్రవేశయ ప్రథమం, అనంతరం
ఘంటా నాదయ. తద్దేవ. భోఆచార్య! దేవపేటికాయాం
ఇతః పూర్వమేవ ఏకః విగ్రహః అస్తి పశ్య. అరే ఏతత్కింరే
మూషకః కథం ప్రవేశదే? దేవపేటికాయాం? కేన జ్ఞాయతే.
ఏకః బ్రాహ్మణః ద్వారే తిష్ఠతి, తం యథాకథావా అంతః
ప్రవేశ్య తం పృచ్ఛ. తస్య సమీపే దేవపేటికా అస్తికినా.
దేవతార్చనేన కిం ప్రయోజనం, ప్రథమం గృహే తెంజులా
ఏవ ససూయ. బ్రాహ్మణశ్చ ఆగ్ర్యం కిం కరిష్యతి? ప్రహ్వః
రాజమహేంద్రపురే దశతస్కరాః ఏకస్య బ్రాహ్మణస్య
గృహే ప్రవేశ్య, సర్వం ధనం అచోరయన్ - ఇతి ఆంధ్రపత్రి

కూయాం అలిఖన్. పాకపాత్రాణి ప్రథమం చుక్కేణ ధావి
త్వా పశ్చాత్ గోమయేన శోభయ. . . వ అంబా స్నానార్థం
అగచ్ఛత్, ఏతావత్స్వ్యాం సానం కృత్వా స్నాత్, సా
పాకగృహే ప్రవేశ్యతి, పాత్రాణి సర్వాణి ఆనీయ అత్రి
స్థాపయ. త్వం తూష్ణీ, తిష్ఠ, అహం సర్వం కరిష్యామి.

నాచెంబు బురదలో పడినదిగాని, కొంచెము కడుగుమా
నాయనా! ఎందుకు పడినది మామా నీచెంబు? నేను వెలు
పలికి వెళ్ళినాను, అక్కడ నన్నొక పంది తరిమినది, అండు వల్ల
నే నాపందిని చెంబుతో కొట్టినాను. పంది పారిపోయినది,
చెంబు బురదలో పడినది. నిన్న మీ ఉపాధ్యాయుడు
గ్రామాంతరమునుండి వచ్చినాడగదా, ఆయనను ఎక్కడ
ప్రవేశపెట్టినావు ? నిన్న సందేహకును సత్రిములోనే
ఉండినాను, ఇవ్వేళ మాయింట్లో ప్రవేశపెట్టాడును. మొదట
సత్రిములో నేవరు ప్రవేశపెట్టరి? ఆయనే ప్రవేశించినాడు.
ఆయన గుఱ్ఱముమీద వచ్చినాడా (లేక) (నోచేత్) ఊర
కయే వచ్చినాడా? మొదట గుఱ్ఱము నెక్కి కొంత దూరము
వచ్చినాడట, అప్పుడు సంధ్యాకాల మయినదట, ఇంతలో
గుఱ్ఱమును అక్కడ నొక చెట్టుదగ్గర నుంచి చేరువునకు సంధ్యా
వందనానికి వెళ్ళినాడట, అప్పు డాగుఱ్ఱము జేవుని పెట్టెను
క్రిందపడివేసి పాటిపోయినదని ఆయన నాకు చెప్పినాడు. అది
యెంతవరకు నిజమో నాకు తెలియదు. అది ముంగియా యెలుకా
లేక పందికొక్కా కొంచెము చూడు. చూచినానండోయి

అది యేదియు కాదు కుక్క! కుక్క! అయ్యో దేవునింట్లోనికి
కుక్క యెటు చొరబడదీరా? అది చొరబడలేదు. మీశిష్యుడు
తెచ్చివాడట. వానికేమివచ్చినదిరా నాయనా ఏమోపోనిమ్ము

వట్టుత్సారింశః పాఠః = నలువది యాటవపాఠము.

ఆపణః = అంగడి

ఉపవిశ్య = కూర్చుండి

గుడం = బెల్లము

ఉపవేశ్య = కూర్చుండబెట్టి

పదార్థః = వస్తువు

యావజ్జీవం = బ్రతికినంతవరకు

జీరకః = జీలకర్ర)

ఉపవేశ్యం = కూర్చుండుటకు

మాషాః = మినుములు

ఉపవేశయతుం = కూర్చుండఁ

అపూపః = అప్పము

[బెట్టుటకు]

నమర్థః = చాలినవాడు

యథావిధి = లోపము లేకుండ

ఉపవిశతి = కూర్చుండుచున్నాడు

ఉపవేశ్యతి = కూర్చుండఁగలఁడు

ఉపావిశత్ = కూర్చుండెను

ఉపవేశయతి = కూర్చుండఁబెట్టుచున్నాఁడు

ఉపవేశయ్యతి = కూర్చుండఁబెట్టగలఁడు

ఉపావేశయత్ = కూర్చుండఁబెట్టెను

శోధయతి = శుద్ధిచేయుచున్నాడు

ఆపణం గత్వా సర్వాన్ పదార్థాన్ ఏకవారమే వా
నయ, పునఃపునరాగచ్ఛ. అతి) ఉపవిశ్య సంధ్యావందనం
కరోతి కః, త్వయాజ్ఞాయతే కిం? సః బాలకః తటాకతపే తూష్ణం

ధావతి, తం ఆనీయ గృహే ఏకత్ర ఉపవేశయితుం త్వం ఏకః
 ఏవ సమర్థః; నాన్యః. యాజ్ఞీవం అస్మన్మంచేషు మత్తుణాః
 వసంతి ఏవ. శిష్యాః సర్వేషి ప్రత్యహం సంధ్యానందపం
 యధావిధి కుర్వంత్యేవ. త్వ మేక ఏవ సమ్యక్ స కరోషి.
 మూషా ఆనేవ్యామి కింతు, త్వదంబయా అపూషా కార
 యిష్యసికిం? క్షీరేఈషగుణం పాతిగోచేత్, మధురంభవేత్.
 సః మర్కటః అత్రాగత్య అస్మద్ద్వారే ఉపవేష్టుం స్థలం పశ్యతి
 యూయం అత్రిఉపవిశత, ఏకం సమాచారం వదిష్యామి. కిం
 సమాచారః ఇతిచేత్, సర్వే బ్రాహ్మణాః దేవాలయే ఉపావి
 శత్. ఏకః హరిదాసః చెన్నపత్తినాత్ ఆగత్య తత్రహరిః ధాం
 కథయతికిల, తదర్థం బహుజనాః ఆగచ్ఛత్. అరే త్వంగత్వావైకై
 కం సమ్యక్ ఉపవేశయ. భోబ్రాహ్మణాః! శీఘ్ర మత్రి ఉప
 విశత. అత్ర కటాః ససంతి; కథం ఉపవిశేమ? అథః సర్వత్ర
 స్థలం సమ్యక్ నాస్తి. ప్రథమతః స్థలం శోధయిత్వా తదుపరి
 కటా ప్రసారయత, తేషు వయం ఉపపిశామ. సృపః ఆగత్య
 సర్వా ఉపవేశయిష్యతి; తావత్సర్వంతం బహి స్తిష్ఠామః;
 ఉత్తిష్ఠత. అరే అస్తాకః ఉపవేశయిష్యతిరే; వయమేవ అను
 కూలస్థలే ఉపవేష్యోమః. సృపః బహుజనా ఉపావేశయత్.
 అరే పశ్య హరిదాసః సమ్యక్ హాసయిష్యతి రే.

నే నొకనాఁడు మార్కాపురగ్రామము నందు ఒక సత్ర
 ములో ప్రవేశించితిని. అక్కడనొక బ్రాహ్మణబాలుఁడు నన్ను
 చూచుటకు వచ్చెను. వానికి ఉపసయనము అయినది. కంఠము
 నందు యజ్ఞోపవీతము వ్రేలాడుచున్నది. అపిల్లవాఁడు బహు

మోక్షార్థమునకు నేను వెళ్ళితిని. అప్పుడు నాకు నా మనస్సు కలుగుచు
చేసి అయ్యా! మీరూమూలేదని అని నన్ను తెలియజేసెను. అంతే అనిపించు
మాయూరిచేరు నీ కండుకని నేను వానిని అడిగితిని. 'ఎందుకును
లేదు; మీరు విండితులువలె నున్నాను గాన నేను మీరందరి
విద్యను చదువుకొనుటకు వచ్చినాను; మీరునాకు సంస్కృత
మును నేర్పుదురా' అని నన్ను అడిగెను. వానియొక్క మాటలు
= (నచనానా), నన్ను మిక్కిలి సంకోచపెట్టినవి. పిమ్మట
నేను 'నాయనా నీవు మొదట ఆంధ్రభాషను చదివినావా' అని
అడిగితిని. 'మాత్రం నన్ను ఆంధ్రభాషను బాగుగనే చదివించినాడు-మీరు
నాకు సంస్కృతభాషను నేర్పించు' అని చెప్పెను. సరేకాని 'నీవు
ఆంధ్రభాషను చదివినయెడల ఏమేమి పుస్తకములు చదివినా'వని అడిగితిని. 'నేను ఆంధ్రభారతమును
భాగవతమును వసుచరిత్రను వసుచరిత్రను ఇంకను చాల గ్రంథములను
చదివితినని చెప్పి కొన్ని పుస్తకములను చదివెను.

సప్తచత్వారింశః పాఠః = పదునెనిమిది పాఠములు

స్థలం = చోటు

సమాచారః }
వృత్తాంతః } = సంగతి

హరిదాసః = హరిదాసుడు

కథా = కథ

శోధనం = శుద్ధిచేయుట

కథనం = చెప్పుట

ప్రథమః = మొదటి, మొదటి

శోధయ్యా = శుద్ధిచేసి

శోధయితుం = శుద్ధిచేయుటకు

కథయిత్వా = చెప్పి

జ్ఞాత్వా = తెలిసికొని

జ్ఞాయిత్యా = తెలిపి

కథయతి = చెప్పుచున్నాడు

అజ్ఞానమునాది = అజ్ఞానమునున్నప్పుడు

విజ్ఞానమునాది = మనవిచేసికొనుచున్నప్పుడు

వ్యజ్ఞానమునాది = మనవిచేసికొనకు

అజ్ఞాన్య = అజ్ఞానించి

విజ్ఞాన్య = మనవిచేసికొని

హంజే యుక్తిని స్థలం శోధయ. అహం స్థానం కృత్వా
 ఇవానీ మేవ అగమిష్యామి. యూసుం సర్వే శీఘ్రం భోజనం
 కురుత. అన్యవక్తం అన్యద్యహే హరికథాభివ్యతి. ఏతద్వృ
 త్తాంతం రామాయ కః అకథయత్? ఈ ఏన హరిదాససమీపం
 ప్రాతర్గత్వా సర్వం సమాచారం జ్ఞాత్వా ఆగచ్ఛత్. దాసస్య
 కథాకథనే అతీవ సామర్థ్యం అస్తిభో. కథాకథనానం
 తరం నః ఊరం వాస్యతి, అస్తినా ననా ఊరం గృహే? నో
 చేతే, అన్యచ్ఛిష్యం ఊర మూసేతుం ఆజ్ఞాయ. బహుజనాః
 ఆగమిష్యంతి. అస్మాకం గృహే స్థలం నాలం కింవా. పార్శ్వే
 వాసుదేవాచార్యస్యగృహం అస్తిభు. కుడ్యే ద్వారంకృత్వా
 తతాపి కటాక్ ప్రసాద్య జనా నుపవేశయిష్యామః. యథా
 కథంవా భవతు, వారికథా కింవా భవిష్యత్యేవ. అరే సుఖి
 హ్యగ్ర! స్వసమీపం గత్వా-భోస్వ! అస్మదుపాధ్యాయ
 గృహే అన్యవక్తం హరికథా భవిష్యతి యాయమపిఆగచ్ఛత్
 ఇతి విజ్ఞాన్య ఆగమిష్యసి కి? స్వగృహంవాదే ఏకః శున
 కః అస్తి. నః మున పరి వ్రతే యియా, అహం సగమిష్యామి
 మాస్తు మాస్తు. నీతారామః ప్రాతరేవ నృపసమీపం గత్వా

సర్వవృత్తాంతం వ్యజ్ఞాపయత్. అస్మద్భ్రామం పరితః గోదా
అస్తి. తతః అస్మాకం స్నానార్థం ఆనుకూల్య మస్తి. సత్యం.

మీరీవేళ సాయంకాలమువరకు ముగియింట్లో నుండ
వలయును. రేపు పొద్దున మొదలుకొని దేవునికి పెండ్లి కాగ
లదు. నీవెందుకు భయపడుచున్నావు? మా అక్కయ్యను
మేనమామయింటికి దీసికొని వెళ్ళుటకు ఎవరును లేరు. ఎట
గునో అని భయపడుచున్నాను. లేకపోయిన నేమి, నీవే తీసి
కొని వెళ్ళుము. పిల్లలందఱు నెక్కడ కూర్చుండి భోజనమును
చేయుచున్నారు? ఇంట్లో బియ్యము లేవుగాని, అంగడికి వెళ్ళి
తీసికొనిరమ్ము. జీలకఱ్ఱకూడ లేదట తెన్నునా? నన్నడిగెదవేమి?
మీ అమ్మ తెమ్మనినయెడల తెమ్ము. మీ అమ్మ యిక్కడ లేదు.
శేషాచార్యుల గారియింట్లో కూర్చున్నది. అక్కడ నేమి చేయు
చున్నది? అక్కడ అప్పమును చేయుచున్నది. మగయింట్లో
మినుములున్నవాయేమి? నిన్న నేను తెచ్చితినిగా. అంగడిలో
బెల్లము నెట్టిచ్చుచున్నారు? ఏమో నే నడుగ లేదు. రేపు కనుఁ
గొనెదను - విచారించును. మొన్న నీ కెదురుగా నెవరో మీ
యింట్లో కూర్చున్నారే వారెవరు? నాభార్యయొక్క మేన
మామలు. వారి దేయూరు? ఇక్కడే తెనాలి. తెనాలిలో పాఠ
శాల సాగుచున్నదా? చక్కగనే సాగుచున్నది. పాఠశాలలో
నెండఱు పిల్లలున్నాగు? చాలామంది పిల్లలున్నారు. అందఱును
బ్రాహ్మణులేనా, ఇతరులుకూడ నున్నారా? ఇతరులు చాల
మంది లేరు. అలాగా!

అష్టచత్వారింశః పాతః = నలువదియైదు మినవ పాతము.

అనకాశః = వీరు సమావేశ ముతంగం = చేర్చుటకు,
 ఆజ్ఞాపనం = ఆజ్ఞాపించుట రూఢ్యా = మొలిచి
 విజ్ఞాపనం = మనవిచేయుట సమావిశతి = చేరుచున్నాడు
 సమావేశః = చేరుట సమావేశ్యతి = చేరగలడు
 సమావేశనం = చేర్చుట సమావేశయతి = చేర్చు
 హస్తః = చేయి చున్నాడు
 ఆజ్ఞాప్య = ఆజ్ఞాపించి సమావేశయిష్యతి = చేర్పఁ
 విజ్ఞాప్య = మనవిచేసి గలడు
 సమావిశ్య = చేరి సమావిశత్ = చేరెను
 సమావేశ్య = చేర్చి సమావేశయత్ = చేర్చెను
 సమావేశ్యం = చేరుటకు రోహతి = మొలుచుచున్నది.

యుష్మద్గ్రహే ఉపవేష్టుం మమ ఈషదపి అవకాశః
 నాస్తి-కతిశ్చిత్తే, అస్మద్గ్రహే మమానుజస్య వివాహః
 భవతి. తదర్థం అహం ప్రతిగ్రహం గత్వా సర్వాన్ బాంధవాన్
 భోజనార్థం ఆహ్వాయేయం; యూయమ ష్యాగచ్ఛత. శీఘ్ర
 మేన భవిష్యతి కిం? తద్ధై నాగమిష్యామి. సర్వసమావేశానం
 తరం పునర ప్యేకవారం మాం ఆహ్వాన్యసి కిం? వనాస్తేకిమస్తి
 దర్శయ. కింపి నాస్తి-పాకం కర్తుం కా ఆజ్ఞాపయః. బహు
 జనాః సంతి. గ్రామాంతరేషుస్థితాః యుష్మద్బాంధవాః సర్వే
 సమావేశా కిం? సమావిశ్య దినచతుష్టయం ఆసిత్. సర్వాన్

సమగ్రజాతీయములను త్యక్తముచేసిన గణపతి, అప్పుడొకవారము కులసేవకుఁ బోయి నా స్త్రీతోఁగొనికొని, అది సరోవరము. దేవపూజారులు కులసేవకుఁ బోయి నరంటి. ప్రజాదీక్షఁ జేసి గృహం గచ్ఛేయమి? అని ద్విధానము అనేక వ్యూహములు గలవి. ఏక మానవులు పునఃపి సోపయిమ్యము, శ్వేత దా న్యము కిరి? శ్వేత శుక్రవాసరః పగశ్వేత అగచ్ఛ. అగమచసమయే ఏకం ఖిన్నముపాస్యనయ. శాశ్వతమయత, అలస్యంమాభవతు. ఇహానీ మేవ దశఘోషాః అభవన్. ముహూర్తకాలః సమీప మాగచ్ఛతి. తాత! మూర్ఖాః యథా అభిముఖం నాగచ్ఛతి తథా జాగ్రత్తమాత్మి. పురోహితాః కింశర్వంతి? స్నానం కృత్వా వస్త్రాణి శోషయంతి తాన్ శీఘ్ర మానయ.

నా కేమి మును తెలియకు, ఎవరిని పిలువకొని రో మీరే వెళ్లి పిలువకు. మీ మేనమామకుడు త్తరము వ్రాసిగావా? ఇకను చేర లేదేమి? ఆ మన రేపు ప్రాద్దున మన యింటికి చేరక గలడు నీవు కొంచెము నాతో కూడ అంగడికి వచ్చెదవా? సరే వత్తురు పదండి. చాలమంది భోజనమునకు వత్తురేమో కదా, వారినుదరిని ఎక్కడ కూర్చుండఁబెట్టగలవు? మీకెందు కండి అంతయు మీకేనా? నేనెక్కడనో ఒకచోట కూర్చుండఁ బెట్టగలను. మీరూరకుఁ డుండు. చుట్టిపల్లవాఁడు రస్తామం దున్నాడు లోపలికి తీసికొనిరమ్ము. పాముతొడిచుము. మంగళ సూత్రమును తీసికొనివచ్చుటకు మీయమ్మతోకూడ నెవరే వరు వెళ్ళినారు? మా అక్కయ్య, చెల్లెలు, రామచంద్రులగారి పెద్దలు వెళ్ళినారు నీవు కొంచెమునే పక్క నుండి అందఱిని అక్కడక్కడ కూర్చుండఁబెట్టుము. చూడు చూడు పిల్ల

వాండ్రు బెల్లమును తెచ్చుకొని వెట్టిననుచున్నారో! వాండ్రు ను కొంచెము బెడలింపుము. ఆమె యెవనిభావ్యయో నీకు తెలియునా? యీ గురువుగారిభార్య; లోనికి ప్రవేశపెట్టి మీ అమ్మతోచెప్పడు. ఓ అచార్యులుగ రూప మనని ఉన్నదిగాని యిట్లురండు. (ఇ.గో = ఏమోస్సె) వచ్చినానుచెప్పుడు. మహారాష్ట్రకాల మెన్నిగంటల కిరువాటి? రాత్రియెనిమిదిగంటలకు వైన. అయితే సరే, ఇంకను చాల అవకాశ మున్నది.

ఏకోనపంచాశః పాతః = నలుబదితోమ్మిదవ పాతము

స్త్రీలింగము = తల్ శబ్దము స్త్రీలింగము = ఏతల్ శబ్దము

సా = ఆమె

ఏషా = ఈమె

ఏ బ

ఏ బ

ప్ర. సా - తాః

ఏషా - ఏతాః

స్త్రి. తాం - తాః

ఏతాం - ఏతా

త్య. తయా - తాభిః

ఏతయా - ఏతాభిః

చ. తస్యై - తాభ్యః

ఏతస్యై - ఏతాభ్యః

పం. తస్యాః - తాభ్యః

ఏతస్యాః - ఏతాభ్యః

మ. తస్యాః - తానాం

ఏతస్యాః - ఏతానాం

స. తస్యాం - తాసు

ఏతస్యాం - ఏతాసు

ఇటులే:- సర్వా-అన్య-యా-కా-స్వా-ఏకా శబ్దములును.

ఏకాశబ్దమునకు ఏకవచనమేకాని బహువచనము లేదు.

జాగ్రత్తా = జాగ్రత్త

మధురః = తీయనిది

పురోహితః = పురోహితుడు

ఆముః = పుల్లనిది

కృమేణ = వరుసగా

తిక్తః = చేదు

ఆగామి = రాజోవు

గతః = కడచిన లేక వెళ్ళిన

రమణీయః = చక్కనివాడు

క్రమశః = వరుసగా (వాడు)

అశీరాద్భ్యర్థకము

విధ్యర్థకము

ఏ

బ

ఏ

బ

ప్ర. లంబతాం-లంబంతాం

ప్ర. లంబేశ-లంబేశ

మ. లంబస్వ-లంబధ్వం

మ. లంబేశా-లంబేశ్వం

ఉ. లంబై-లంబామస్తై

ఉ. లంబేయ-లంబేమహి

గతదినే న క్తం శివాలయే చోరాః ప్రవిశ్య దేవస్య ఆభరణాని సర్వాణి అపి అచోరయన్ కేల. తతః త్వం ప్రశిదినం న క్తం జాగ్రత్తయా వస. తస్యాస్థిపుత్రాః రాజమహేంద్రవరే హూణ విద్యాం పఠంతి. తదర్థం సా ఏకైకగా మాత్ర ఉత్థాయ పుత్ర సమీపపవ వసతి. చోరాణాం చోరయతుం అస్మద్భ్రహ్మే కిం ధన మస్తి? యష్మాకం గ్రహేషు నశలాః సంతి రే. ఇతః పూర్వం నకులః వా మూషకః వా అస్మద్భ్రహ్మే ఏకోపి నాస్తి, ఇదానీం క్రమేణ యుష్మద్ గృహాత్ ప్రవిశంతి. తక్రం ఆమ్లం అస్తి. సః బాలకః అతీవ రమణీయః ఏషా కన్యాః పుత్రికావా మయా నజ్జాయతే. యుష్మత్ప్రాపే జలం మధురం అస్తి. నాగదంతం హస్తేన ధృత్వా లంబస్వ. ఆగామినోమ వాసరే మమ కుమారస్య ఉపనయనం భవిష్యతి; పురో హితః ముహూర్తం అస్థాపయత్. ఏతత్ ఫలాని తిక్తాని సంతి, మాఖాద. ఏషా మమ అంబా. సా అన్యః తవ భార్యా కుత్రాసీత్? మాతులగృహే వివాహార్థం అగచ్ఛత్. పునః కదా ఆగమిష్యతి? దశదినేభ్యః ఆగమిష్యతి, వయం సర్వే

శ్వః ప్రాతః కృష్ణస్నానాంతం గమిష్యామః; యాయమపి
అస్తాభిఃసాకం ఆగమిష్యథ కిం? అస్మాకం ఆగతుం అవకాశః
నాస్తి, యాయం గచ్ఛత. శ్వః పరిశ్వశ్చ గృహే కింది
తాకర్య మస్తి తథాచేత్ మాస్తు.

ఇందాడ అలావెళ్ళిన పిల్లవాడెవడు? నిన్న నొక
కుక్క మేకలను తింటున్నది. ఆకుక్కను నేను రోకటితో
కొట్టినానుగాని, కుక్క పాటిపోయినది. తరువాత మీమామ
గారియింట్లోనున్న ఒక యెద్దును కట్టి చివర కాకుక్క
క్రమముగా తనచోటునకు వచ్చెను. రేపు మీ రందఱును
రామయ్యయింట్లో చేరుదురుగదా! అప్పుడు నన్నుకూడ
పిలుపుడు, నేనుకూడ వత్తును. వాడు నాకు బాకీ
యున్నాడే. దోసకాయలు అన్నియు చేదు అయినవిరా. ఎవఁ
డెచ్చినాడు నీకు? మీఅమ్మయొక్క చీరను చెట్టుమీద
వ్రేలాడవేసినావా లేదా? ఇందాకనే వ్రేలాడవేసినాను.
చాలుచాలు ఇక ఊరకుండుము. గడచినరోజున మీ ఉపా
ధ్యాయుడు ఎందుకో నన్ను రమ్మన్నాడు. నేను వెళ్ళలేదు.
నీవు ఇవ్వేళ వెళ్ళి విచారించి నాతో చెప్పుము. రాబోవు శని
వారమునందు గర్తపురమునందు దేవాలయములో ఉత్సవము
కాగలదు; మే మందఱము అక్కడకు వెళ్ళుదుము. కొందఱు
బ్రాహ్మణులు ఎవరో వాకిటిలో సున్నారుగాని, వారిని లోతుల
ప్రవేశపెట్టుము. మీ ఆస్తియొక్క పాలు తియ్యనిదేనా?
ఆ తియ్యనిదే. పోహ నన్నెవరు పిచ్చినారు? మా అబిడె
యింటిలో ఉన్నదేమో చూడుము.

పంచాశః పాతః = ఏలదవపాతము.

సముద్రః = సముద్రుడు	మూఢః = తెలివితక్కువవాడు
చంద్రః = చంద్రుడు	వర్షతి = కురియుచున్నాడు
సూర్యః = సూర్యుడు	ప్రకాశతే = ప్రకాశించు
మేఘః = మబ్బు	[చున్నాడు
పాపాణః = రాయి	పరివేషయతి = వడ్డించు
ద్రవం = పిరుగు	[చున్నాడు
ఆకాశః = ఆకాశము	పర్యవేషయత్ = వడ్డించినాడు
సమీచీనః = మంచిది	
దుష్టః = చెడ్డది	ప్రకాశత = ప్రకాశించెను
దుర్మార్గః = దుర్మార్గుడు	ప్రకాశిష్యతే = ప్రకాశింపఁ
బలిష్ఠః = బలముగలవాడు	[గలడు
దుర్బలః = బలహీనుడు	పరివేషయిష్యతి = వడ్డించఁ
మూఢః = మూఢుడు	[గలడు

ప్రతిదినం దినా ఆకాశే సూర్యః ప్రకాశతే. నక్తం చంద్రః ప్రకాశతే. మేఘాః సమ్యక్ అవర్షణ. సముద్రే జలం సర్వం అపి లవణం. బ్రాహ్మణేభ్యః ద్రవం పరివేషయత. తవ పుత్రః అతీవ దుష్టః యుష్మదనుజః యోగ్యః. సమీచీనం ఏకం ఉర్వారుకఫలం ఇత్థం ఆనయరే; ఛేరయిత్వా ఖాదామ. ఛురికా నాసి. గృహే, కథం ఛేదయిష్యసి? దంతైః ఏవ దద్వ్యా ఖాదామ. నోచేత్ తూష్ణిం స్థాస్థామః కిం? హ్యః సాయం సమయే తోరాః ఆగత్య అస్మాకం సర్వేషాం గృహేషు

పాపాణాం అపారయణ. తేదా కలిచిత్ మనుష్యాః తాన్
చోరాన్ (అన్యభావన్ = వెంటబరుగైతి) కింతు తే చోరాః
మనుష్యాన్ త్రాసయిత్వా పాపాన్తైః అతాడనున్. తే
మనుష్యా స్తత్రస్థిత్వా పునఃస్వగృహాణి అథావన్. ఏకదా ఏకః
బలిష్ఠః పృషభః అస్మదావరణే పతిత్వా సర్వాన్ దార్వికా
వృక్షాన్ ఉర్వారుకవృక్షాన్చ అఖాదత్. అశే మూఢ!
ప్రథమం రామాయణం పఠిత్వా అనంతరం భారతం పఠ రే.
భీ! ఖర! దూరం గచ్ఛ తవ జనకః ఆగచ్ఛతి ఆగచ్ఛతి. శీఘ్రం
వృక్షాన్ అవరోహ, సఃద్రక్ష్యతిచేత్ తాడయిష్యతి. మాథావ,
మాథావ; శనైః ఆగచ్ఛరోచేత్ అథఃపతేః. హ్యఃమథ్యాహ్నా
సూర్యః సమ్యక్ప్రకాశితః; అన్య ఆకాశే మేఘాః సంభి ఖలు
తదర్థం సమ్యక్ నప్రకాశతే. నశ్యేషు పర్ణేషు శాకం పర్యవేష
యన్కోకిం, దృష్ట్వా ఆగచ్ఛ. ఆకాశే మేఘాః ధావంతి, భోజన
సమయే వరంతి కింవా కేన జ్ఞాయతే! దేవేన జ్ఞాయతే.
వర్షతి చేత్, కిం కరిష్యామః.

అశే దుర్మార్గుడా! అల్లరి చేయుచున్నావా? తేలి
పోమ్ము. ఒక తెలివితక్కువ పిల్లి ఒక యెలుకను చంపి తన
దగ్గర క్రింద ఉంచుకొని కూర్చుండెను. అప్పుడు ఒకనక్క
ఆపిల్లిని చూచి 'ఓ పిల్లీ! యెదుగు విచారించుచున్నావు' అని
అడిగెను. తరువాత ఆపిల్లి నక్కను చూచి ఈనక్క నన్ను
మోసపుచ్చుటకు వచ్చినది. ఇది మిక్కిలి చెడ్డది, అని తెలిసి
కొని ఆయెలుకను ఇంకొక చోటికి తీసికొని పోయెను.
ఓ మామా! ఆయెలుకను నీవు తినవలదు, అది చాల చెడ్డది;

నిన్న దానియొక్క పండ్లను నేను చూచినాను, అది నన్ను కఱచినది. నిలునిలు ఎక్కడికి పోవుచున్నావు? దానిని నీవు తిన్నయెడల చక్షువు. నేను ఈమాటను నీకు చెప్పటకే వచ్చి నాను, ఇంకమీద నేను పోవుచున్నాను - అని నక్క చెప్పెను. ఆమాటలు చెప్పిన పిమ్మట నక్కయొక్కమాట నిజమేమో అని ఆయెలుకను అక్కడ నేయుంది పాటిపోయెను. పిల్లిపోయిన సంగతిని నక్క తెలిసికొని ఆ యెలుక యెక్కడ నుండెనో అక్కడికి వెళ్ళి దానిని తినెను. పిల్లి మరల పూర్వస్థలమునకు వచ్చి చూచెను. అప్పుడు ఆ నక్క యెలుకను తినుచున్నది. ఓనక్కా! నీ విపు డాయెలుకను ఎట్లుతినుచున్నావని అడిగెను. ఓసి తెలివితక్కువదానా! నే నాయెలుకయొక్క పండ్లను ఆవుకేడతో శుద్ధిచేసి తినుచున్నానుకాని ఊరకే తినుట లేదు అని చెప్పి నవ్వెను. పిల్లియు మిగుల విచారించెను.

ఏకపంచాశః పాతః = ఏబదియొకటవపాతము,

నక్షత్రం = నక్షత్రము	జ్ఞానం = తెలివి
సంవత్సరః = సంవత్సరము	ధనం = డబ్బు [న్నాడు
మానః = నెల	అనుగచ్ఛతి = వెంబడించుచు
పక్షః = పక్షము [ణము	అనుభావతి = వెంటపరుగెత్తు
ఉత్తరాయణం = ఉత్తరాయ	[చున్నాడు
దక్షిణాయనం = దక్షిణాయ	అన్వగచ్ఛత్ = వెంబడించెను
అభావః = లేకపోవుట [నము	అన్వభావత్ = వెంటపరుగెత్తెను

ఉష్ణః = వేడియైన

శీతః = చల్లని

ఉష్ణశ్యం = వెచ్చన

శీతత్వం = చల్లన

బలం = బలము

కల్పయతి = వ్రేలుచు చూపించు

సంకల్పయతి = సంకల్పించు

[చూపించు]

సమకల్పయత్ = సంకల్పించెను

శ్వః భానువాసరే దివా పువ్యమీనక్షత్రే రామస్య
వివాహః భవిష్యతి, యాహం సర్వేషి తదా అచ్యుత మమ
ధనం నాస్తిచేత్ కిం, వివాహం యథావిధి కరిష్యామి. గోపాల
స్య జనకః పింగళశంవత్సరే కార్తికమాసే కామకరోత్. తదా
అహం గ్రామే నాసం. త్వం దుగ్భంః తతః శీతోదకే స్నానంమా
కురు. అహం ప్రతివినం ఉల్లాసకే ఏవ స్నానం కరోమి. కిమరే
తవసుతరాం జ్ఞానం నాస్తిరే, కిమర్థం బాలికాంతథా తాడయసి?
సా దాప్త్యం కరోతిచేత్ కిం కరవాణి? అస్మదుపాధ్యాయః
శ్వః ఆగమిష్యతి, తస్య యత్రకుతాపి స్థలం కల్పయ. ఇతిఃపూ
ర్వమేవ తటకతటస్థితచ్చత్రే స్థలం కల్పయిత్వా అస్థాపయం,
తత్ర అవరోక్ష్యతి యుష్మదుపాధ్యాయః. యుష్మద్బాలికాయై
ఏతత్ఫలం దాస్యసి కి? సా ఇదాని అస్మదంతం అనుధావతి.
ఆగమనాంతరం దాస్యామి - వయం ఏకదా శ్రీశైలక్షేత్రం
గత్వా ప్రథమం పాతాళగంగాయీం స్నానం కృత్వా అనం
తరం దేవపూజార్థం సమకల్పమామ. శంకరస్య హస్తే ధనా
భావాత్ శ్రీశైలగంధీతి నాగచ్ఛ. వివాహం కర్తుం సంక
ల్పయిష్యసి కిం? త్వం కిమర్థం హ్యః రామం అన్వధావః? సః
స్నానార్థం తటాకం ప్రవృత్తః, శీతజలానయనార్థం తేన

సాగం అధావం. ఏకస్మిన్ నిశేనూన్యః అతీవ ఉష్ణం ప్రకాశతే. హ్యః క్తం ఆకాశే చుదగ్రిః శీతం ప్రకాశతే. ఏకః మార్జారః అస్మదావరణే రక్తపుచ్ఛం అనుభావతి పశ్య పశ్య.

మీతండ్రియొక్క పెట్టెలో డబ్బున్నయెడల ఇట్లు తీసి కొనిరమ్ము. మాతండ్రిగారిపెట్టెలో డబ్బెక్కడ నున్నదండీ? నేను రేపు ప్రయాణముచేయుటకు సంక్లింబితినిగాని నీవు కూడ నాతోకూడ వత్తువా? రేపు త్రయణ్యకాలము గదా; మాతండ్రి నన్ను ఎక్కడికిని వెళ్లవద్దని అన్నాడు. నీ పెట్టెలో డబ్బున్నదో లేదో నాకొకపర్యాయము చూపించుము లటులై చెప్పెదను. గ్రీష్మకాలమందు సూర్యుఁ డెప్పుడును వేడిగనే వెలుగుచుండును. శరత్కాలమందు రాత్రులమందు చంద్రుఁడు చక్కగా ప్రకాశించును. సంధ్యావందనము నకు చోటు నేర్పఱచుము. ఏమిరా నాయనా! మీఅమ్మతో కూడ మానుగారియింటికి భోజనమునకు వెళ్ళునువా? ఆలాగే వెళ్ళెదను. వానివెంట పరుగెత్తుచున్నా వెందుకురా? మాయింటిలో పెరుగు లేదుగాని ఇవ్వేళ కొంచెము మజ్జిగ ఈగిన్నె లో బోయుము. నాకు పెండ్లిని ఎప్పుడు చేయుదువు నాయనా! ఈనెలతరువాత చేయుదును. అంతవఱకును జాగ్రత్తతో నుండుము. నీటిలో వెచ్చనలేకు. అంగడిలో జీలకఱ్ఱ ఉన్నదో లేదో విచారించుము. నేను ఇప్పు డుండటకు ఒకయింటిని ఏర్పఱచినాను. మాకుకూడ నొకయింటి నేర్పఱతువా? రేపు సాయంకాలము మాయింటికి రమ్ము.

ద్వి పంచాశః పాతః = ఏబదిరెండుపాతము

శరీరం = శరీరము

తిక్తస్త్వం = చేదు

గ్రీష్మకాలః = ఎండకాలము

ఆమృత్వం = పుల్లన

వర్షకాలః = వానకాలము

అపేక్షితం = కావలసినది.

శీతకాలః = చలికాలము

దృశ్యతే = కనబడుచున్నాడు

మూఢత్వం = అజ్ఞానము

ఆక్షిపతి = ఆక్షేపించు

సంకల్పః = సంకల్పము

[చున్నాడు

ఆతపః = ఎండ

ఆక్షేప్యతి = ఆక్షేపించగలడు

పంచాంగం = పంచాంగము

ద్రక్ష్యతే = కనబడగలడు

దార్ధ్యం = దాఢ్యము

ఉద్దిశతి = ఉద్దేశించుచున్నాడు

దృఢం = గట్టిది

సందిశతి = కబురంపుచున్నాడు

మూఢుర్యం = తీపి

యుష్మదంబాయాః శరీరేసుతరాం బలం నాస్తి, పంచాంగ
మానయ, ఏతద్దినే నక్షత్రం కింవా పశ్యామః. పంచాంగం కు
త్రాస్తివా నాదృశ్యత. మమ హస్తం చలయితుమపి దార్ధ్యం
నాస్తి. అస్మద్వస్త్రం దృఢమే వాస్తి. కిమర్థం మాం సర్వదా
ఆక్షిపసి? తవజనకః కుత్రాగచ్ఛత్, మాసప్రభృతి నదృశ్యతే.
మమ ఈషత్ లవణ మపేక్షితం పరివేషయత. అస్మత్పుత్రాయ
సందిశ. యుష్మత్కూపజలే మూఢుర్యం నాస్తి. గతదినే ఆత
పః సమ్యగాసీత్. ఘృతం ఈషత్ ఆతపే స్థాపయ, ద్రవిష్యతి
కింవా. దేవస్యసంకల్పః కథమస్తివా. సా కాలంకరిష్యతి కింవా?
యుష్మత్ కలశః కుత్రాస్తివాశ్వఃద్రక్ష్యతే, ఇదానీంమావిచా

రయత. తవదనకః కిం ఉద్దేశతి? అపేక్షితం పృచ్ఛ పరివేషయి
 మ్యామి పరివేషణం అనీనీ, యాయం సర్వేషి ఆగచ్ఛన్ నోచేత్
 అన్నం శువ్యతి. గోష్ఠకాలే నుల్లిశాఫుష్యాణి లతాసు సమ్యక్
 దృశ్యేరక. అలేలే శ్శశ్శ తద్వృజ్ఞే సర్పః లంబతే, తత్ర
 యఃకశ్చిత్ అస్తిచేత్ మూరయతుం ఆహ్వాయ. కిమలే రామ!
 త్వం క్రతాపి నదృశ్యసే కిం ? అహం కుత్రాగచ్ఛం; అత్రై
 వాస్మిఖలు. త్వాం దృష్టుం మమాంబా వాంఛతి, ఏకవారం
 అస్మద్గృహం ఆగచ్ఛ. ఇదానీం మమ అవకాశః నా స్తి; శ్వస్నా
 యం ఆగమిష్యామితి కథయ. తవ కి మపేక్షితం ? క్షీర
 మపేక్షితం; అస్తిచే ద్యచ్ఛ.

రాముడు సీతతో కూడ అడవిని ప్రవేశించెను. లక్ష్మ
 ణుడును రాముని వెంబడించెను. ఇట్లుండగా సీత సాక్షనము
 చేయుటకు గోదావరికి వెళ్ళెను. అక్కడ నొకరాక్షసుడు ఆమె
 కంఠనబడెను. వాడే రావణాసురుడు. వాడు సీతను చూచి
 నీ వెవలెవని అడిగెను. నేను రామునియొక్క భార్యను అని
 బదులు చెప్పెను. అప్పుడు రావణుడు సీతను ఎత్తుకొని పో
 యెను. పిమ్మట రాముఁ డింటికి వచ్చిచూచెను. సీతయొక్కడను
 కనబడకుండెను. పిమ్మట రాముఁడు లక్ష్మణునితోకూడ బయలు
 దేరి కిష్కింధాపురమునకు వెళ్ళెను. అక్కడ రామునకు
 సుగ్రీవుడు కనబడెను. రాముఁడు తనవృత్తాంతమును సుగ్రీవు
 నకు చెప్పెను. ఆమాటను సుగ్రీవుడు విని తనయొక్క
 వానరులను సీతకొఱకు పంపెను. సీత లంకయందు అశోకవన
 మునం దుండెను. అంజనేయుఁడు లంకకుఁబోయి సీతను జూచి

మళ్ళీ రామునిదగ్గఱకు వచ్చి ఓరామా! నాకు నీకే కవబుడెను,
అని చెప్పి రాముని తనచూటలచేత సంతోషపెట్టెను. అప్పుడు
రాముడు లంక కుఁ బోయి రాక్షసుల సంహతిని చంపి రావణుని
చంపి లంకను విభీషణున కిచ్చి తిరిగి అయోధ్యకు వచ్చి రాజ్య
మును పాలించెను. జనులను సంతోషపెట్టెను.

ప్రతిపంచాశః పాదః = ఏబదిమూడవ పాతము

దర్శనం = చూచుట

శ్వాసకః = బావనుఁజది

దారిద్ర్యం = పేదరికము

భావః = బావ

భాగ్యం = భాగ్యము

పాత్రీః = మనుమఁడు

దయా = దయ

జ్వలతి = వెలుఁగుచున్నాఁడు,

కోపః = కోపము

[మండుచున్నాఁడు

సంతోషః = సంతోషము

జ్వాలయతి = వెలిఁగించుచు

కృత్యం
కార్యం } = పని

[న్నాఁడు

భ్రమతి = తిరుగుచున్నాఁడు

రోగః = రోగము

భ్రమయతి = తిప్పుచున్నాఁడు

దోషః = దోషము

తుల్యతి = తేగుచున్నది

శ్వశురః = మామ

తోటయతి = త్రొంపుచున్నాఁడు

మాసాత్ ప్రభృతి యుష్మాకం దర్శనం నాస్తి. యాయం
సర్వేపి కుతాస్త్ర? వయం కృష్ణాస్మానార్థం అగచ్ఛామ. ఏత
దంతిరే అస్మదాబంధవశ్యహే ఏకః యజ్ఞః అచలత్. తం
ఉత్సవం దగ్ధం ఏతావత్సర్వంతం తత్త్రైవ అవసామ. హ

సాయం స్వగృహంప్రతి ఆగచ్ఛాము. తవ కిమర్థం మేము సర్వ
వాపి కోపః? జీవాలయం గత్వా తత్ర దీపం జ్వాలయత. కిమ
ర్థం, తత్ర దీపః సమ్యగేవ జ్వలతి. ఏతం చాలకం తటాకసమీపే
ఉపత్కాలం భ్రామయ. దారిద్ర్యేణ సర్వేషామపి దుఃఖంభవి
వ్యతి. భాగ్యేన సుఖం భవిష్యతి. అస్మద్ శ్వశురః వ్యాః
ప్రాతఃకాలే మదరాసుగ్రామం ప్రతి అగచ్ఛత్. యష్మాకం
దారిద్ర్యాభావాత్ సర్వవాపి సంతోషః ఏవ. సర్వేషు
వరేషు దయాం స్థాపయత. శ్యాలకః పూర్వేద్యుః కంఠే నూతన
యజ్ఞోపవీతం ధృత్వా ఆపణం అగచ్ఛత్. తత్ర ఏకః బాల
కః తస్య యజ్ఞోపవీతం హస్తేన అత్తోటయత్. కిమర్థం తే
సర్వే ఇత స్తతః తూష్ణిమేవ భ్రమంతి. తాసాం అంగనానాం
వస్త్రశోధనం ఆసీత్ చేత్ వయం శీఘ్రం గత్వా స్నానం
కరవామ అగచ్ఛత. తాసాం స్నానాదికం ఇదాసీత్ కుత్ర
భవిష్యతి? అరే తవ భావస్య శరీరే కోరోగః? కింవా మయా
నశ్చాయతే. శరీరే అన్యః రోగః నాస్తి, గృహే దారిద్ర్య
రోగః. రామః యదాచోరయ త్తవ వస్త్రాణి అహం తత్రా
సం. సః మాం దృష్ట్వా అత్రసత్. కిశః త్రోటిష్యతి.

గదిలో దీపము వెలుగుచున్నదో లేదో చూచిరండు.
మీ బావమఱిదికి పెండ్లి అయినదా? ఎవనికూతు నిచ్చిరి?
గోవిందాచార్యులుగ రూ! మీమనుమనికిడెవయ్య మెప్పుడండీ?
వచ్చెడు సంవత్సరమందు మాఘమాసములో చేయగలను.
మీ పిల్లలందఱును ప్రతిదినము మా నులక మంచముమీఁద పడి
అల్లరిచేయుచున్నారు. అందువలన నులకంతయు తెగుచున్నది.

నే నేమయినను అన్నయెడల మీకు కోపము, వారు (అల్లరి వాండు = దుష్టాః) చాలు చాలు మాపిల్లలు చెడ్డవారును మీపిల్లలు మంచివారునా? సీమాట చాల బాగుగా నున్నది. ఎప్పుడును మీ కబద్ధమే మూర్ఖాదులగుదురు. మామేనమామ తన కొడుకును గుంటూరు గ్రామములో హూణభాషను చదివించుచున్నాడు. ఇప్పుడు ప్రతివానికిని అదేపనిగదా. ఎందు కనఁగా అభాష రాజభాషగా నున్నది. ఏమో నేను (మాత్రము = తు) సంస్కృతమునే చదివింపఁగలను. మంచిదే. రెండు నెలలయినతరువాత నీకు సంస్కృతప్రారంభము చేయుదును. మరల మీదర్శనము మీకెప్పుడగునో. నిన్న మీ అవు కనఁబడలేదంటేరే కనఁబడినదా? అవు ఈవేళ కనఁబడినదిగాని దూడ కనఁబడలేదు. కోడెదూడా పెయ్యదూడా? పెయ్యమామనుమని పిల్చి అడుగుము.

చతుఃపంచాశః పాఠః = ఏబదినాల్గవ పాఠము

ప్రారంభః = ప్రారంభము

ఉత్సవః = ఉత్సవము

దీపః = దీపము

బాంధవః = బంధువు

నూతనః = కొత్తవాడు

ఆదికం = మొదలైనవి

ఉద్యోగః = ఉద్యోగము

అపేక్షా = దయ

స్తంభః = స్తంభము

వైద్యః = వైద్యుడు

అపేక్షితే = అపేక్షించుచు

[న్నాడు, కోరుచున్నాడు

అపేక్షిత = అపేక్షించెను,

[కోరెను.

జాయతే = పుట్టుచున్నాడు

జనిష్యతే = పుట్టఁగలడు

తావనామ్రతేజైవ = అంతమా ఆరభతే = ఆరంభించు
 [తమునశే] [చున్నాడు]
 పీఠః = పీఠ కుప్యతి = కోపపడుచున్నాడు
 దర్శనసం = దర్శనము

ఏమ బాలకః నూతన ఇవాస్తి. సత్యమేవ. నాగాంబా
 యాః పుత్రః విశాఖపత్తనాత్ ఆగచ్ఛత్. నాగమాంబా కా?
 సాపి మమ నూతనా. కోదండరామస్య ద్వితీయభార్యా.
 కోదండరామః కోనురే? అప్పళాచార్యస్య శ్వశురః. అప్పళా
 చార్యః ఇదాసిం క్వాస్తి? దేశాంతరం గతః. యుష్మద్భ్రహ్మ
 శాకపాకాదికాని కా అకరోత్? సా ఏవ. త్వద్దగజస్య కః
 ఉద్యోగః? ఉద్యోగవచనం కిమర్థం, ఏకం ప్రశ్నం ప్రత్యూహి
 కథయ. కః ప్రశ్నః? తస్యాః గర్భే పుత్రః అస్తివా, పుత్రికా
 అస్తివా? ఈషదాలోచ్య కథయిష్యామి, తావత్పర్యంతం బహి
 స్తిష్ఠ, అంతరాగచ్ఛ. తైభేవ స్థాస్యామి; ఝటితికథయిష్యథకిం?
 నక్షితాణి గణయిత్వా అనంతరం పుత్రః జనిష్యతేవా పుత్రి
 కా జనిష్యతేవా వదిష్యామి, త్వరిష్యసే కిమర్థం? మమ త్వరా
 నాస్తి తాతాచార్య! మాకుప్య ఛీ రాంధేయ! అహం కుప్యా
 మి కిం? త్వమేవ మాం త్వరయసే వృథా. తత్త్ర స్తంభోపరి
 పంచాంగమస్తి; ఇత్థమానయ. మమ నశక్యతే ఆసేతుం. తావ
 నామ్రతేజైవ తవ మర్యాదా గచ్ఛతి కిం? భగవ కనిష్ఠికాయాం
 న మూత్రయిష్యస్యపి. ప్రథమతః త్వం బహిర్గచ్ఛ. అనంతరం
 అహ మాలోచయిష్యామి. కోవా ఆగచ్ఛతి అంతః. ఓహో
 హో! వైద్యః బలిదాచార్యః ఆగతః. అస్తునామ.

అరే నీ మెడలో జండెము కనబడదేమి ? అయ్యో, చెఱువులో స్నానము చేయునపుడు మెడనుండి జాతిపోయినది. ఏమోరా ఇపు డేమిచేయుదును ? మాతండ్రి చూచినయెడల (చూస్తే) కొట్టంగలడు. (కొడతాడు.) నీదగ్గర నొక జంజమున్నయెడల నాకొఱ కిత్తువా ? రేపు మగల నీ కిచ్చెదను. వారందఱు నెవరి బాంధవులు ? మొదట అక్కడ పీట వేసి దానిమీఁద దర్బాసనము పఱచుము. నేను స్నానము చేసి వచ్చి సంధ్యావందనము చేసికొందును. మీ అమ్మ కోపము చేయునేమో త్వరగా పొమ్ము; భోజనమైన తర్వాత వత్తువుగాని. రేపు సాయంకాలమునందు రామాయణమును ప్రారంభింపుము. నిన్న మీయింటికి వైద్యుడు వచ్చినాఁడెందుకురా ? అంతమాత్రానికే కోపపడెదవేల ? మా యూరిలో రేపటి నుండియు రాములవారికి ఉత్సవములు జరుగును. నీకు మాయందు అపేక్ష యున్నయెడల ఉత్సవము చూచుట కైనను మాయూరికి వచ్చి మమ్మును చూడంగలవు. లేకపోయినయెడల లేదు. నాకూఁతునకు కూఁతురు పుట్టినది. (నాలుగు దినములైనవి = దినచతుష్టయం అసీత్) అయిదవదిశమందు పథ్యమును ఇత్తురు. వారు నిన్ననే యజ్ఞమును మొదలు పెట్టినారు. దానితోఁగూడ సప్తాహమును గూడ చేయుదురట. బాగుగనే యున్నది.

పంచపంచాశః వాతః = ఏడదియైదవ వాతము.

సపుంసకలింగ సర్వనామశబ్దములలో ప్రథమా, ద్వితీయా విభక్తులు ఒక విధముగనే యుండును. తక్కిన విభక్తులు పుంలింగములవలె నుండును.

ఉ.

బ.

ఏ.

బ.

ప్ర. } తత్ = అది, తాని = అవి, కిం = ఏది? కాని = ఏవి?
ద్వ. }
,, వతత్ = ఇది, ఏతాని = ఇవి, యత్ = ఏది? యాని = ఏవి?

ప్ర. } అన్యత్ = మఱియొకటి, అన్యాని = మఱికొన్ని
ద్వ. }

,, ఏకం = ఒకటి దీనికి బహువచనము లేదు.

,, సర్వం = ప్రతిది సర్వాణి = అన్ని

కతిత్వం-అహం అనునవి మూడును మూడులింగములలోను ఒకవిధముగనే యుండును.

అపరాధః = తప్పు

కృతః = చేయబడిన

కోపః = కోపము

పఠితః = చదువబడిన

తాపః = తాపము

అపేక్ష్యతే = అపేక్షింపబడుచున్నది,

త్యక్తః = పెద్దవాడు

[కావలయును

కనిష్ఠః = చిన్నవాడు

తోలాయతే = తోగుచున్నాడు

చింతా = చింత

చింతయతి = చింతించుచున్నాడు.

అపేక్షితః = కావలసిన-అపేక్షింపబడిన

భగ్నః = విడిగిన

జానాతి = ఎఱుంగుచున్నాడు

జ్ఞాతః = తెలిసిన, తెలియబడిన జ్ఞాస్యతి = ఎఱుంగుకలడు

దృష్టః = చూడబడిన

జ్ఞాస్యతే = తెలియకలడు

ఏమః మమ జ్యేష్ఠపుత్రః, సః ద్వితీయపుత్రః, అన్యః కనిష్ఠః. పూర్వేన్యః సాయంసమయే తాతాచార్యస్య కనిష్ఠపుత్రః, వేంకటేశ్వరేశాసాకం వనం గత్వాశ్రత ఏకం వృక్షం ఆరుహ్య వృక్షాత్ అథః అపహత్. పతనానంతరం తస్య హస్తః భగ్నః ఆసీత్, తతః ద్వితీయదివసే ఏకం వైద్యం ఆనీయ తస్మైభగ్న హస్తం అదర్శయన్. సః స్వేన కృతం త్రైలం ఆనీయ హస్తం సమ్యక్ అమర్దయత్. ఇ గానీయసి ప్రతిదినం మర్దయత్యేవ. సః వైద్యః అతీవ కోపిష్ఠః. తథావా! తింకదాపి అహం సజానామి. శ్వోపా పరశ్వోవా జ్ఞాస్యసి. ఇతఃపూర్వం త్వయా కదాపి న దృష్టఃకిం? దృష్టః చేత్ కిం, నదృష్టః చేత్ కిం? కదాపి అస్మాకం వైద్యదర్శనమేవ మాస్త్తు. సీతారామస్య కనిష్ఠపుత్రికాం కస్మై అయచ్ఛత్. కస్మైచిత్ వృద్ధాయ అయచ్ఛత్. వివాహఃకథి కృతః? తటాకసమీపస్థితశివాలయే కృతః. అరే శాకుంతలనాటకం పత ఇతి అవదం ఖలు, త్వం అపతఃకిం? నహి నహి ఏతావత్పుర్యంతమపి మయా నపతితం. సర్వదాపి మమశరీరేతాపః, తదరం వైద్యసమీపం గచ్ఛామి. పూర్వేన్యః యుష్మద్దృష్టః ఏకం అపరాధ మకరోత్. సః అపరాధః తవజ్ఞాతః కిం? నహి కింతు తదర్థమేవ సః పూర్వేన్యః చింతయా తుష్టిం అవసత్ గృహే. సత్యమేవ.

అక్కడ కూర్చుండి యేమో చింతించుచున్నావు. నాయొక్క పుస్తకము మీఱిమ్మయొద్ద నున్నదిగాని యిటులఁ దీసికొనిరమ్ము. ఆమె యిట్లో లేదండీ. ఆమెయొక్కడ పెట్టినదో నాకు తెలియదు. తెలియదనడవేమిరా! ఆమెయొక్క పెట్టెలో జూడుము. ఆమెయొక్క పెట్టె నాకుఁగనబడలేదు. పెట్టెగదిలో నున్న దేమోచూడుము. చూచినాను. మీపుస్తకము పెట్టెలోనే ఉన్నది. తెచ్చుచున్నాను. సరేగానిమాపిల్లవాడూయేలయందు ఊగుచున్నాడుగాని వానిని నే రమ్మంటినని పిలుపుము వాడివు డు రావన్నాడు. (నీకు కావలసినయెడల నాచెంబు నిచ్చెదను. దానితో నీరుద్రావుము = త్వయాఅపేక్ష్యతేచేత్ = నివ అపే క్షితంచేత్, మత్పాత్రం దాస్యామితేనజలంపిబ) నాపంచపాత్ర ఎక్కడనున్నదో యెఱుఁగుదువా? బావిదగ్గరనున్నది. పోనెమ్ము నాపంచపాత్ర బావియొద్ద నందుకున్నది? మాలమ్మ చెంబు లన్నిటిని తోముచున్నది. దేనితో తోముచున్నది? చింత పండుతో. మన ఆవు ఎక్కడికి పాటిపోయినదో ఎవఁడు విచారించఁగలఁడు? నీవే వెళ్ళి విచారించుము. నేను చాలచోట్ల విచారించితినిగాని కనఁబడలేదు. నిన్న సాయంకాలమున వైష్ణవులదొడ్లో నొక యావు మేయుచున్నదట. వైష్ణవుల యింటికి నీ విపుడే వెళ్ళి కనుఁగొనిరమ్ము. నీవిచటనే నిలుపుము. నేను వెళ్ళికనుఁగొనివత్తును. ఇదిగో యావు = (ఏషా బహుళా) దూడతోఁగూడ వచ్చుచున్నది. ఇంక నీవు పోవదు.

పట్నంచాళః పాతః = ఏబదియాఱవపాతము.

పాపిష్ఠః = పాపిష్ఠుడు	అరుణః = ఎఱ్ఱని
కర్మిష్ఠః = కర్మిష్ఠుడు	ధావశ్యం = తెలుపు
మహిషః = దున్న	ఆరుణ్యం = ఎఱుపు
చలచిత్తః = చలచిత్తుడు	ఉద్ఘాటయతి = తెఱచుచున్నాడు.
ఉన్నతః = పిచ్చివాడు	ఉదఘాటయత్ = తెఱచెను.
ఖంజః = కుంటివాడు	జానంతి = ఎఱుగుచున్నారు
అంధః = గుడ్డివాడు	జానీథ = మీ రెఱుగుచున్నారు
లిఖతః = వ్రాయఁబడిన	జానీమః = ఎఱుగుచున్నాము
పీతః = త్రాగఁబడిన	జ్ఞాతుం = ఎఱుగుటకు
ఛేదితః = కోయఁబడిన	బధ్నాతి = కట్టుచున్నాడు
ధవళః = తెల్లని	

రామః పూర్వేద్యః అస్మాకం బహుళాం దండేన
అతాడయత్. యస్మాభిః లిఖతం పుస్తకం కుతాస్తి? దేవ
దత్తః స్వగృహాయ అనయత్. దేవదత్తాయ కిమర్థం అయ
చ్ఛత? కః ఆయచ్ఛత్ సవన అచోరయత్. అరే పాపిష్ఠ!
మూతాడయ మహిషం. ఏకః ఖంజః ద్వారే తివ్రతి, తస్మై
తండులాన్ యచ్ఛత. పాత్రస్థితం క్షీరం కేన పీతం? యుష్మ
త్పుత్రైః పీతం. మమ పుత్రాః గృహే ఏవ నసంతి ఖలు, తైః
కథం పీతం? త్వం సర్వదా అసత్యమేవ వదసి రామకృష్ణకులసీ
దభాని త్వయా ఛేదతానికిం? సహినహి గోపాలః అఛేదయత్.
పూజాసమయః ఆసీత్, పుష్పాణి శీఘ్రం ఆనయేతి వద, కోస్తి

తత్రవఁ తుం? రామచార్యః స్వబుద్ధ్యేన వివాహః భవిష్య
 తీతి ఆశయా ఏకాం కన్యాం (పరి + అనయత్ = పర్యణ
 యత్ = పెండ్లాడెను) కింతు సా అంధా, చలచిత్తాచ, తేన
 కారణేన చోష్ఠ్యే గుడం షీషతి = (వేయుచున్నది), పాయసే
 లవణం షీషతి, తక్రిపాతే తైలంపూరయతి, తైలపాతే ద్రవం
 ప్రవేశయతి; సర్వాన్ షడాన్గాన్ అభః పాతయతి. ఏనం స్థితే
 ఏకదా అహం త్వద్గుహం గత్వా బహిఃస్థిత్వా రామాచార్య!
 రామాచార్య! ఇతి ఆహ్వాయం. అనంతరం సః ఆగత్య కవాటం
 ఉదఘాటయత్. అహం అంతః ప్రావేశం. రామాచార్యః
 మాం ఏకస్మిన్ పీఠే ఉపవేశ్య స్వస్య చిత్తతోభం సర్వమపి
 యథావిధి అకథయత్.

మీ యావు తెల్లనిది, మాయావు ఎఱ్ఱనిది. వాకిటిలో
 నొక గుడ్డివాడు నిలుచున్నాడుగాని లోనికి పిలుపుము; ఆవును
 ఎవడు కట్టివేయుచున్నాడు? మీ పిల్లలు అన్నిసమాచారము
 లను ఎఱుగుదురు. (మీ దొడ్లోనున్న మల్లెపూలయందు
 తెలుపు బాగుగ నున్నది = యున్నదావగణస్థితమల్లికాపుష్పేషు
 భావశ్యం సమ్యగస్తి) మా పిల్లలు ఎక్కడనున్నారో, ఏమి
 చేయుచున్నారో ఇంతవఱకును మే మెఱుగము. నీవు రాముని
 తెలియుటకు వెళ్ళుము. వాడెక్కడ నున్నాడో తెలిసికొని
 రమ్మ. (ఇంతలో ఏతదంతరే) నేను పురాణారంభమును
 చేయఁగాను. నీచేయి యెట్టిగా నున్నదేమిరా? ఊరకయే
 అట్లున్నది. నాచేతియందు ఎఱుపులేదు. ఆ తెల్లగుఱ్ఱ మెవ
 రిది? బాబ్బిలిరాజుగారిది. నీవు మిగుల కర్మిష్ఠుడవు. కాని

చలదిత్తుడవు పీరిపిల్లవాడా? కరిగ్గులను చలదిత్తుఁ డెట్లు
కాంగలండురా? మాచూర గారి బావిలో నొకయూదు క పడనది
చచ్చినదా, బ్రకినదా? ఎవరెఱుంగు? ఇచ్చననర్వాక కొంత
సేపటికి ప్రాణములు పోయినవని మా బాచమిఱుంగు చెప్పిరాడు.
గుడ్డిపెండ్లాము కథ యేమిదా? అప్పుడే పోయినది. ఇంత
వఱకును ఉన్నదా? ఆకథ చాల బాగుగానున్నది. కొంచెము
చెప్పఁడు. లేవు రమ్ము. మఱియొకకథను చెప్పెదను.

సప్తపంచాశః పాఠః ఏబదియేడవపాఠము.

స్వభావః = స్వభావము	అనుపదం = వెంటనే
నిద్రా = నిద్రుర	ఆర్ణయతి = వినుచున్నాఁడు
చాకచ్యేకం = చుఱుకుదనము	అనుభవః = అనుభవించు
అవస్థా = అవస్థ	[చున్నాఁడు
ఆశా = ఆశ	అన్వభవత్ = అనుభవించెను.
సకలః = సమస్తమైన	బధాన = కట్టుము
కర్ణః = చెవి	బద్ధీత = కట్టుఁడు
బధిరః = చెవిటివాఁడు	జానీహి = తెలిసికొనుము,
మాత్రం = ఎఁడు	[ఎఱుంగుము.
తావత్తైవతి =ంతటితోనే	జానీత = తెలిసికొనుఁడు;
అనుభూయ = అనుభవించి	[ఎఱుంగుఁడు.
బంధుం = కట్టుటకు	భేదయతి
ఆకర్ణ్య = విని	భిందతి
	} = బద్ధిలుగొట్టు చున్నాఁడు

ఏకస్మిన్ గ్రామే నారాయణభట్టోనామ బ్రాహ్మణః
 జీవనత్. సః అతీవ అమాయకః, పూర్వకాలమనుష్యః, వేద
 చతుష్టయం సాంతం అపఠత్. తస్య సంగీతే అతీవ అపేక్షా
 జనీత్. సంగీతాభ్యాసార్థం దేశాంతరం గంతుం సమకల్పయత్.
 అనంతరం భార్యాసమీక్షం గత్వా హేళారే! అహం సంగీతా
 ర్థం దేశాంతరం గమిష్యామి, తవ అభిప్రాయం వద ఇతి తాం
 అవృచ్ఛత్. తా సాహసిత్వా హేనాథ! సంగీతార్థం దేశాంతర
 గమనం కుతః? అత్యైవ స్థిత్యా సంగీతాభ్యాసంకురుత, ఇత్యేకథ
 యత్. తస్యావచనం ఆకర్ణ్య మమసంగీతం సుతరాం నజ్ఞాతం;
 తస్మాత్ అప్రీస్థిత్యా కథం సంగీతం సంపాదయిష్యామి శిష్య
 పృచ్ఛత్. తా సా ఏవ మవదత్. భో నాథ! సంగీతాభ్యాస
 క్రమం అహం వదిష్యామి ఆకర్ణయత. కథమితిచేత్, శీతికాలే
 ప్రతిదివం సూర్యోదయా త్పూర్వం ఉత్థాయ గంగాయాం
 స్నానం కృత్వా గంగాతీరే ఏవ ఉపవిశ్య జపం కుర్యాఃచేత్
 సంగీతం క్రమేనః ఆగమిష్యతి. సః అమాయక బ్రాహ్మణః
 తద్వచనం సత్యమేవేతి జ్ఞాత్వా, ద్వితీయ దినాత్ ప్రభృతి, సూ
 ర్యోదయాత్పూర్వం శీతికాలే గంగాయాం స్నానం కర్తుం ఉద
 తిష్ఠత్, స్నాన మకరోత్. సంగీతం నాస్తి గింగీతం నాస్తి (పరం
 తా - గింగీతం) అతీవశీలబాధాం అన్వభవత్ భార్యా అహనత్.

మాగుఱ్ఱమునకు బొత్తుగా చురుకుదనము లేదు. మీ
 యుపాధ్యాయుడు మిక్కిలి సమర్థుడేగాని చెలిటివాఁడు. అది
 యొక్కటియే ఆయనయందు లోపము నాచెవులో కొంచెము
 నూనె పోయుము. పాపయ్యగారి పెయ్యమాడ మనదొడ్లో

ప్రవేశించి దొడ్లో నున్న చెట్టు న్నీటిని పాడుచేసుచున్నది. గాని నీవు వెళ్ళి ఆయావు ను పుష్కలగచెట్టున గట్టుకు. నిన్న రాత్రి శివునిగుఱ్ఱో ఎవడో సూర్యుడు చెప్పినాడంట. మీరు విన్నారా? వాకిటిలో నె రోతెనుకు నున్నారు. తెలిసికొనుడు. ఎవరోకారు మీ మామగారే. నేను అంగడికి వెళ్ళి వెంటనే వత్తును; అంతవఱకును నీవు ఎక్కడకును వెళ్ళవద్దు. వాడు సమస్త బాధలను అనుభవించి చివఱకు చచ్చెను. నీమేనమామ నాకోసముచూయింటికివచ్చినాడుగదా, ఇదిగో = (ఏమి)వచ్చు చున్నానయ్యా అని చెప్పితిని. అంతటితోనే పోయేనేమి? అతా తిని బ్రద్దలు గొట్టుము. నాకోకచిటికెడు పొడుము = (స్వయం) పెట్టుము. నాకు ఎందులకోగాని నిద్రవచ్చుటలేదు. నీవు చాల దుష్టుడవు. నీస్వభావము మంచిదికాదు. నాలవస్థ నేమనిచెప్పుదును? నాపెండ్లాము గుడ్డిది, చెవిటిది, కుంటిది కాని భోజనమునకు మట్టుకు పెద్దది. నీ అదృష్టమని; నాలదృష్టమిది. నాయాశ వ్యర్థమైనది.

అష్టపంచాశః పాఠః = ఏబదియెనిమిదవపాఠము

నాథః = పెనిమిటి, ప్రభువు	సమష్ట్యాం = మొత్తాన
అభిప్రాయః	పక్షః = ఉపశాసన, పండిన
ఉద్దేశః	శక్యః = అనియోగ
చతురః	స్వయం = తనకు తాను
నిపుణః	సర్వయ = తెలియబడుచున్నది
చాతుర్యం	అజానాత్ = తెలిసికొనెను
నైపుణ్యం	అజానాత్ = తెలిసికొనిరి

కృమః = వరుస

ప్రయానః = ప్రయానము

అర్దః = తడిసిన

శుష్కః = ఎండిన

అధికః = గొప్ప

అధిక్యం = గొప్పతనము

అజానాః = తెలిసికొంటివి

అజాత = తెలిసికొంటిరి

అజానాం = తెలిసికొంటిని

అజానీయ = తెలిసికొంటిమి

అబధ్నాత్ = కట్టెను

బద్ధ్వా = కట్టి

మచుఅభిప్రాయః ఏషః. అనంతరం స్వదిచ్ఛామసారేణ కురు. మమ అంగవస్త్రం కిమర్థం అర్దం అజవత్? ఇతే అపత త్కింవా. త్వమపి దుప్తేనసాకం దౌష్ట్యం కుర్యాచేత్ తవాధి క్యం కిమస్తి? తప్రవకం ప్తశుం పర్తం అస్తిచేత్ ఇథమానయ. రామః కుతాస్తిరాఅజానాః కిండిన? యా శ్చభృతి రామః అజ్యాసిరాస్మిక్యతే. కుత్రాచ్ఛవ్యాకః జానాతి. సమష్ట్యం సర్వేపి సర్వేవచ మహాగ్రహః స్వకః ఏవ గత్వా లభ్య తితి దృష్ట్వా ఆగచ్ఛత్. కుతాస్తి నాదృశ్యకీల. ఏత్ సమస్తం అపి ప్రయాసార్థం ఆగచ్ఛత్. అస్మాకం బహుళా యత్ర కుతాస్తి దృశ్యతేచేత్ బద్ధ్వా తస్యై తృణం యచ్ఛ. పూర్వే ద్యుః సాయా ఏకః శూనః యుష్మద్బహుళాం స్వగృహే అబధ్నాత్, అహ మసశ్యం. ఏషః మాధవః స్వప్య సౌంద ర్యం సర్వదా వర్ణయతి. తాతాచాశ్య! తవ పుత్రి! అతీవ దుష్టః; కేనాపి దుశ్చయితు శశ్యః సభవతి. తం ఆనేష్యసి చేత్ త్వం అధికపుష్కః ఏవ. తవ హితుశ్యం అస్తిచే దస్తు; మాం కిమర్థం పరిహససి? మమ నాథః గ్రామాంతరం అగ

ఛ్చత్వం (పునః పునః = వారంవారిం = మహర్నహః = పడేపడే) అస్తస్త్రహం మాగచ్ఛ తవన్వభావః న సమీచీనః.

ఏకోనష్టపితమః పాతః = ఏబదితోమ్మినవపాతము.

అంజలిమాత్రం = దోసెడు యామః = జాము

ధ్వాంతం = కటికిచీకటి ప్రహరః = దెబ్బ

చంద్రికా = వెన్నెల నిఖాయ = ప్రాణి

సద్భావః = ఉండుట లగతి = తగులుచున్నది

అబ్ధః = అద్దము నిఖనతి = ప్రాతుచున్నాడు

అట్టః = వంటచెట్టు న్యఖన్ = ప్రాతెను

నిర్భయం = భయములేకుండ జానీయాత్ = తెలిసికొనును

గవాక్షః = కిటికీ జానీయః = తెలిసికొందురు

అర్గళా = గడియ బద్ధీయాం = కట్టుడును

ఘటికా = గడియ బద్ధీయామ = కట్టుకము

అద్య న క్తం చంద్రికా సమ్యగస్తి. పూర్వేద్యః ఆకాశే సర్వశ్రీ మేఘసద్భావాత్ నక్షత్రాణి సమ్యక్ నాద్య శ్యంత. అబ్ధ ఇత్థం ఆనయ మఖం పశ్యేయం. తటాకసమీపే థంః ఇతస్తతః సంచరతి; కథ మహం స్నానార్థం గచ్ఛేయం? థంకః త్వాం కిం కరిష్యతి? త్వం నిర్భయం గచ్ఛ. ఆనరణ బ్యారస్య అర్గళా దృఢం నాస్తి, రాత్రికాలే చోరాః ప్రవే త్యంతి కింవా (నకేవలం కవాటస్య = తలుపునకు మాత్రమే కాదు) కింతు గవాక్షస్యాపి అర్గళా నాస్తి. గవాక్షస్య అర్గళా నాస్తి చే త్కిం భయం రే? త్వం అద్య న క్తం యామద్యయ

పర్యంతం తత్తైవ సంచర. (అస్మిన్మనే = ఈరోజున) పంచదశ ఘటికాపర్యంతం చంద్రికా ప్రకాశవ్యతే, తావత్పర్యంతంతవ భయం నాస్తిభయః, అనంతరం ధ్యాంతం ఆగమివ్యతి. తదా అహమేవ తత్ర తిష్ఠేయం. మమ పాదే పూర్వేద్యుః సక్తం పాపాణాం ప్రహరః అలగత్. తస్మాత్ పాదః (శూలతి = నొప్పి పెట్టు చున్నది.) అద్యగృహే అట్టం నాస్తికే; త్వం తత్ర ఉపావిశః అహమత్ర ఉపావిశం. కః కథం భవిష్యతి? ఆపణం గత్వా శకటమాత్రం అట్టం ఆనయ అంజలిమాత్రమపి జలం నాస్తి అస్మత్కూపే.

నిన్న నేను రామునితోఁ గూడ వెన్నెలలో భోజనమును జేసితిని. అప్పుడు గవాక్షమునుండి యొక పిల్లి (కూన = కిశోరః) వచ్చి నాదగ్గర భయము లేకుండ కూర్చుండి నావిస్తరిలో నున్న పరమాన్నము సంతయుఁ దినెను. ఈమలె తీగను మీదొడ్లో ప్రాతుము. ఈవేళ నింతవఱకు నెన్ని గంటలు అయినవో తెలియలేక. ప్రతిరోజును మీమాదను ఎవరు కట్టుదురు? అద్దములో నీమొగము బాగుగ గనబడెనా లేదా! ఇవ్వేళనే బాగుగ చూచుకొనుము. రేపేగా మీయింటిలో శుభకార్యము. శుభకార్యమయినచో నాకేమి? ఈస్తంభమును ఇక్కడ ప్రాతి దానియందు మాత్రము కట్టుము. రేపు పెండ్లికొఱకు నెవరెవరు వత్తురో మేమే తెలిసికొందుము. ఇవ్వేళ ప్రొద్దుటినుండియు పడెబ్బలు తగిలినవి. ఎవరు నిన్న గుళ్ళో ఉపన్యాసమును చెప్పిరి? తాతాచార్యులుగారు చెప్పినారు. ఏవిషయములో? బాల్యవివాహములు మంచివి కావని

చెప్పినారు. ఏభాషలో చెప్పినారు? ద్రవిడభాషలో చెప్పినారు. నీకు బాగుగ తెలిసినా ? నే నక్కడకి వెళ్ళనే లేదు.

వస్తితమఃపాతః = అటువదియవ పాఠము.

బంధ్ = కట్టుట

వర్తమానకాలము

భూతకాలము

వ

బ

వ

బ

ప్ర. బధ్నాతి - బధ్నంతి

అబధ్నాత్ - అబధ్నన్

మ. బధ్నాసి - బధ్నీథ

అబధ్నాః - అబధ్నీత

ఉ. బధ్నామి - బధ్నీమః

అబధ్నాం - అబధ్నీమ

భవిష్యత్కాలము

ఆశీర్వాది

వ

బ

వ

బ

ప్ర. భంత్స్యతి - భంత్స్యంతి

బధ్నాతు - బధ్నంతు

మ. భంత్స్యసి - భంత్స్యథ

బధాన - బధ్నీత

ఉ. భంత్స్యమి - భంత్స్యమః

బధ్నాని - బధ్నామ

విధి

క్రియానిష్పత్తి

వ

బ

వ

బ

ప్ర. బధ్నీయాత్ - బధ్నీయుః

అభంత్స్యత్ - అభంత్స్యన్

మ. బధ్నీయాః - బధ్నీయీత

అభంత్స్యః - అభంత్స్యత

ఉ. బధ్నీయాం - బధ్నీయామ

అభంత్స్యం - అభంత్స్యమ

క్రి = కొనుట

వర్త మానము

భూతము

ప	బ	వ	బ
ప్ర. క్రిణాతి - క్రిణంతి		అక్రిణాత్ - అక్రిణాన్	
మ. క్రిణాని - క్రిణీధ		అక్రిణాః - అక్రిణీత	
ఉ. క్రిణామి - క్రిణీమః		అక్రిణాం - అక్రిణీమ	

భవిష్యత్తు

అశీరాది

ప	బ	వ	బ
ప్ర. క్రిష్యతి - క్రిష్యంతి		క్రిణాతు - క్రిణాంతు	
మ. క్రిష్యసి - క్రిష్యథ		క్రిణీహి - క్రిణీత	
ఉ. క్రిష్యామి - క్రిష్యామః		క్రిణాని - క్రిణామ	

విధి

క్రియానిష్పత్తి

ప	బ	వ	బ
ప్ర. క్రిణీయాత్ - క్రిణీయాః		అక్రేష్యత్ - అక్రేష్యన్	
మ. క్రిణీయాః - క్రిణీయాత		అక్రేష్యః - అక్రేష్యత	
ఉ. క్రిణీయాం - క్రిణీయామ		అక్రేష్యం - అక్రేష్యామ	

ఈ పైన వ్రాసిన ౯ వ తరగతి క్రియలు రెండువిధములు.

(౧) సకారముగాని,ణకారముగాని మఱియొకహల్లు క్రిందవత్తుగావచ్చునవి (ఉ. బధ్నాతి-పుష్కాతి) వీనిలో సకారము ధకారముక్రింద నావత్తుగను,ణకారము షకారముక్రింద నావత్తుగను వచ్చినవి. (౨) సకారముగాని,ణకారముగాని, మఱియొకహల్లుక్రింద వత్తుగా రాకుండ విడిగా వచ్చునవి. (ఉ. లునాతి-క్రీణాతి -వీనియందు, లునాతిలో నాయును, క్రీణా

తిలో కాయును) విడిగా నిలిచినవిగాని మఱియొక హల్లుక్రింద వత్తులుగా గాలేకు. నకారణకారములు వత్తులుగావచ్చుక్రియ లన్నియు బధ్నాతివలెను, నకారణకారములు వత్తులుగా రాక విడిగా నిచ్చుక్రియలన్నియు క్రిణాతివలెను, ఆయాకాలముల యందు చెప్పికొనవలయును. భేదమున్నచో వ్రాయబడును. [ఇవి తొమ్మిదవ తరగతి క్రియలు.]

చటకః = పిచ్చుక

బకః = కొంగ

హంసః = హంస

కూర్మః = తాబేలు

ఖరః = గాడిద

ఖగః = పక్షి

మృగః = మృగము

సరటా = తొండ

వ్యాధః = ఎఱుకలవాడు

శలలః = ఏడుపంది

వ్యాఘ్రః = పెద్దపులి

పరాహః = అడవిపంది

హరణః = లేడి

కేశోరః }
పోతః } = పిల్ల, పిల్లడు

సింహః = సింహము

లునాతి = కోయుచున్నాడు.

గృహ్లాతి = తీసికొనుచున్నాడు,

[పట్టుకొనుచున్నాడు

లవిష్యతి = కోయఁగలఁడు

గృహిష్యతి = తీసికొనఁగలఁడు,

[పట్టుకొనఁగలఁడు

కేష్యతి = కొనఁగలఁడు

పుష్టాతి = పెంచుచున్నాడు,

[పోషించుచున్నాడు

పోషిష్యతి = పోషింపఁగలఁడు

పురా ఏకస్మిన్వే కతిచన మృగః నివాసం అకుర్వత్.
తేషాం మృగాణాం సర్వేషాం సింహః శృఙ్గః ఆసీత్. ప్రతిదినం
సింహః వనస్థితా అనేకమృగా మామయిత్వా జీవతిస్మత్.

తదా సర్వే మృగాః ఏకత్ర సమాశ్రిత్య ఇన్ధ్రం ఆలోచయన్. 'అహో! ఏవః సింహా! పత్యహం అస్మాక్ సర్వాక్ మారయిత్వా భక్షయతి. ఏవంచేత్ శీఘ్రమేవ అస్మాకం కులం సర్వం సశ్యేత్, తతః కః ఉపాయః అస్తాకం జీవనవిషయే' ఇతి. తదా వరాహాద్యాః కశీచనమృగాః ఉత్థాయ ఏవం అకథయన్. "వయం సర్వే సింహస్య సమీపం గత్వా 'హే సింహ! త్వం ఏకైక మృగక్రమేణ భాదిత్వా జీవనం కురు' ఇతి ప్రార్థయామహే. తతః సింహః కిం వదతివా ఆకర్ణయామ" ఇతి. పరదినే మృగాః సర్వే తతైవ కృత్వా, సింహ సమీపే పూర్వవృత్తాంతం వ్యజ్ఞాపయన్. సింహోపి అంగీకారం అదర్శయత్. అనంతరం వ్యాఘ్రవరాహశలహరిణాద్యాః మృగాః సర్వే అతీవ సంతోషేణ యథేచ్ఛం వనే విహరంతిస్మి. ఏకదా శశవోతస్య వారః ఆగచ్ఛత్. తదా శశవోతః ఏవం ఆలోచయత్. అహం (యేన కేనాపి = ఏదోయొక) ఉపాయేన సింహం మారయిష్యామి. తతః వయం సర్వే మృగాః ఏతస్మిన్ వనే సుఖేన నివాసంకుర్మః ఇతి ఆలోచ్య స్వస్యదినే ఈషదాలస్యం కృత్వా సింహ సమీపం అగచ్ఛత్. తతః సింహః అతికోపేన అబ్బయత్.

ఒకనాఁ డొక ఎఱుకవాఁడు అడవిపందులను చంపుటకు అడవికి వెళ్ళెను. వానికి పండులు, దొరకలేదు. పిమ్మట కొన్ని ఇతరమృగములను, పది పిచ్చుకలను, ఆఱుకొంగలను, ఒక ఏనుపందిని చంపి ఇంటికి తెచ్చుకొనెను. ఇట్లుండుగా వాని శరీరమందు ఒకతొండి పడి కఱచెను. కాని ఆయెఱుకవాఁడు

చావ లేదు. కొంతవఱకును వానిశరీరమంతయు చెడ్డది. పిమ్మట నొకవైద్యునిద్వారా నొషధమును (పున్నుకొనెను = అగ్రహాత్) ఆకారణమువలన వాడు ఇట్లు చింతించెను— ‘అయ్యో నేను చాలమృగములను జంపితిని. ఆపాపమునకు ఫలము అప్పుడే కనబడినది. ఇకముందు నే నెప్పుడును పాపకార్యములను జేయను. అది మొనలకొని వాడు మార్గాంతరముచేత జీవనముచేసెనుగాని మృగములను చంపలేదు. చిట్టచివరకు ఒకపండ్నియొక్క ఉపదేశముచే వాడు హరిభక్తుడయి స్వర్గమునకు బోయెను. ప్రతివాడును పాపమును చేయరాదు. సత్కార్యమునే చేయవలయును. దానిచే నీలోకము నందును పరలోకమునందును (సుఖపడుదురు. = సుఖ్యేయః)

ఏకవక్త్రముః పాతః = అటువదియొకటవపాతము.

పుంలింగము, ఇకారాంతము } నపుంసకలింగము, ఇకారాంతము
“హరి” శబ్దము = విష్ణువు } ము “వారి” శబ్దము = నీరు

ప్ర. హరిః - హరయః

ద్వి. హరిం - హరీన్

త్వ. హరిణా - హరిభిః

చ. హరయే - హరిభ్యః

పం. హరేః - హరిభ్యః

ష. హరేః - హరిణాం

స. హరా - హరిషు

సం. హేహరే! - హేహరయః!

(ఏకవక్త్రము)

వారి - వారీణి

వారి - వారీణి

వారిణా - వారిభిః

వారిణే - వారిభ్యః

వారిణః - వారిభ్యః

వారిణః - వారిణాం

వారిణి - వారిషు

హేవారే! - హేవారిణి!

లలితవ్యూః = కోయబడినది శృంగారా = శుశుకొని
 లూనః = కోయబడినది లలితా = కోనీ
 లవనం = కోయట లలితం = కోయక, కోయటకు
 ద్వివ్యూః = చూడబడినది కీర్తనా = కొని
 ద్వివ్యూః = చూడబడినది కీర్తన = కొనన్, కొనుటకు
 కర్తవ్యః = చేయబడవలసినది విక్రీయ = అమ్మి
 సంగృహీతి = సంగ్రహించుచున్నాడు

అరే బాలక! త్వం అద్య ప్రాతఃప్రభృతి మంచాత్
 ఉత్థాయ దంతధావనమపి నాకరోఖిలు. త్వం కిం కరవాణి?
 గచ్ఛ శీఘ్రం (కటాకసమీపం = కటాకాంతికం) ఝటితి దంత
 ధావనం కురు ప్రథమతః. దేవిపూజార్థం పుష్పాణిః తులసీ
 దళానిచ లుక్ హి. ఏతస్మిన్దినే శ్రీహయగ్రీవోత్సవః అస్మాభిః
 కర్తవ్యః. హే శాత! పుష్పాణి (క్వ = కత) సంతి? కాని పు
 ష్పాణి మయా లలితవ్యాని? త్వం కథయసిచేత్ అహం తథైవ
 కరిష్యామి. రే రామ! తవ అంబాం పుచ్ఛ; సా ఆజ్ఞాపయేత్.
 తథైవ ప్రత్యేమి. అంబా క్వాగచ్ఛత్? అంబాప్రాతరేవగంగా
 యాంసాత్వా నిర్మలవస్త్రాశ్చ త్వా తుః సీబృందావనసమీపే
 ఉపవిశ్య లక్ష్మీపూజాం కరోతి. తాం సృష్ట్వా శీఘ్రం ద్వేషమపి
 పుష్పాణి లలిత్వా ఆనయ. హే అంబ! కాని మయాలలితవ్యాని
 వద? హే పుత్ర! నరసింహాలయే మల్లికాపుష్పాణి, జాతీపుష్పా

జీచ నీకాని సంతి. అర్చకాకా పృష్ట్యా తానిప్రహ్లాణి సర్వా
 న్యానయ. అర్చకాని సంతి పే అర్చక కర్తవ్య ముంబ? తూష్ణీమే
 వాగచ్చ. తులసిపతాని అన్తదాపంచే స్థిరాని లునీహి. ప్రిథ
 మతః దేవాలయం గత్వా మయా అర్చకాః ద్రష్టవ్యాః;
 తత్ప్రకాః సంతి చేత్, తాకా పృష్ట్యా ప్రహ్లాణ్యానేహ్యమి;
 నోచేత్తూష్ణీ మే వాగమిహ్యమి. తథైవ కరు. రే రే పూజా
 పాత్రం గృహీత్వా గచ్చ; నోచేత్కథం ప్రహ్లాణి అనేహ్యసి?
 తథైవ గచ్ఛేయం.

అమ్మా! దేవాలయములో మల్లెచెట్టుమీద తొండ
 లున్నవమ్మా నాకు భయము కలుగుచున్నది. నేను కోయజూ
 లను; అన్నయ్యను పంపుము. పోసిమ్ముగాని బజారులో బెండ
 కాయలున్నచో కొనితెమ్ము. నాకు వాడయొక్కధర తెలియ
 దమ్మా నాన్నగారితో చెప్పము. చీదొంగకుంకా (యెఱ్ఱెన =
 కథంచిత్) పాటిపోవుటకు చూచుచున్నావు; చూడు రేపు ని
 న్నేమిచేయుదునో. పోనీగాని అక్కడి కూర్చుండి రామాయణ
 మును చదువుము. అలాగే చదివెదనుగాని, అపిల్లిపిల్లను నేను
 పెంచుకొందును; సరేనా. అపిల్లికూనతో నీ కేమిపనిగా? అబ్బాణ
 లిలో నూనె పోయియు, దేవునిదిగ్గర దీపమును వెలిగింతును.
 నారాయణాచార్యులగారికొడుకు పెండ్లెప్పుడేమి? ఓరీ విధవా!
 పెండ్లిసమాచారము నీకెందుకురా చదువుకొనుమురా. అటు
 లనే చదివెదనే; నాకొక అప్పచ్చి నీయంగలవా? (అపూపః =

అప్పచ్చి.) నిన్నటి అప్పచ్చి నేమిచేసితివి? నేను తినుచుండగా మామయ్యగోతి వచ్చి నన్ను భయపెట్టి యెత్తుకొనిపోయినది.

ద్విషష్టితమః పాతః = అటువదిరెండవపాతము.

కాకః = కాకి	పోషితుం = పెంచుటకు
శుకః = చిలుక	పోషిత్వా = పెంచి
ఝిల్లికా = కీచురాయి	యథాకాలం = వేళతప్పకుండ
మయూరః = నెమిలి	యథాశక్తి = చేతనయినంతవఱకు
కుక్కుటః = కోడి	మథాతి = చిలుకుచున్నాడు
గరుడః = గరుడి	అన్నాతి = తినుచున్నాడు
గృద్ధః = గద్ద	లినాతి = అంటుకొనిపోవు
కృతః = చేయబడినది	చున్నాను.
బంధవ్యః = కట్టబడవలసినది	వృణాతి = వరించుచున్నాడు
గృహీతుం = పుచ్చికొనన్,	మంఛిష్యతి = చిలుకును
[పుచ్చుకొనుటకు	అశిష్యతి = తినును
బంధుం = కట్టన్, కట్టుటకు	లేష్యతి = అంటుకొనును
సంగృహ్య = సంగృహించి	వరిష్యతి = వరించును

కాకస్య కాకపోతః రమణీయః. శుకానాం శుకకిశోరాః రమణీయాః. ప్రతిదినం అరణ్యే సర్వత్ర ఝిల్లికాః (రటంతి = అటుచుచుండును.) యుష్మజ్జనకేన విరచితః శ్లోకః, కః? కిమరే బాలక! త్వయా కిమపిదాప్యం కృతం కిం? ఇతిః పూర్వం కిమర్థం త్వా ముపాధ్యాయః అతాడయత్? ప్రథమతః ఏతత్పు

స్తవం త్వం గృహణ. అనంతరం ఉపాధ్యాయస్య వృత్తాంతం శఙ్ఖయిష్యామి. ఆకర్ణయ, అస్మత్సాతశాలాయాం ఏకః కుక్కుటః ప్రావిశత్. తదా మమ సమీపే ఆగచ్ఛత్. అహం తం కుక్కుటం హస్తేనగృహీత్వా అన్యబాలకస్య ఉపశి అపాతయం. తతః ఉపాధ్యాయః మాం దృష్ట్వా ఈష దకు ప్యత్. నోచే త్కిమర్థం కోపిష్యతి? సత్యం అవదః; సమష్ట్యం త్వం దుష్టః ఇతి సర్వే బాలకాః వదంతి. వదంతిచే ద్వదంతా మమ కిం భయం? ఇతః పూర్వం యుష్మత్సాతశాలాయాం ఏకః మయూరః ఆసీత్. సః ఇవాసిం న దృశ్యతే; కుతాస్తిరే? అస్మాకం వాక్యం ఆకర్ణయసిచేత్ తవ క్షేమః భవిష్యతి నోచేత్ త్వం వృథా దుష్టేః. వర్షాకాలః ఆగచ్ఛతి. ఆకాశే సర్వత్ర మేఘాః దృశ్యంతే. యుష్మద్వత్సః తథా ధావతి తం గ్రహీతుం అస్మాసు కోఽపి న సమర్థః.

మీ అమ్మ పెరుగు చిలుకుచున్నది గాని నేను పిలుచు చున్నానని యొకమారు పిలుపుము. చీమలు నేతిగిన్నెయొక్క పైభాగమున అంటుకొనిపోయినవి. ఈకాలమునందు ఎద్దులను పెంచుటకు నాకు సామర్థ్యము లేదు గనుక వాటిని పంపి వేయుదును. ఎవరైనను కొండురేమో విచారించుము. ఏమండీ తాతాచార్యులుగారు! మీఅమ్మాయిని మా అబ్బాయి కిచ్చి పెండ్లిచేయుదురా లేదా? మావల్ల మీకెందుకు భయము? ఓపిల్లలూ! మీరు మీసాతములను వేళతప్పకుండ నప్పగించితి రేనిమిమ్మును మేము కొట్టము. నేను కొన్నిదినము లొకగరు

డిని బెంచి మరల పంపితిని. బలికినంతవఱకు, నేను చేతనము వంతవఱకు నీకు విద్యను చెప్పుమనుగాని నీవు ఈయూళ్ళో నుండి నాయుద్ధ చదువుకొనుము. ఎందుకోగాని. మీతండ్రి నిన్న నామీద కోపపడినాడు. మీపిల్లవాడు మిగులనల్లరిని జేయుచున్నాడుగాని నీని పట్టుకొని కట్టుడు. మాశిష్యులు ప్రతిదినమును యథావిధిగా సంధ్యావందనము చేయుచున్నారు. కొంచెము ధాన్యమును సంగ్రహించివెట్టుము.

త్రిషష్టితమః పాఠః = ఆఱువదిమూడవపాఠము.

స్త్రీలింగము-ఇకారాంతము

స్త్రీలింగము-ఈకారాంతము

“మతి” శబ్దము = బుద్ధి

“గౌరీ” శబ్దము = పార్వతి

వ

బ

వ

బ

ప్ర. మతిః మతయః

ప్ర. గౌరీ గౌర్యః

ద్వి. మతిం మతీః

ద్వి. గౌరీం గౌరీః

త్వి. మత్యా మతిభిః

త్వి. గౌర్యా గౌరీభిః

చ. మత్యై మతయే } మతిభ్యః

చ. గౌర్యై గౌరీభ్యః

పం. మత్యాః మతేః } మతిభ్యః

పం. గౌర్యాః గౌరీణాం

ష. మత్యాః మతేః } మతీనాం

ష. గౌర్యాం గౌరీషు

స. మత్యాం మతౌ } మతిషు

సం. హేగౌం! హేగౌర్యః

సం. హేమతే! హేమతయః!

మంథితవ్యః = చిలుకబళ

[వలసినది

మథితః = చిలుకబడినది

మంథితుం = చిలుకుటకు

మంథనం = చిలుకుట

మంథిత్వా = చిలికి

మంథంమంథం = చిలికిచిలికి

ననీతం = వెన్న

మత్స్యః = చేప

జంబుకః = నక్క

అద్య తక్రిం త్వయైవ మంథితవ్యం, తవాంబా బహిశా
 సీత్. బాధం అహమేవ మంథిష్యామి; గృహేసుతరాంఘృతం
 నాస్తి కిం కర్తవ్యం ? నవసీతం అస్తిఖిలు తత్ ద్రావయ;
 ఏకదినస్య యథాకథంవా ద్రక్ష్యామః. తక్రమంధనానంతరం
 మహాంగవత్త్రం కూపసమీపం సీత్వా ఈషత్ ధావ. మమ
 ఇతాసీం అవకాశః నాస్తి; భోజనానంతరం యష్మద్వత్త్రం
 ధావేయం. గృధ్రాః తటాకస్థా స్సర్వా స్మత్స్యాన్ ఖాదంతి.
 తీరే జంబుకః ఏకః ఉపాశ్రితః పశ్య. యథాకథంవా గృధ్రిం
 పాతయిత్వా ఖాదతుం త్రతాస్తి. తవ ఉపాధ్యాయః సర్వేషాం
 పుత్రాణాం వివాహాన్ అకరోత్ కిం? కథం కరిష్యతి? ఏషః
 త్వామకాలః; అపిచ, అస్మదుపాధ్యాయః కాశీదేశస్థః, గౌడ
 బ్రాహ్మణః. తత్ర జీవనాభావేన అస్మద్దేశం ఆగత్య అత్ర జీవ
 నం కరోతి. ఏవంస్థితే గౌడబ్రాహ్మణాః మత్స్యాన్ అశ్నంతీతి
 బహుజనాః వదంతి. తస్మాత్ కారణాత్ అస్మద్దేశే బ్రాహ్మ
 జేషు ఏకోపి అస్మదుపాధ్యాయస్సత్రేభ్యః కన్యాం న దాస్యతి.
 అతః తేషాం కథం వివాహః భవిష్యతి?

ఏవరు మాచెఱువులో చేపలను పట్టుకొనుచున్నారో
 ఏమో నే నెఱుంగను. చాలకోతులు కొండదగ్గరనున్న చెట్ల
 యం దెట్లు ప్రేలాడుచున్నవో చూడుడు. మేము నిన్న నొక
 కోతిని పట్టుకొన్నాము. అది కొంతనేపు మా యింటిలో
 (నున్న ప్లేయుండి = స్థితఃస్థివస్థిత్యా) పాటిపోయినది. దానికొఱకు
 (వెదకుచున్నాను = మార్గయామి) నీ కెక్కడనైనఁ గనబడెనా?
 తాతాచార్యులగారి యింటిమీఁద నొకకోతిని నిన్న చూచి
 నాను. అదే మీకోతియేమో! మాకు ఱోలులేదుగాని యొకటి
 (అమృతవచ్చినచో = విక్రేతుం ఆగచ్ఛేద్యది) విచారించి చెప్ప
 ము, నేను కొనెదను. మీఅన్నకు ఏయూరితో ఉద్యోగ
 మయినది? నెల్లూరులోలయినది. అక్కడఅన్ని పదార్థములును
 దొరకునా? అన్నియును దొరకునుగాని నేయిమాత్రము
 మంచిది దొరకదు. అయినచో నెట్లు భోజనమును చేయు
 చున్నాడు? ప్రతినెల మనయూరినుండి నేను పంపుదును.

చతుష్పతితమః పాఠః = అఱువదినాల్గవపాఠము.

కంకతికా = దువ్వెన

వ్రణః = కురుపు

శివకః = గూటము

సాంద్రీః = దట్టనిది

పుంఖః = పిడి

దర్శందర్శం = చూచిచూచి

శోధనం = ఆలమఁద

బంధంబంధం = కట్టికట్టి

ఆజకం = మేకలమండ

అకృత్వా = చేయకుండ

యూకా = పేను

శ్రుత్వా = విని

లితా = ఈపి

చిత్వా = పోగుచేసి

విశ్వాసయతి = నమ్మించుచున్నాడు

పామా = గజ్జ
 గ్రంధి = ముడి
 అలర్కః = వెట్టిక
 ద్రవ్యవ్యః = చూడబడవలసినది
 తౌశయితవ్యః = కడుగబడవలసినది
 సులభః = దొరకునది
 దుర్లభః = దొరకనిది
 శామ్యతి = తగ్గిపోవుచున్నది
 ధోలయతి = ఊచుచున్నాడు
 ప్రసాధయతి = చిక్కుతీయు
 చున్నాడు
 శుణోతి = వినుచున్నాడు
 శ్రోష్యతి = వినఁగలఁడు
 చినోతి = పోగుచేయు
 పోగుచేయు
 చున్నాడు
 చేష్యతి = పోగుచేయఁగలఁడు

తాతాచార్యస్య పుత్రః గతదినే ఏకం శునకం దండేన
 అతాడయత్. సః శునకః అలర్కః. తస్మాత్కారణాత్ సః
 శునకః తాతాచార్యస్య పుత్రం అప్పశాచార్యంపాదే అదశత్.
 అనంతరం కతిచిద్దినాని గతానితద్బాధా సర్వాపి అశామ్యత్.
 ఇదానీం తత్పాదే ఏకః వ్రణః ఉదతిష్ఠిష్కల. తం బాలకం
 (వైద్యాలయం = ఆసుపత్రికి) అనయన్. వైద్యః వ్రణం అచ్ఛే
 దయత్. ఇతఃపరం కథంభవిష్యతివా కేన జ్ఞాయతే. హేలంబ!
 అనుజస్య మస్తకే అతీవ యూకాలిక్షం అస్తి. తం ఆహూయ
 కంకతికయా తత్సర్వం అఽనయ. రే రామ! ఆచరణే ఏకం
 శేవకం(నిఖాయ = పాత్ర) తత్ర మహిషం బధాన. తత్ర స్థితం
 గోధనం ఆజకంచ వనం చారయ. బలిద్ధాచార్యాయ సీతా
 పతిః ప్రథమతః కన్యాం దాస్యామీతి కథయిత్వా అంతతః తం
 అవంచయత. కిమరే ఏవం విశ్వాస్య కంఠచ్ఛేదనం యుక్తంకి?

యుష్మద్భాగ్యమే గురం వర్ణనం కిం ? ఘరట్టపుంఖః క్షుతాస్తి
వా పశ్య. స్మిహే లోదుఃశిష్టం నాస్తి. ఈషన్ భ్రామయిష్యా
మి. ప్రథమతః కస్య కాద్రప్యవ్యా. అనంతరం వివాహః ఆలోచ
యితవ్యః. అద్య ఆకాశే మేఘాః సాంఘాః సంతి. బహుళః
వర్షం పతిష్యతి కింవా. పతిష్యతిచే ద్వయం సర్వేపి కృతా
ర్థాః ఏవఖిలు.

మితండ్రి యేమో చెప్పుచున్నాడు వినిరమ్మ. నీవు
చెటువునగరకు వెళ్ళుచున్నావు, గనుక న్నానము చేయకుండ
రావద్దు. మల్లె చెట్టుకింద వూవులు పడినవిగాని పోగుచేయుము.
అరే నీశరీరమునందు అంతలను గజ్జి అట్లున్న దేమిరా?
వైద్యునియొద్ద ఔషధము పుచ్చుకొమ్ము. మాదున్న ఠెక్క
డికో పాటిపోయినది చూచి చూచి వచ్చినాను. ఎక్కడను
కనబడ లేదండీ. నన్ను పురాణము చెప్పునునెదవుగదా, ఎవరు
వినగలరు? నేను బకడిను వినగలను గదా. సరియే నీవు
వినము. నేను చెప్పెదను. నాకు బలము తగ్గిపోవుచున్నదిరా.
ఇకమీద నేను చలిసీటిలో న్నానమును చేయజాలనురా.
పిల్లను ఊచుము. ఎందుకు నన్ను చూచి నవ్వెదవు ? నీవు
నవ్వింపుచున్నావు గనుక నేను నవ్వుచున్నాను. నీకాలి
మీద వుం డెట్లున్నది? బొత్తుగా తగ్గిపోయినది. పిల్లకాయ
లందఱును నామాటలను వినుచున్నారు. అయ్యా! మీకు
మిక్కిలి డబ్బున్నది గదా దరిదు్రిలవలె మీఅమ్మాయి పెం
డ్లిని గుళ్ళి చేసితిరేమి? ఈకటవుకాలములో నిట్లే చేయవలె.

పంచషష్ఠితమః పాఠః = అఱునదియైదవపాఠము.

పుంలింగము-ఉకారాంతము నపుంసకలింగము-ఉకారాంతము
 “గురు” శబ్దము = గురువు “మధు” శబ్దము = తేనె

ఏ	బ	ఏ	బ
ప్ర. గురుః	గురవః	మధు	మధూని
ద్వి. గురుం	గురున్	మధు	మధూని
త్వ. గురుణా	గురుభిః	మధునా	మధుభిః
చ. గురవే	గురుభ్యః	మధునే	మధుభ్యః
పం. గురోః	గురుభ్యః	మధునః	మధుభ్యః
ష. గురోః	గురుణాం	మధునః	మధూనాం
స. గురౌ	గురుషు	మధుని	మధుషు
సం. హేగురో!	హేగురవః!	హేమధు!	హేమధూని!

దర్శనీయః,	{	చూడఁదగిన వాఁడు	శ్రవణం = వినుట
దృశ్యః			శ్రోతుం = పినె, వినుటకు
			చేతుం = పోగుచేయెన్,
			పోగుచేయుటకు
విజ్ఞానీయః,	{	మనవిచేసి కొనఁదగిన వాఁడు	శమయతి = ఆర్పచున్నాడు.
విజ్ఞాపనీయః			భేలతి = ఆడుచున్నాడు.
లవ్యః,	{	కోయఁదగిన వాఁడు,	మార్గయతి = వెదకుచున్నాడు
లవనీయః			గళతి = జారుచున్నాడు

శ్రోతవ్యః = కనబడవలసినవాడు మధుపటలం = తేనెపట్టు

అరే తవ గురుః గంగాంప్రతి స్నానార్థ మగచ్ఛత్, ఘంటాద్వయమూసీత్. ఏతావత్సర్వంతం కిం కరోతిరే తతః? మాం పృచ్ఛసికిం? కిం కరోతివా? తథా మాససి కింరే? ఆగచ్ఛ త్యాగచ్ఛతి, శీఘ్ర మంతర్గత్వా వీరం స్థాపయిత్వా వీరోపరి దర్భాసనం ప్రసారయ. లవ్వాచి పుష్పాణి ఘటేతి లలిత్వా తత్ర (నిక్షేప = ఉంచుము.) దర్భాసనం కృత్వాస్తివా మమ సదృష్టం, అస్మద్గురుః తావయిష్యతి కింవా, కింకర్యాం భావ! మా త్రిస ఛీ పాపిష్ఠ! ఏతావత్సర్వంతం అహం సహసోక్తవ్యః అవదం ఖిలు, మమ వాక్యం అశ్రుణోః కిం? భావ! భావ! అస్మద్గురుః రథ్యాయాం గళిత్వా అపతిత్, తదుత్తానాంతరే దర్భాసనం మార్గయిష్యామి. తావదంతరే = (అంతలో) దర్భాసనం నలభ్యతే కిం? భావ! దర్భాసనం అలభ్యత. అస్మద్గురోః శరీరే సర్వత్ర పంకః కథమస్తివా పశ్య. బల! పాపం, తస్య వస్త్రాణి సర్వాణి పంకమయాని ఆసన్. రేబాలక! తవగురుః అతీవ(కుపితః = కోపగించినవాడు) ఆసీత్. తతః దృశ్యం పాతం దృష్ట్వా (ఆయత్తీభవ = సిద్ధముగానుండుము.) సః పంకా దుత్తాయ గృహం ప్రత్యాగత్య పంకం సర్వం ప్రత్యక్ష్య అనంతరం శుభ్ర వస్త్రం ధృత్వా ఖిలు మమ పాతం వదిష్యతి. ఏతదంతరే అహం నాయత్తీభవేయం కిం? కిమర్థం మాం త్వరయసి?

పోనిమ్ము నాకెందుకు; నేను నిన్ను త్వరపెట్టనులే. నీయిష్టానుసారమే కానిమ్ము. నేనంతవఱకును ఆడుకొనుచుం

దును మాదొడ్లో నొక చెట్టుమీద మంచి తేనెపట్టున్నది. దానిని పడవేసి అతేనెను త్రాగుచును. సరేలే మీగురువుగారి భార్య బియ్యపుచేటను క్రింద పడవేసినది. నీవు వెళ్ళి ఆబియ్యమును పోగుచేయుము. పోగుచేయుటకు నీకు శక్తి లేని యెడల మీ చెల్లెలిని పిలువుము. మాచెల్లెలు ఎక్కడనో ఆడుకొనుచున్నది. ఇప్పుడు నేను పిల్చునెడల నది నామాటను వినదు. నీయొక్క విరుటతరువాత మీగురువుచేత నాకు కొంచెము తీర్థము స్వీంచుము. నాకాపురాణమును వినుటకు శక్తి లేదుగాని యిక నీపురాణమును కట్టిపెట్టుము. నిన్నరాత్రి నాకాలు పందికొక్కు కలుచినది. నేను కదలుటకుఁగూడ (శక్తి లేకుండనున్నాను = అనశుభః అస్తి). నన్నెందుకు (బాధించెదవు = బాధేథాః) నీకు పిలువనయెడల నీవు హరికథను వినుటకు వెళ్ళుము. నాదేహముసిండ్ గజ్జిఉన్నది. నేనును వెళ్లను. (ఎవరును పోవద్దు = కేపి స గచ్ఛంతు.)

షట్పక్షితముః పాతః = అటువదియాటవ పాతము.

గంతవ్యః = వెళ్ళవలసివలసినది. సిన్ధ్యతి = నెరవేరుచున్నది

పతితవ్యః = చడువఁబడవలసినది సేత్స్యతి = నెరవేరఁగలదు

పతితః = చడువఁబడినది సాధయతి = నెరవేర్చుచు

పత్యమానః = చడువఁబడుచున్న [న్నాడు

బాధ్యమానః = బాధింపఁ రోచితే = సంపించుచున్నది

[బడుచున్న

బాధితవ్యః = బాధింపఁబడవల మర్దయతి = మర్దించు
 [సినది చున్నాఁడు
 బాధితః = బాధింపఁబడినది లింఽతి = పూయుచున్నాఁడు
 తేఽస్యతి = పూయఁగలఁడు

శ్వఃసాయం మంగళగిరిగామే రథోత్సవః భవిష్యతి. తం ద్రష్టుం వయం సర్వే గమిష్యామః. యూయమపి ఆగమిష్యథా? మయా పఠ్యమానం పుస్తకం అద్యసాయం సమాప్తం భవిష్యతి. ప్రథమపుస్తకం ఇతః పూర్వమేవ పఠితం. తథాపి అస్మిదుపాధ్యాయం పృష్ట్యా ఆగమిష్యామి. మమ హస్తే ఈష దవిధనం నాస్తి, తతః అహం ధూమశకటం ఆరోధుం న సమర్థః. అరేరే ఇతః ఇతః ఆగచ్ఛ, తత్త్ర వృశ్చిక ఇవ దృశ్యతే. దండం ఇత్థం ఆనయ; దండేన తం వృశ్చికం పీడయామి. రేవాషిష్ఠాక్షిమర్థం వృథా తం బాధసే. చీదుప్త! తూష్ణీంభవ తూష్ణీంభవ. వృశ్చికః సర్వైః అపి సర్వదా బాధితవ్యః ఏవ. ఏతావత్సర్వంతం బాధితః ఖలు; అలం ఇతః పరం వా [ముంచ = వదలు]. ఇదానీం త్వం వృశ్చికం అబాధథాః. సః వృశ్చికః పరలోకే త్వాం బాధిష్యతే. బాధిష్యతేచే ద్బాధతాం. ఇదానీం త్వాం అరక్షంఖలు తత్స్వ ణ్యం కిం భవిష్యతి? తేన పుణ్యేన మమ పరలోకే శాభైవ న భవిష్యతి. త్వం ఉద్యోగార్థం ప్రయత్నం కరోషి ఖలు; సః ప్రయత్నః సేత్యతి కిం? న సేత్యతిచేత్ త్వం న సాధయే కిం? (ఏతస్య = అస్య) బాలకస్య కేశా కంకణికయా ప్రసాదయ.

(నే నిపు డుత్తరమును చదువవలె = మయా ఇదానీం ఉత్తరం సంతవ్యం) ఎందు కాపిండిని అట్లు మర్దించుచున్నావు?

ద్వితీయభాగః

(భక్త్యములనుచేయవలె = భక్త్యైతికర్తవ్యాని)మీయింటిలో నేమి? మాఅమ్మాయి పెండ్లి. (నేటికెంతలో నున్నది = అద్య ప్రభృతి కియదంతరే అస్తి.) (ఇంకనుపదిరోజులున్నది = ఇతోపి దశదినాంతరే అస్తి.) సరేగాని అందుకోసమేనా మీ యిల్లు అంతటను అలుకుచున్నారు = (పూయుచున్నారు)? అందు కొఱకే. నేడు సందెవేళవఱకు అలుకఁగలరు. (నీ విపుడెక్కడికి వెళ్ళవలె? = త్వయా అద్య కుత్ర గతవ్యం.) నీతలలో పేలు చాల నున్నదిగాని నీవు మాయొద్దకు రావద్దు. మాతలలో పడఁగలవు. ఇదివఱకు మీతలలో పేలు (లేవుకాబోలు = న సంతికింవా). చూడుచూడు నీతలలో ఈపి యెట్లున్నదో! మీత మ్ముని మాతోకూడ మాయూరికిఁ బంపెదవా? అక్కడ(నిప్పు = అగ్నిః) ఉన్నది, కొంచెము (చల్లార్పుము = శమయ). ఆలాగే ఆర్పుడునుగాని కొంచెము నీరుతెమ్ము. చాలు పోరా నీవు మంచివాడవు కావు; మా నాన్న వచ్చినయెడల కోపపడఁ గలఁడు. మీనాన్న యెక్కడికి వెళ్ళినాఁడు; ఇంటిలో లేడా?

సప్తవప్తితమః పాఠః = అఱువదియేడవపాఠము.

రూపకం = రూపాయి

సాధయితవ్యః = సాధింపఁ

అణకః = అణా

బడవలసిన

ద్రమ్మః = దమ్మిడి

సాధనీయః = సాధింప

మానికా = మానిక

వలసిన

ప్రీత్యః = తూము

సాధ్యః = సాధింపదగిన

రికః = పట్టి

ఖండశః = తునకలుగా సాధయతుం = సాధించుటకు
 ద్విధా = రెండుగా తేష్టా = పూయుటకు; అలుకుటకు
 మూల్యం = వెల [న్నాడు. లిప్త్య = పూసి, అలికి
 విభజతి = భాగించుచు గోమయతి = మెత్తుచున్నాడు

ఏకం చూడకం గృహీత్వా ఆపణం గచ్ఛ. తతః ఉర్వారుక
 ఫలాని సంతిచేత్ సమ్యక్ మూల్యం విచార్య ఏకాణకమూ
 ల్యాని ఆనయ. ప్రస్థమాత్రం ధాన్యం, ద్రమ్మస్య నస్యం
 ఆనయ. నస్యంముఖ్యంరే, నస్యఫలం రిక్తంఆసీత్. గృహీజీరకః
 అస్తివా నవాపుచ్ఛ, అస్తిచేత్ మాస్తు, నోచేత్ జీరకమస్య
 నయ. దార్వికాఫలాని కతి సంతివా గణయ. నారీకేళఫలమస్తి
 చేత్ (భిత్త్వా = బద్దలుకొట్టి) ఖండశః కృత్వా చోష్ఠ్యేపాత
 యేతి అంతాం వద. తత్ర అనేకే పండితాఃసంతి, తేభ్యః సర్వే
 భ్యః దక్షిణాం యచ్ఛత. మాత్రస, యథాకథంవా త్వత్కార్య
 సాధన ప్రయత్నం కురు. తత్కార్యం సాధ్యంవా అసాధ్యం
 వా? హేగురో? తత్కార్యం అసాధ్యమి వాస్తి-కుత ఇతిచేత్
 మాతులపుత్రః మమవచనం సమ్రోణోతి. యాయం అశ్రుణుత
 ఖలు తస్య వృత్తాంతం సర్వం అపి; సః ఏకాం కాంతాం పర్య
 ణయత్. సా కాంతా విధవా ఇతి అహం అశ్రుణవం, (అద్య
 తనాః = ఇప్పటివారు) సర్వేపి ఉపితాః ఆసన్, కిం కర్తవ్యం?

మన దొడ్డిగోడను మెత్తుచున్నా రెండుకు? నీపండును
 పువరు తిన్నారు? మాతమ్ముడు తిన్నాడు. అందుకొకకేనా

నిన్న వానిని నీర కొట్టినా? అవును, నా పండును తినిన యెడల నేమూరకంటె చాలా కష్టము? అగోడను అలికి అమ్మను ఇట్లు రమ్మనుచుండు ఒక మురిగి నిన్న పామును పట్టుకొని ముక్కలు ముక్కలుగా చేసి భూదొడ్లో పారవేసినది. అగది యెవరిది, ఈగది యెవరిది? అది నాది, ఇది మా తమ్మునిది. మీతమ్ముని భార్యయినను కాపురమునకు వచ్చెనా? ఈబట్టను రెండుగా విడిచింపచు. భూమికలో నేమియున్నదో చూడుము. మీ పంటయింటిగోడ పూర్వపుటల చెరచు వెళ్ళివారు? అన్ని గోడలను పూదాసిదో పూయుచున్నది. పూర్వకాలమున విధవావివాహములుగన్నను ఇప్పటిపండితులు (అంగీకరింపరు = నాంగీకరింపరాదు) గాడలో ధార్య మున్నదా? గాడ నిన్ననే వట్టిది అయిదిగా. మక యిట్లో పెండ్లి యెలుండేగదా, తాతాచార్యులుగారికుమారులున్న [ఒకరొకరు = పరస్పరం] కొట్టుకొనుచున్నారు.

అష్టషష్టితమః పాతః = అఱుపదియెనిమిదవపాతము.

కృత్యః { ఎక్కడివాడు? భాతి = ప్రకాశించుచున్నాడు
కుల్యః { ఎక్కడిది? [త్రోచుచున్నాడు

పాచ్యః = తూర్పువాడు వాతి = పోచుచున్నాడు

దక్షిణాత్యః = దక్షిణాత్యవాడు మాతి = ఇముడు-కొల్పు

[చున్నాడు

పాశ్చాత్యః = పడమటివాడు యాతి = వెళ్ళుచున్నాడు

ఔత్తరాపః = ఉత్తరపువాడు యాపయతి = గడపు-వంపు

[చున్నాడు

భాగః = భాగము

ప్రమాతి = ప్రమాణముగ

పూర్ణః = నిండినవాడు

[చున్నాడు

సువర్ణం = బంగారము

గిళతి = మింగుచున్నాడు

విందతి = పొందుచున్నాడు

విభజ్య = భాగించి

తే బాలకాః కుత్రిత్యాః వా పృష్ట్యా ఆగచ్ఛ. తే
 సర్వేపి దాక్షిణాత్యాః ఏవ; తేషాం వస్త్రాదికమేవ కథయతి, తే
 ఔత్తరాహః సభవేయిరితి. పాశ్చాత్యానాం అస్మాకంచ భేదః
 సమ్యక్ దృశ్యతే. తేషాం వర్ణః శ్వేతః, అస్మాకంతు నీలవర్ణః
 తస్మాదేవ తేషాం శ్వేతముఖా ఇతి నామధేయం అస్తి. త్వత్స
 మీపే స్థితం సర్వమపి ధనం విభజ్య అర్థభాగం తవ అనుజాయ
 దేహి. తటాకః కదా పూర్ణః? ప్రపూర్వేద్యుః [రాత్రిందివం =
 రేయింబగలు] సమ్యక్ అవరత్నాలు, ఏకస్యాం రాత్ర్యాం ఏవ
 సంపూర్ణః ఆసీత్. ఇతః పరం వత్సరచతుష్టయపర్యంతం జలస్య
 తామః నాస్తి [శాలిక్షేత్రాణి = వరిపొలములు] ఏతద్వత్సరే
 సమ్యక్ ఫలివ్యంతీతి భాతి - అరే తవ గుణాః మహ్యాం
 సరోచంతే, తవ సమాచారః సుతరాం సమ్యక్ నాస్తి. ఇతః
 ప్రభృతి [ప్రాతఃఉత్థాయ = ప్రాతరుత్థాయ] న్నానం శీతో
 దకే కురు. అనంతరం సంధ్యావందనాదికం యథావిధి కురు.
 తతః హ్యస్తసశ్లోక చింతనాం కురు. అద్య పఠనీయం పాఠం
 సమ్యక్ విచారయ. ఏవంచేత్తవ వచనం అంగీకరిష్యామి
 నోచేత్తవ గతి స్తవ, మమ గతి ర్మమ. ఔషధం కథమపి
 గిళ. ఆరోగ్యం శీఘ్రమేవ విందే.

నిన్న నేను [[గహచారముచాలక = గహచారహీనః]] సంభావనకోసము పెండ్లిచోటునకు వెళ్ళితిని. సంభావన లేదు సరిగదా యజమానుడు కట్టితీసికొని నన్ను కొట్టవచ్చినాడు. నీ విప్పు డెక్కడకు ప్రయాణమగుచున్నావయ్యా? ఎక్కడికని అడిగినావు; శకునము బాగుగ నేయున్నది. ఇకనాపనిబాగుగ నే నెరవేరును. అటుల నెప్పుడును [అడుగరాదు = నప్రప్తవ్యం] అందుచేతనే నేను నిన్న దుఃఖము ననుభవించితిని. నీబట్టు నాపెట్టెలో (పట్టపు = ఇముడపు) గనుక నీపెట్టెలోనే (పెట్టు కొనుము = నిక్షేప) మీరెట్లులైనను సుముహూర్తమును గడపి వెళ్ళుడు. నాభాగమును నాకు పంచిపెట్టుము. మా యూరు సముద్రపుటొడ్డున నున్నది; గనుక అక్కడ నెండకాలపుబాధ లేదు. మీకేమిటి మీరెప్పుడును డబ్బుతో నిండినవారు, నాదగ్గర నేమియున్నది? ఒకదమ్మిడియును లేదు. నీవు చాల చతురుడవు గాని ఇకనూరకుండుము. నాకంటె (మదకేక్ష యా) నీవే డబ్బుతో నిండినవాడవు. నీ వెంతమాత్రముదర్శిదుండవుకావు. వట్టిమాటలతో నేమిప్రయోజనమున్నది? లేచిపో.

ఏకోనసప్తతితమః పాఠః = అటువదిలొమ్మిదవపాఠము.

దక్షిణతః = దక్షిణముగా

వ్యాఖ్యానీ = వ్యాఖ్యానము

పురతః = ముందుగా

చేయుచున్నాడు

చణకాః = సెనగలు

గాళయతి = గాలించుచు

ముద్గాః = పెసలు

న్నాడు

గోధూమాః = గోధుమలు	గర్వతి = గర్వపడుచున్నాడు
కుశున్ధాః = ఉలవలు	ప్రమాద్యతి = పొరబడు
రాజమామాః = అలచందలు	చున్నాడు
బీజం = గింజ	ప్రసాదయాశ్చ = బ్రతిమాలు
వాయుః = గాలి	కొనుచున్నాడు
ప్రమాదః = పొరనాలు	లోకతి = కెలుకుచున్నాడు
విరమతి = చాలించుచున్నాడు	షీరతి = దిమ్మవేయుచు
	న్నాడు
ప్రస్థాపయతి = పయనము	గువశి = ఏనుగుచున్నాడు
చేయించుచున్నాడు	లుంకతి = త్రుంచుచున్నాడు

అద్యప్రాణః కస్య ముఖ మవశ్యంవా వామహదే కంటకః
 అలగత్. పూర్వేభ్యః రాతౌ చణ కొక అభక్షయం. ఉదరే
 శూలాఉత్పన్నా. అః బహుభ్యః బహిర్గమనావసరః అసీత్.
 తేషాం గృహే ప్రతిదినం ముద్గమూపమేన భ్యుః. మమవచనం
 కశ్శుణుయాత్? నకోపి శ్రుణోతి. ఉశున్ధాకావక్వా అశ్వేభ్యః
 అయచ్చన్కిం? పాత్రస్థితా నృక్వకుభుద్ధా తాతాచార్యః పోర
 యిత్యాతపరిజే కుక్రవా కోజే ఉపశ్య అభక్షయత్. ఏనం
 చార్యం కరోతిచేత్తం అస్మద్గృహాత్ శీఘ్రం ప్రస్థాపయిష్యామి.
 కుశుద్ధాకాకా గళిత్యా అనంతరం దేవపూజాం కరిష్యతికింవా
 సః శీఘ్రమేవ అస్మద్గృహాత్ బహిష్కర్తవ్యః. విరమ విరమ
 సః అత్రైవాగచ్చతి. గోధూమపిష్టే పిపీ. కా స్పంది; సమ్యక్
 వస్త్రేణ గళయ. తివోవాధ్యాయస్య శ్వామి కోపః సమ్యగా
 గచ్ఛత్, శీఘ్రం గత్వా తం ప్రసాదయ. బాలకః అంగజే

గువతి. పానీయం సర్వం తథా లోటసి కిమర్థం? అహం న, యుష్మద్గోపాలః షాతే) అమ్మాత్రయత్. అహమేవ మహా పండితః ఇతికిమర్థం తథా గర్వసి? అరే చండాళ! కిమర్థం మయి స్థీవసి? నాపశ్యం నాపశ్యం, యాయం త్రతస్థ కిం? (క్షమస్యం క్షమస్యం = క్షమింపుడు క్షమింపుడు.)

మాచెట్టుయొక్క ఆకులను త్రొవచవద్దు, చెట్టుచచ్చును. ఇంట్లో మినపగింజ అమయిన నున్నవా? నిన్నరాత్రి బొత్తుగా గాలి వీచ లేదు. శ్రావణమాసమందుకూడ వేసవికాలమువలె నున్నది. దక్షిణముగా వెళ్ళుటకు వీలు లేదు. లేకపోయిన యెడల ఉత్తరముగా వెళ్ళుడు. అక్కడ నెవరో ఉన్నారు. ఇక్కడ ఉమ్మివేయవద్దు. ఇక్కడ అలికినాము. మీతండ్రి) యిక్కడ కూర్చుండి సంధ్యావందనమును చేయఁగలడు. జూతండ్రి) సంధ్యావందనమును (మఱచి పోయినాడు = వ్యస్మరత్). బెండగింజలున్నయెడల [పాదుచేసి = ఆలవాలం కృత్వా] పెట్టుము. నాగ్రంథము నెవఁడు వ్యాఖ్యానము చేయుచున్నాఁడు? మీగురువుగారే. అరే ఈశ్లోకముదగ్గర ఆయన పొరపడి నాఁడు. గురువునకుఁగూడ పొరపాటేనా? గురువైననేమి గిరు వైననేమి? మీపాలములో సస్యము పండినదా? మాపాలము లో దర్భలు (పెరుగుచున్నవి వర్ధంతే) ఇవ్వేళ గుమ్మడి గింజ మొలచినది. ఎందుకు మాటిమాటికి వానిని అటుల బ్రతి మాలెదవు? ఏటుకూరికి త్రోవ యేమిటి? ఉత్తరముగా పోయి మరల ఎడమప్రక్కగా పొండు. అక్కడ నొక త్రోవ కనఁబడును. అదే యేటుకూరిదారి.

సప్తతితమః పాఠః = డెబ్బదియవపాఠము

చాలినీ = జల్లెడ	భవితవ్యం = కావలసిన, కాద
లలాటం = నొసలు	[గిన, ఉండవలసిన
కేశాః = తలవెండ్రుకలు	యాహి = వెళ్ళుము
నామధేయం = పేరు	భృజ్జతి = వేగించుచున్నాడు
నఖః = గోరు	లాజతి = పేలాలువేగించు
చిబుకః = గడ్డము	[చున్నాడు
అంగుళిః = వ్రేలు	సించతి = తడుపుచున్నాడు
అంగుష్ఠం = బొట్టనవ్రేలు	సిక్త్యా = తడిసి
సింఘాణం = చీమిడి	ముంచతి = విడుచు చున్నాడు
దూషికా = పుసి	మోచయతి = విడిపించు
నాసా = ముక్కు	[చున్నాడు
తిలకం = బొట్టు	బంధనం = కట్టుబాటు
స్థాతవ్యః = ఉండవలసిన,	కూజతి = కూయుచున్నాడు
[నిలువవలసిన	చలయతి = జల్లించుచున్నాడు

హేఅంబ! తండులపిష్టే అనేకే మశకాః అపతన్, చాలి
న్యాయా ఈషత్ చలయ. అహం సాయంకాలే ధాన్యమానేష్యామి
లాజవ్యసికి? తవ లలాటే తిలకం నాస్తికింరే? మధ్యాహ్నాదధ
రం, పరంతం ఇదానీం అనశ్యత్. యస్మాభిః అస్మద్వ్యవహార
పరిష్కారపర్యంతం అత్యైవ స్థాతవ్యం. తథైవ స్థాన్యామః.
ఇదానీం యుష్మత్సోదరాణాం వ్యవహారపరిష్కారం భవిష్యతి
ం? నోచే ద్యాయమేవ పరిష్కరుత. మమాంగుష్ఠే ఏకః

కంటకః అలగత్. తవ చిబుకే పామా (స్ఫోటః = పొక్కు) ఇవ
దృశ్యతే. హంజే! స్తవపస్య (నాసికాయాం = నాసాయాం)
సింఘాణం లంబతే, అపవయ రమణాంబాయాః కేశాన్ సమ్యక్
ప్రసాధ్యపుష్పైః అలంకురు హేబభిద్ధాచార్య! తవభార్యాయాః
నామధేయం కిం; ఈషత్కథమసివా? మమ లజ్జాఖలు! యు
ష్మద్భార్యాయాః నామధేయం యాయం వదిష్యథ కిం? ఏకః
గజః ఆగత్య తటాకే అమజ్జత్. జలం సర్వం (పంకిలం = బురదచే
నిండినది) ఆసీత్. కస్యవా గృహం జ్వలతి, ఈషత్ జలేన
శమయ. మమాంగవస్త్రం సిక్త్వా ఆనయ. చణ కాన్ భృజ్జసి కిం?
నహినహి మాషాన్ భృజ్జామి. సః శుకః బంధనే పతిత్వా
కూజతి; తం బంధనాత్ మోచయిత్వా యత్రకుతాపి వృక్షే
ముంచ. త్వం అద్యశుక పురంయాహి. పునః దినపంచకానంతరం
అత్ర ఆయాహి. అరే కావా విధవా అభిముఖం ఆయాతి రే.
ఇదానీం మాయాహి; శ్వః యాయాః కింతూత్రిష.

ఓపిల్లలూ! మీకు పరీక్షాసమయము దగ్గరకు వచ్చు
చున్నది భయపడవద్దండి. పరీక్షయందు అన్నిప్రశ్నలకును
జవాబు వ్రాయుడు. ఒకప్రశ్నను కూడ విడువవద్దండి. నీకు
చేతిమీద గజ్జిపొక్కులున్నవి కాబోలు, నీవెట్లు వ్రాయుదువు?
ఆవేశకు నశించవండీ. మీఅనుగ్రహ మున్నయెడ నేను
దైర్యముతోనే వ్రాయగలను. నాకేమియు భయములేదు;
కాని పరీక్షయందు ప్రశ్నప్రతము లెట్లుండునో. నాకు హూణ
భాషయందు, భూగోళమునందు, దేశచరిత్రమునందు, సంస్కృత
మునందును బాగుగనే ప్రవేశ మున్నదిగాని, గణితమందు

మాత్రము బాత్తుగా ప్రవేశము లేదండి. రూపానికి అణాలు ఎన్ని అని అడిగినచో చెప్పలేనండి. కాంచీటి గణితములోనే నాకు భయము. భయపడినయెడల నేమిలాభము? ధైర్యముతో గణితమును ఎక్కువగా అనేకపర్యాయములు పఠించుము, అప్పుడు నీకు భయముండదు. పరీక్షయందు జయమును పొందినచో నాలుగు లెక్కాయలను కొట్టెదను. నే నిక్కడ నుండవలెనో, వెళ్ళవలెనో మినానన్న సడిగిరమ్ము - ఉండుమనినచో నుందును; పోమ్మనినచో పోదును. నాకేమాటయుఁ జెలియలేదు.

ఏకసప్తతితమః పాఠః = డెబ్బదియొకటవపాఠము.

క్రియమాణః = చేయఁబడుచున్న	సంకుచతి = ముడుచుకొనుచు
మగ్నః = మునిగిన	[న్నాఁడు, మోఘాట
సిక్తః = తడుపఁబడిన	పడుచున్నాఁడు
బద్ధః = కట్టఁబడిన	లోహితాయతి = ఎఱ్ఱబాటు
ముక్తః = విడువఁబడిన	[చున్నాఁడు
భృష్టః = వేగించఁబడిన	వృషస్యతి = ఎడవుచున్నది
కీటః = పురుగు	పరిష్కరోతి = పరిష్కరించు
సదృశః = ఉండుట	[చున్నాఁడు
ఘాసః = గడ్డి	అపహరతి = అపహరించు
ఘోషః = పల్లె	[చున్నాఁడు
గ్రామః = ఊరు	వ్యవహరతి = వ్యవహరించు
ఘాతా = గానుగ	[చున్నాఁడు
సమాప్తః = ముగిసిన	సంహరతి = చంపుచున్నాఁడు

తిలఘాతకః = తెలికలవాఁడు అవహంతి = దంపుచున్నాఁడు
 శ్రామ్యతి = అలయుచున్నాఁడు వివఘ్నంతి = దంపుచున్నా
 మాహి = కొల్లుము, దశతి = పగులుచున్నది [రు
 (ఇచుడుము విదారయతి = చీల్చుచున్నాఁడు

యస్మాభిః క్రియమాణం కార్యం సమాప్తంచేత్ భో
 శిష్యా! శీఘ్రం పుష్పవనం గత్వా స్వామిపూజార్థం పుష్పాణి
 ఆనయత. హంజే! దేవాలయే దీపః అస్తివా నవా షష్ఠ్య తైలా
 భావాత్ స క్తమేవ దీపః అశ్రామ్యత్. తస్మి తిలఘాతకగృహం
 గత్వా తైలమానయేతి రామంప్రతి వద. తథైవ వదిష్యామి.
 తిలఘాతకః ఇదాసీమేవ తిలాక్ ఘాణాయాం పూరయిత్వా
 ఘాణాః భ్రమయితుం ఆరభత. ఈషత్కాలం స్థిత్యా ఆగచ్ఛేతి
 అవదత్. చణకాః భృష్టాఃకింవా అంబాంపుచ్చ? అస్మద్వశ్యః
 ఆవరణే శివకే కేన బద్ధః? యుష్మద్వశ్యం రాత్రౌ అహమబధ్నాం.
 అద్యస్తాతః సుబ్రహ్మణ్యః పునరపి అమోచయత్. పూర్వేద్యుః
 తటాకే మగ్నః గజః కుత్రాగచ్ఛత్? ఏకః అలరః అస్మద్ద్రామే
 సంచరతి; తం పాదే అతాడయక్; తస్య పాదః భగ్నః ఆసీత్.
 సః ఇదాసీం కుత్రాస్తివా నజ్ఞాయతే. మహాంగవత్త్రం కేన
 సిక్తం? ఘోషాత్ గోపికా ఆగతావా? నహి. రేరే తైలపిష్టే
 కీటాః ఇతస్తత శ్చలంతి, శోధయ. యుష్మాకం ధనసద్భావాత్
 యథాపేక్షితం తథా ఫేలథ. అస్మాకం కిమస్తి? వయం
 సర్వదా నిర్ధనాః. అస్మద్భ్రూళా అవృషస్యత్ కింవా, కంచన
 ఢంకం మార్గయ రే. మామాక్ మాకనియా మాహి.

మాప్తివాడు చరిత్రచరిత్ర మిక్కిలి అలసినాడు. నూర్పుడు కొంచెముకొంచెము పుష్టబాటుచున్నాడు. నా చెంబు నెవడో అపహరించుచున్నాడు చూడుము. ఒక సింహము నిన్నటి యేనుగును గొల్లతో చీల్చుచున్నది. ఇక నీవు వంటచాలింపుము (చాలప్రద్యునః = మహాహారాలోగతిః) కొంచెము నూనెలిటు తెమ్ము, శరీరమునందు పూసుకొనిస్నానము చేయుచును. పాము పటుగిడుచున్నది. చంపుము. ఎవడు సంహరింపఁగలడు (నేను చంపలేను = మారయితుం నశకోషమి) మల్లె పూవులు ముడుచుకొనుచున్నవి. (కాకులు కూయుచున్నవి = కాకాఃకటంతి) మీయింటిలో ధాన్యమును కంపుచున్నారేమి? రేపు మాతాతగారి పెండ్లి. నీకాలిమీద కురుపు పగిలినదా? లేదు; ఇంకను చాల బాధపెట్టుచున్నది. మినపప్పుచ్చులను తినుము, రేపో యెల్లుండో పగులఁగలదు. మన దొడ్లో గడ్డియున్నదా లేదా? గొల్లవాడు ఆవును ఇంకను ఎందుకోసము తోలుకొని పోలేను? ఇప్పుడేకా ఎసిమిదిగంటలు అయినది; పదిగంటలైనతరువాతగదా వాడు ప్రతిదినమును వచ్చును. (ఇంతలోనే త్వరపడెదవేల = ఏతదంతరే ఏవ త్వరసే కిం). కొంచెము కాలమును చూడుము వాడే వచ్చును.

ద్విసప్తతితమః పాతః = డెబ్బదిరెండవపాతము.

పితామహః = తండ్రితండ్రి పరిష్కృత్య = పరిష్కరించి
 పితామహీ = నాయనమ్మ పరిష్కర్తుం = పరిష్కరించుటకు
 మాతామహః = తల్లితండ్రి

మాతామహీ = అమ్మమ్మ విశ్రామ్యతి = విశ్రమించు
 మాతులానీ = మేనమామ చున్నాడు
 (భార్య నిద్రాతి = నిద్రపోవుచున్నాడు
 భాగినీయః = తోబుట్టువు విరమ్య = చాలించి
 (కొడుకు విరతుం = చాలించుటకు
 కీదృశః = ఎటువంటివాడు విశ్రమ్య = విశ్రమించి
 తాదృశః = అటువంటివాడు విభజ్య = విభజించి (న్నాడు
 త్వాదృశః = నీవంటివాడు స్నాతి = స్నానము చేయుచు
 యుష్టాదృశః = మీవంటివాడు స్నాహి = స్నానముచేయుము
 మాదృశః = నావంటివాడు స్నాస్యతి = స్నానము చేయు
 అస్మాదృశః = మావంటివాడు (గలడు.

తవ సితామహః గ్రామే అస్తివా ? తాదృశః బాలకః
 కుతాపి నాస్తి. యుష్మద్భాగినీయస్య ఉపనయనం ఆసీద్వా?
 అస్మాదృశానాం వృద్ధానాం సర్వదా యుష్మాదృశైః బాలకైః
 సేవాకర్తవ్యా. తేషాంవ్యవహారం పృచ్ఛ. పాకః ఆసీత్కింవా?
 దేవతార్చనార్థం కః స్నాస్యతి? యూయం స్నాత. అరే ఇదానీ
 మపి నిద్రాసికిం దే. ఘంటాదశకం ఆసీత్. ఉత్తిష్ట, ఉత్తిష్ట, దంత
 భావనం కురు. ముఖప్రక్షాలనానంతరం పుష్పాణి విభజ్య కానిచి
 త్పుష్పాణి రామాయ దేహి. కానిచి త్పుష్పాణి అనుజామ్యై

దేహి బాలకాః సర్వేపి కథం దోలాయంశేనా పశ్యంత్యం
 కదావా తిథా అదోలాయథాః కిం? మమ పతేయం కింవా ఇతి
 అధికభయం. ఆతపే ఆగచ్ఛః తస్మాత్ ఈషత్కాలం అస్మ
 ద్రూపే విశమ్య గచ్ఛ. అరే దేవగ్రూహే దీపః నాస్తి ప్రజ్వ
 లయ. మమాంగుళ్యః చాషాణ ప్రహరేణ అదశత్, నఖః ఉద
 తిష్ఠత్. తస్మిన్ కథం న్నాస్యసి? నన వివాహార్థం మాతుల
 వృత్తికా అస్తిభిరు? అస్తిచేత్కిం, మహ్యం దాతుం మాతు
 లాన్యాః ఆభివ్రాయః నాస్తి. మమ మాతులః అస్వతంత్రః
 ఈషసపి కార్యంకర్తుం నశక్నోతి తస్మాత్కథం భవిష్యతివా,
 కేన జ్ఞాయతే?

శ్రీరాముఁడు తనతిండియొక్క ఆజ్ఞచేత అర్ధణ్యము
 నకు వెళ్ళెను. అక్కడ శూర్పణఖ రాముని చూచుటకు వచ్చె
 ను. మీవంటి చక్కని పురుషులు లోకమం దెక్కడను లేరు.
 కనుక నిన్ను పెండ్లాడుటకు వచ్చితిని, నన్ను (గృహింపుము =
 గృహీణ,) అని అడిగెను. అప్పుడురాముఁడు శూర్పణఖకొఱకు
 లక్ష్మణుని జూపి వీరివంటి సుందరపురుషుఁడు నీకు దొరకడు;
 వీరిని పెండ్లాడుమని చెప్పి పంపెను. అప్పుడు శూర్పణఖ లక్ష్మ
 ణునిచెంతకు వెళ్ళి (మునుపటివలెనే = యథాపూర్వం) అడి
 గెను. అంతట లక్ష్మణుఁడు ఆమెయొక్క ముక్కును కర్ణద్వయ
 మును కోసెను. నే నిపుడు నిద్రపోవుచున్నానుగాని నాతో
 కూడ సంభాషణమును చాలింపుము. ఇపుడు నిద్రపోవుచున్నా
 వేమయ్యా! భోజనమునకు వేళ అయినది లెమ్ము లెమ్ము.

పిల్లలు (పాఠశాలకు = పాఠశాలాం) వెళ్ళుచున్నారు. చూడు
 నీపాఠములను నీవు చదువుకొమ్ము. (నీవుచేయుపనిని = త్వర
 క్రిముమాణం కార్యం) చాలించియుటురమ్ము. మీనాయగ
 కెన్నేండ్లు? మీ అమ్మమ్మ కెన్నేండ్లు? మా నాయన
 డెబ్బదేండ్లు, మా అమ్మమ్మకు అణవదిదేండ్లు. -
 బావియొద్ద మా అమ్మమ్మ స్నానము చేయుచున్నది. మీరు
 కొంచెముసేపు ఆగుడు.

త్రిసప్తతితమః పాఠః = డెబ్బదిమూడవపాఠము.

మధ్యమః = నడిమివాడు

ధ్యానుతి = ధ్యానించు

నదీ = నది

[చునాడు

అంతికా = పోయి

స్మరతి = తలచుచున్నాడు

వేషః = నెదురు

విస్మరతి = మఱచుచున్నాడు

దళం = బద్ద

కృందతి = ఏడ్చుచున్నాడు

దాళీ = పప్పు

సాంత్యయతి = ఓదార్పు

మదీయః = నావాడు

[చున్నాడు

త్వదీయః = నీవాడు

లాలయతి = బుజ్జగించు

తదీయః = వాసివాడు

[చున్నాడు

మత్స్యజ్ఞీ = పొన్నుగంటికూర దహతి = కాల్చుచున్నాడు

మునిః }
 బుషిః } ముని

వహతి = మోయుచున్నాడు

ప్రవహతి = పాటుచున్నది

మహానసం = వంటయిల్లు

ప్రస్ఫోటతి = చెరుగుచున్నాడు

అగ్నిః = నిప్పు

జయతి = గెల్చుచున్నాడు

ఉదయ లే, ఇంతిపి (శ్రీమద్భాగవతం = ప్రక్కమీదనుండి) నోత్థా
స్యసి కింలే? ఉత్తిష్టామి, ఉత్తిష్టామి.

సూర్యుడు కి ప్రకటించుచున్నాడు, నక్షత్రము లుదయిం
చుచున్నవి. ఈనాడు చంద్రుడు దుదయింపడు. ఇప్పుడు కృష్ణ
పక్షముగదా. మరల శుక్లపక్షము పచ్చనడల చంద్రుడు
కనబడును. ఇప్పుడు త్తరావసరమా, దక్షిణాయనమా ?
రాముడు నన్నెప్పుడైతను కలగనుచున్నాడా? ఆ పిల్ల లంద
ఱును రస్తాదారి దెగురుచున్నారు చూడుము. కుంతీదేవికి
నడిమికొడుగు అర్జునుడు. నా నొసట బొట్టున్నదాలేదా? లేని
యెడల చెప్పుము మరలబెట్టుకొంటాను; మా నాన్న కోపము
చేయును. నీ కాలిమీద ప్రణామము (చూసినదా? = అశామ్యత్
కిం) ఇంకను నన్ను బాధించుచున్నది. ఆలాగా అటువంటి
కాలితో ఎందుకు నడుచుచున్నావు? నేను తప్పు మాయంటిలో
నెవరున్నాను? మానాన్నగారు ముసలివారుగదా! మాఅన్న
య్య కుంటివాడు కాబట్టి నేనే బజారునకు పోవలయును.
ఇటుల నుండియే నిష్క్రమణుడు ధాన్యమును మోసినాను.
అందుచే నేడు బాధయెక్కువైనది. అరే యెందుకురా కఱును
కాంచుచున్నావు? లేదు లేదు. ఆధాన్యమును చేటలో బోసి
యెండిలో నుంచుము. కొంచెము నిష్క్రమణుడు. నేటిని కఱ
గించినను. రామునికాని విడిగినది. సొన్నగంటికూరలోకండి
పప్పుగాని పెసరపప్పుగాని పడవేయుము.

చతుస్సప్తతిరమః పాతః = డెబ్బదినాలపాతము

పుంలింగము-ఋకారాంతము స్త్రీలింగఋకారాంతములు
“పితృ”శబ్దము = తండ్రి నాలుగు

ప.	పితా	పితరః	(యాతృ) యాతా = తోడికోడలు
ద్వి.	పితరం	పితౄణాం	(మాతృ) మాతా = తల్లి
త్రి.	పితా	పితృభిః	(దుహితృ) దుహితా = కూతురు
చ.	పితే	పితృభ్యః	(ననందృ) ననందా = ఆడుబిడ్డ
పం.	పితుః	పితృభ్యః	ఈ నాలుగు శబ్దములు
ష.	పితుః	పితౄణాం	స్త్రీలింగములు గాన ద్వితీయా
స.	పితరి	పితౄషు	బహువచనము లో (త్ర్యా) అని
సం.	హేపితః!	హేపితరః!	వచ్చును. తక్కినదంతయు పితృ
			శబ్దమువలెనే ఉండును.

(జామాతృ) జామాతా = అల్లుడు(భ్రాతృ)భ్రాతా = అన్న
పుంలింగములు గాన పితృశబ్దమువలెనే ఉండును.

ఈపైన వ్రాయబడినట్టి పుంలింగములగు పితృ-భ్రాతృ
జామాతృ శబ్దములను, స్త్రీలింగములగు మాతృ-దుహితృ-
యాతృ-ననందృ శబ్దములను మొత్తము ఏడుశబ్దములుగాక
తక్కిన ఋకారాంతశబ్దము లన్నియు (ధాతుజ విశేషణములే)
అనగా క్రియమీదనుండి వుట్టిన విశేషణవాచకములే, ఈ
పుస్తకమునందు వ్రాయబడును. అట్టి శబ్దములు విశేషణ
వాచకములు; అనగా నామవాచకముయొక్క పనిని

దేల్చినచి గాన, నామముచే మేలింగముండిన నాటింగము నంటే యుండును. అంశుచే ధాతుజవిశేషణములగు ఋకారాంత శబ్దములు పుంలింగమున నొక రీతిగా, స్త్రీలింగమున నొక రీతిగా, నపుంసకలింగమున నొకరీతిగా నుండును. అందు ధాతుజవిశేషణమై పుంలింగముయిత ఋకారాంత శబ్దము కూడ (పితృ) శబ్దమువలెనే యుండును. ప్రథమా బహువచ నమునందు మాత్రము వంటికిని భేదము.

(దా) అను ధాతువుమీదనుండి పుట్టిన ధాతుజవిశేషణము (దాతా) దాత్రి-దాతా = ఇచ్చువాఁడు. దీని ప్రథమా బహువచనము (దాతారిః). (పితృ) శబ్ద ప్రథమా బహువచనము (పితరః) ఇచటనే భేదము. ధాతుజవిశేషణములగు ఋకారాంతశబ్దము లన్నియు స్త్రీలింగములో ఈకారాంత ములై (శౌరీ) శబ్దమువంటివగును. దాత్రీ = ఇచ్చునట్టియాడుది అని యర్థము. ప్ర - దాత్రీ-దాత్ర్యః.

కర్తా = చేయువాఁడు	నాశయతి = పాడుచేయుచున్నాఁడు
కర్త్రీ = చేయునది	అనాయయతి = తెప్పించుచున్నాఁడు
పిండం = మద్ద	అహ్వేషయతి = పిలిపించుచున్నాఁడు
లోకః = లోకము	స్పృషయతి = స్పృశము చేయించు

చున్నాఁడు

ద్వితీయా = విదియ	విహరతి = విహరించుచున్నాఁడు
తృతీయా = తదియ	మాపయతి = కొలిపించుచున్నాఁడు,

ఇముడ్చుచున్నాఁడు

చతుర్థి = చతుః బా. య. ని = ఇస్తింతుచున్నాము
 పంచమి = పంచమి బా. య. ని = ఇ. హరించుచున్నాము
 పూర్ణిమా = పున్నమ ఉమాభయ = భట్టి
 అమావాస్య = అమవస అ. య. ని = తెప్పించి

అగామివత్సరే శ్వేతశివశ్రావణ మాసామవాసరే సం
 పూర్ణ చంద్రగహణ మితి చంద్రాంగే నిర్ణయమస్తి. నద్వాం
 సానసమయే మమ శ్యా కస్య వామపాదం ఏకః మకరః
 అగ్రస్థాత్. సోపి నిర్భయం జలే నిమజ్జ్య మకరస్య కంఠం
 హస్తద్వయేన అగ్రస్థాత్ అనువరం మకరః తం విసృజ్య,
 (విడిచి) భయేన జలాంతర ముదగతౌ. మమ శ్యా లకస్తు జీవిత్యా
 తీరే అపతతౌ. స్పృశ్యైకైర్నా సాతౌన్నాచాయణః సర్వజంతుషు
 దయయా ప్రసర్తశే. స్వస్త్వ ఇచ్ఛాసాదేన లోకం స్పృశతి,
 తతః పాలయతి, చరితరిః నాశయతి. గతపంచమ్యాం ఏకం
 రసాలవృక్షం మదరాసునగరాదానాయ్య. అస్మదావరణే అరో
 పయం. ఏకః కీటః అగత్య తిస్య వర్ణాని అనాశయశ్. కిం కు
 ర్యాంరే? ఏకం రూపకం అస్య దామాయ దాపయ. అరేరే
 శునకః అస్మద్వా కస్య హస్తాత్ అపూపం అపహృత్య ధావ
 తిరే, బా. క. చిరార్థం క్రిందితి. తం సాంస్వయరే. తాత! మా
 క్రింద, అస్యం అపూపం తుభ్యం దాపయామి అగచ్ఛ. ధాన్య
 మాగచ్ఛతే కీంతు, సాపయిత్యాకంఠోలః పూరయ. బలిధన్య
 వాదే ఏకః పాపా స్థాటః ఉమ్భాయ అతీవ బాధతే. సర్వదా
 పాదః శూలతి. యుష్మద్గురువుతిః ప్రతిదిశం ఏకం శునకం

స్వేన సాకం తటానమీపం సీత్యా శతాకదలే స్నపయతి,
సః ఉన్మత్తత్యన భాతి ఉన్మత్తః సహి మరోన్మత్తః, శస్య ఏక
వారం 'కుంధ్యంతాం' కరవాచు

రాజోవు ను తియే వినాయకచరిత్ర. మీ యిట్లొ
వినాయకుడున్నాడురా? ఆహా (ఉన్నాడుమా!) మే కాదు
న కేవల మస్తి, కాని మానో పత్తిరోజును ఆడుకొనుచు
న్నాడు. అయితే (మీరు వినాయకుని కొన నక్కరలేదా =
యుష్మాకం విగాయం కే) కేవలమనః నాస్తికి?) లేదు లేదు
ఎప్పుడును వినాయకుడు మా యింటియొద్దనే ఉన్నాడు.
ఎవరకురా ఆవినాయకుని? అష్టభాచార్యులగానీ కుచూరుఁ
డే కాభండి? కానిచో అంధపాట్ల తీయవని కన్నడి? అరే
అది కాదురా ఓరిస్సివాణా! అష్టభాచార్యుల కొడుకును
చవితీసుండు మీ యింటికినెచ్చి న్నానము చేయించి పూజింతు
వటరా? సరే యిప్పుడు (తెలిసెను = జ్ఞాతం) మా యింట్లో వినా
యకులు లేరుగాని వినాయకుని తండ్రిని చాలమంది గలరు.
మాఅమ్మ మొన్ననే వినాయకుని పెండ్లితో మినప పప్పును
రుబ్బించి = (అమృతం). రాముఁడుఅరణ్యమునందున్నపుడు
మును లందఱులు రాముని సేవించిరి. రాముఁడు మునుల
యొక్క భయమానుని వారింట్ల సమస్తరాక్షసులను సంహ
రించి లోకమును సౌఖ్యముతో నిండించెను. రే పొక్కమారు
మీ అబ్బాయిని బడినుండి పిలిపించుము.

పంచన ప్రతికము పాఠః = డెబ్బరియైవపపాఠము.

నన్మంసః లింగము ఋణాదాం ము.

(దాతృ)శబ్దము = ఇచ్చునట్టిది వ్యవతి = వదలుచున్నాడు

ఏ బ ప సహాయ = కని, ఈ

ప. దాతృ దాతృణి ప్రసూత = కన్య, ఈని

ద్వి. దాతృ దాతృణి ముకుళః = మొగ్గ

తృ. దాతృణా { దాతృభిః పద్మః = తామరపువ్వు
దాతృ చంపకం = సుందరి

చ. దాతృణే { దాతృభ్యః వశః = పొగడచెట్టు
దాతృ పససః = పసనచెట్టు

ప. దాతృణః { దాతృ కదళీ = అరటి
దాతృ భ్యః నారికేళః = కొబ్బరిచెట్టు

మ. డిటా దాతృణాం శలాటుః = కాయ

స. దాతృణి { దాతృషు కువలయం = కలువ
దాతృ వ్యజనం = వీవన

సం. హేదాతృ! హేదాతృణి వీజయతి = విసరుచున్నాడు

యష్మాదృశాన్ మూఢాన్ అనేకా నపశ్యామ వయం
గచ్ఛతే గచ్ఛతే. అన్య గృహే సర్వాని సంతి, తటాకం గత్వా
పద్మపత్రాణి లవిత్యా ఆనయ అస్మద్భుజుళా ప్రసూతాఖిలు
ఏకాదశవనాని గతాని. ఇతఃపరం తస్యాః క్షీరాదికం గ్రాహ్య
మేవ అస్మాభిః. నృపోద్భావే చంపకాని వకుళాని సంతి ఖిలు
వనపాలాన్ పృష్ట్యా లునీహ. ఏతత్కాలే శాస్త్రకర్తారః

కేపి నసంతి. కలికాలః సమాయాతః. కనసఖలం అస్మభ్యం
 కః అప్రేషయత్? ముల్లికాజయకథాః సమ్యగ్వికసంతి. పుష్ప
 వృక్షాః ప్రతిదినం సాయం ప్రాతశ్చ జలేన సమ్యక్ సింహత.
 వ్యజన మూనీషు తం బ్రహ్మణం వీజయ. గృహే అట్టమస్తి
 వా నవా? అస్తితు, ఘమ్మం న, ఆర్ద్రం. తస్మి అంతికా కథం
 జ్వలేత్. గోపాలః ఆగచ్ఛ దితి థాతి. బహుళం చారయితుం
 వత్సేన సహ మోచయ. ఆద్య శకటం క శ్చేదయివ్యతి?
 యాయం పూర్వం క్వత్వాః? అస్మత్పూర్వాః ప్రథమం
 దాక్షిణాత్యాః; దారిద్ర్యదోషేణ అశనాభావాత్ అత్రా
 గత్య అజీనన్. శతాద్భి గతా. సవ్యశలాటః కుతాస్తి భోః?
 గవాక్షే అస్థాపయం పశ్యతే. కువలయాని ఆనయేయం కిం?
 మా మా. మత్స్యాక్షి శాకం తుభ్యం నరోచతే కిం? పరిహ
 రసి కింరే? న పరిహరేయం.

మీలాశగారు మొన్న మొన్నటిదాక మాపల్లెలో
 నున్నవాడే. ఇప్పుడు మాత్రము మీరు నాగరికులు అయితిరి
 మేము జానపదులమేగదా. పోనిండు మనకు శ్రావణ పూర్ణిమ
 యందు యజ్ఞోపవీతధారణము కాంగలదు. మన మందఱము
 ప్రొద్దుననే లేచి దంతభావనాదికము చేసికొని నడిలోన్నానము
 చేసి యజ్ఞోపవీతమును వేసికొందము. [మీయావీని = ప్రసూ
 తాయాః యష్కద్భహుళాయాః] పదునొకండవరోజు గడచిన
 యెడల దానిపెరుగు పాలు నేయి మజ్జగ వెన్న పుచ్చుకొనఁ
 దగినదే. మాపొగడ చెట్టునందు అంతటను పూవు లున్నవి.
 మీతమ్ముని కాలిమీదికురు పెట్టున్నది; మూయిరిటిలో నొక

రాకరికి సరిపడడు = [అనుపూర్ణం నాస్తి] - మాదొడ్డికి గోడ లేదు
అందుచే గాడిదలు లోపల ప్రవేశించుచున్నవి. మీపిల్లవానిని
విద్యాభ్యాసముకొఱకు చెన్నపత్తనఃకునకు ప్రయాణము
చేయించినావా? రాబోవు బహుళపంచమి సోమవాసర
మున బాగుగ నున్నదని మాపురోహితుడు చెప్పినాడు.
కాబట్టి ఆనాడు పంపెదను. గజ్జి వేడ వేసి కట్టినయెడల
మంచిది అని వైద్యులు చెప్పినారు. నీ వొక దున్నపోతువు.
నామాటను వినవు.

పట్నప్రతి మః పాః = డెబ్బదియాటపాతము.

శాకినీ = తోటకూర	డయతే = ఎగురుచున్నది
సంభాండః = గుమ్మరికాయ	శ్వయతి = వాచుచున్నది
కూహాండః = బూడిదగవ్వుడి	ఉద్ శ్వయతి = ఉబ్బుచున్నది
కోశాతకీ = బీర	శ్యామాయతే = నల్లబాటు
ఘృతకోశాతకీ = నేతిబీర	[చున్నాడు
దాళీ = పప్పు	ధవళాయతే = తెల్లబాటు
కారవేల్లః = కాకరకాయ	[చున్నాడు
పటోలీ = పొట్ల	ప్రభాతి = తెల్లవారుచున్నది
శ్యామకందః = చేమదుంప	హేషతే = సకలించుచున్నది
పిణ్యకం = తెలికపిండి	బృంహతే = ఘీంకారము
తుందిలః = బొజ్జవాడు	[చేయుచున్నది
స్థూలః = లాఘవవాడు	రోమంథాయతే = నెమరు
స్థూల్యం = లావు	[చేయుచున్నది

మహిమ = గోదే భవతి = ముకుందమహామందిరము
 కపిలా = పల్నాపు హరితాయతే = పచ్చనిబొమ్మనున్నది
 కలహాయతే = పోట్లాడు గుండలి = గొర్రెచేయినున్నది
 చున్నాడు ప్రబోధతి = మేల్కొనుచున్నాడు

భోశిష్యా! రాత్రిః ప్రభాతి. శీఘ్రముత్పత్తయత. ఇతోపి నిద్రాధ కిం ప్రబోధత. అవ్య అనంతచతుర్దశీఖలు. శ్యామ కందం కారవేల్లాన్ పటాలీ శలాఃకుః కీర్త్యా ఆనయత. బాంధవాన్ సర్వాన్ భోజనార్థం అహ్వాయత. సర్వేషి వయం మిళిత్యా అస్తద్గృహే ఏవ వ్రతం కరవామ. కుంభాండః అస్తి చేత్ ఖండయత్వా చోప్యం కురు ఇతి యష్మాద్రాతరం వదత. అస్మిన్ దినే అస్మాభిః సర్వైః పి అభ్యంజనసాక్షానం కర్తవ్యం. దిశాః సర్వాః అపి ధవళాయంతే సర్వేభిః ఉత్థాయ ఆకాశే డయంతే, పశ్యత పశ్యత. రామచార్యః తుందిల త్వాత్ శీఘ్రం ఉత్థాయ చలితుం ననమర్థః. సూర్యః శనైః శనైః ప్రకాశతే. వృథా కిమర్థం కలహాయధ్వే [మిథః = ఒక రితోనొకరు]? భ్రమరాః = తుమ్మెదలు, మకరందం = పూదే నెను, పీత్యా, గుండలిమనోహరం. అద్రువతదినత్వాత్ పిణ్యాకం (నోపయుజ్యతే = పనికిరాదు.) ఘేనిలశలాటవః = కుంకుడుకాయలు, గృహేనసంతికిలకీణిత. మహిషీక్షీరం వికేతుం ఆగచ్ఛత్ కీణీయాంవా? [చిక్కణం = చిక్కనిదిగా] అస్తిచేత్ కీణీహి. అరే రామస్య ముఖం దినాత్ దినం ధవళాయతే, గోమయః తస్మాదగ ద్వా కేవ జ్ఞాయతే. మమ పాదే పామాసద్భా

వాల్ పాదః సమ్యక్ ఉపశ్చయత్. శ్వః వర్తంవా గోమ
యేన చిత్రా కర్తవ్యా. సోచేత్ అవయవాల్ అవయవం
[ప్రసర్పతి = ప్రాకును] వయం సర్వేః అద్య సాయంకాలే
తర్కశాస్త్రే పూర్వపక్షసిద్ధాంతాన్ కరవామః

నిన్నరాత్రియొందుకో నున[వీధిలో = వీధ్యాం]కుక్కలు
మొరిగినవి. బళిద్దాచార్యులగారింటిలో గొంగలు పడి ఆయన
యొక్క దర్బారనమును తిరుమూర్తిపై పెట్టెను ఎత్తుకొని
పోయినారట. మీ యెడమ కాలు మిగుల లావుగ నున్నదే
మండీ తాతాచార్యులుగారా? (నా యెడమకాలు మాత్రమే
కాదు = న కేవలంమమవానుపాదఃఏవ) కానినా దేహమంతయు
నటులేయున్నది. మీపొట్టయందులావుకలదని (వేతే = పృథక్)
[చెప్పనక్కరలేదు = వక్తుం నావసరః] ఇదివరకే నాకు దెలి
యును. నేతిబీరకాయను మేము తినము. అందువలననే మీరు
స్థూలకాయులుగఁ గనఁబడుచున్నారు. అగుఱ్ఱము లెవరివి సకి
లించుచున్నవి? ఎద్దులుఆవులు నెఱురువేయునుగాని గుఱ్ఱములు
నెమరువేయునా? [అన్నియూవులకంటె = సర్వబహుళాపేక్ష
యా] నల్లపు శ్రేష్ఠమయినది. ఈనాఁ డొకమానెఁడు పెసర
పప్పును నీటిలో పోయుము. నేఁడు శ్రీరామనవమి కావున
పానకమునుకూడ చేయించుము. బెల్లము లేనియెడల అంగడి
నుండి తెప్పించు. ఇచ్చేళ బజారునం దంతటను తలుపులను
మూసినారు. ఎందుకు మూసినారో మీకు దెలియునా? నే
డమావాస్య కాదా?

సప్తసప్తతిలముః పాదః = శబ్దబిరుదనపాదము.

‘శ్చ’ కారాంతశబ్దములు లేవనియు చెప్పవచ్చును. ‘ప్ర’ కారాంత ‘ప్ర’ కారాంతశబ్దము లొకటిరెండున్నచు ప్రాయశః భాషలోనికి (వ్యవహారములోనికి) వచ్చుచున్నది. ‘ప్ర’ కారాంతములై వ్యవహారములోనికి వచ్చుశబ్దములు రెండుమాత్రము గా స్వల్పానుభవములో గోచరము లైవి. అవి ౧ (గో) శబ్దము, ౨ (ద్యో) శబ్దము. వానిలో (గో) శబ్దమునకు ఆ వర్ణమునవపుడు స్త్రీలింగమును, ఎద్దు అర్థమునవపుడు పుంలింగమును గలిగియుండును. (ద్యో) శబ్దము మాత్రము స్వర్గవాచకము, స్త్రీలింగము. రెండుశబ్దములు నొక విధముగనే యుండును. ‘జౌ’ కారాంత పుంలింగము (గ్నౌ) శబ్దము; చంద్రుఁ డర్థము. ‘జౌ’ కారాంత స్త్రీలింగము (నౌ) శబ్దము, ఓడ యర్థము. ఇవియును వ్యవహారములో రెండే నే నెఱిగినంతవఱకు గోచరించుచున్నవి. రెండును ఒకవిధముగనే నడచును.

(గో) శబ్దము = ఆవు, ఎద్దు

(గ్నౌ) శబ్దము = చంద్రుఁడు

ప్ర. గాః గావః

గ్నాః గ్నావః

ద్వి. గాం గాః

గ్నావం గ్నావః

తృ. గవా గోభిః

గ్నావా గ్నాభిః

చ. గవే గోభ్యః

గ్నావే గ్నాభ్యః

ష. గోః గోభ్యః

గ్నావః గ్నాభ్యః

ష. గోః గవాం

గ్నావః గ్నావాం

స. గవి గోషు

గ్నావి గ్నోషు

సం. హేగాః! హేగావః!

హేగ్నాః! హేగ్నావః!

(దోష్ట్ర) శబ్దము (గో) శబ్దమువలెను, (నో) శబ్దము (నో) శబ్దమువలెను చెప్పకొనవలయును.

శివరాత్రిః = శివరాత్రి ఉన్మాదయతి = పెల్లగించుచున్నాడు
జాగరణం = జాగరణము కుంతతి = మొక్కపోవుచున్నది
భవణం = మొఱుగుట వేల్పతి = వెనసికొనుచున్నది
హేమా = సరింపు వయతి = నేయుచున్నాడు
బృంహణం = స్థిరకారము విధ్యతి = వేధించుచున్నాడు
రోమంథః = నెమఱు భ్రాంక్షరోతి = భ్రాంక్షించు
చున్నాడు

స్వేదః = చెరుట పటపటాయతే = పటపటలాడించు
చున్నాడు

ప్రబోధః = మెలకువ వ్యయయతి = కర్చుపెట్టుచున్నాడు
ఘోషికా = ఘోషి ధ్రువతి = స్థిరపడుచున్నాడు
ఘోషః = నురుగు స్విద్యతి = చెమర్చుచున్నది
ఘణా = పడగ దృహ్యతి = ద్రోహముచేయు
చున్నాడు

వీవరః = బలసిన స్నిహ్యతి = ప్రేమజూపుచున్నాడు
ఘాణితం = కండచక్రైర వపతి = గొరుగుచున్నాడు,
పరశుః = గొడ్డలి విత్తుచున్నాడు

అస్మాకం గావః కుత్ర) సంచరంతివా పశ్య. యః
కశ్చిత్ గృహీత్వా (కారావరణే = బంజలబొడ్లో) స్థాపయి

వ్యతి కింవా జాగ్రత్తయా చారయత్వా అస్మద్భ్రహ్మం ఆనయ. ఏషః పృథ్వీభిశ్చ స్యేత్ అతీవ పీనరః దృశ్యతే. మాఘబహుశా మావాస్యాయాం సోమవాసరః ఆగతః; త్రయోదశ్యాం ఏవ చతుర్దశీతిథిశ్చ ఆసీత్; తదైవ శివరాత్రిః. తస్మిన్దినే అస్మాభిః సర్వైః ఉపవాసః కర్తవ్యః; రాత్రౌ జాగరణంచ కర్తవ్యం. కుఠారేణ అట్టం భేదయ. కుఠారః అకుంఠత్. బాలకాః అస్మదావరిణే పృథివ్య తులసీనృత్యం ఉన్మూలయంతి పశ్య తర్జయ. యష్మాత్ శ్వశురః త్వయి స్నిహ్యతివా? మమశరీరం (ఆపాద మస్తకం = ఆనఖశిఖం) సర్వదా స్విద్యతి, కింకర్తవ్యంవా నజ్ఞాయతే. గంగోదకే ఘాతం మేళయత్వా మధురం పానకం కరు. అనేకే దాక్షిణ్యాత్కాః అస్మద్దేశం ఆగత్య అత్రైవ అధ్యుష్క. అస్మిన్ యామకాలే తేషామపి జీవనం యథాకథం వాభవత్యేవ. మమ పుత్రస్య హస్తే రూపకః అస్తిచేత్ క్షణేనైవ వ్యయయిష్యతి. త్వం రామాయ కిమర్థం దృహ్యసి? మల్లికాలతా పసనవృక్షం వేల్లతి. కిమర్థంరే మాం విధ్యసి తాత! ఇదానీం మత్సమీపే ఏకః ద్రుమ్మః అపి నాస్తి. శున కాః భౌంక్షుర్వంతి, ఉపరి పతేయుః కింవా, దూరతః గచ్ఛామ, శీఘ్ర మాగచ్ఛత.

మనగేదెయొక్క నోటినుండి అల్లు నెమరు జారుచున్న దేమిరా? ఆ పామయొక్క పడగ చాల పెద్దదిగా నున్నది. నీ వెవనిని జూచి పండ్లు పటపటలాడించుచున్నావు? (సేద్యగాండు) = కృషీవలాః) గింజలను విత్తుచున్నారు. (కొత్తనీరు గనుక = నూతనజలత్వాత్) (నురుగులుగట్టుచున్నది = శేనా

యశే) చేతులో మినప పప్పుకు బోసి యొడఁ బెట్టుము. దిక్కు
లన్నియు నల్లబాటుచున్నది. సూర్యుడు అస్తమించుచున్నాఁ
డు. ఎవఁడు నీవస్త్రమును నేయుచున్నాఁడు? ఇవ్వేళ ఘోషిని
చేయించి తిండము ఘోరమువలె నున్నది, మనయాళ్ళో
నేచుఁగు లున్నవామేమి? ఘోరము కాదు; గుఱ్ఱముల
యొక్క సకలింపును కుక్కలయొక్క మొఱఁగుటలను కలిసి
ఆటలునున్నది. మాబావమఱది యొడ నెక్కి మదరాసునకు
వెళ్ళినాడు. మీఁదన్నతమ్ముడు బీయల్ పరీక్షను గెలిచినాఁడు
గదా, యోగ్రాముములో స్థిరపడును? ప్రియశః ఇచ్చట స్థిర
పడునేమో అని ఘోషించుచున్నది. అదే మంచిది, ఎందుకనగా
అంతలు నొకచోటనే యుండురు. పోనిమ్ము వాఁడక్కడ
నున్నచు వాని ఆపేక్ష మీ కుండునుగాని మీయపేక్ష వాని
కించుకయు లేదుగదా. నిజమే.

అష్టసప్తతిమః పాఠః = శిబ్బనియెనిమిరవపాఠము

ప్రాశ్నివాకః = న్యాయాధిపతి	అపకర్షతి = లాగుచున్నాఁడు
అభియోగః = వ్యాజ్యము	నఖతి = గీరుచున్నాఁడు
సంధిః = సంధి	కిరతి = ఒకకబోయుచున్నాఁడు
వృద్ధిః = వృద్ధి	అర్పయతి = అప్పగించు
న్యాయస్థానం = కోర్టు	[చున్నాఁడు
శపథః = బట్టు	వమతి = క్రొక్కచున్నాఁడు
నిధిః = బ్యాంకు	ఉక్షతి = చిలకరించుచున్నాఁడు
తంత్రీవార్తా = తెలిగ్రాం	స్పృహయతి = ఆసగొను
లేఖః = జాబు	[చున్నాఁడు

ప్రతిలేఖః = జవాబు

ఉత్పాదయతి = పీకుచున్నాఁడు

စီးနိုး = ဂိဇ

ఇచ్చతి = కోరుచున్నాడు

పురీషం = అమేధ్యము

తర్కయతి = తర్కించుచున్నాఁడు

ప్రకాశం = చీమ

ఊహతి = ఊహించుచున్నాడు

నదలి = మోగుచున్నది.

తేజస్వి = పదును బెట్టుచున్నాడు

నాదయతి = మోగించు

తపతి = కాచుచున్నాడు

చున్నాడు

పూయశే = (ముటుగుడు) వాసనగొట్టచున్నది

ఇదానీం దశఘంటాః నదంతి. అద్వైత ముమాభియోగస్య విచారణాదివసః. అభియోగః కన్యానుకూలో భవిష్యతి వా, ఘంధిం కారయిష్యామః ఇతి[కతిచిత్ = కేచిత్]చుద్యస్తాః వదంతి. తే కీన్ద్రశాఃవా నజ్ఞాయతే. ప్రాప్తివాకః [ఉత్తరచం = లంచమూను]నగ్రహిష్యతీతి మమ నిశ్చయః. (ఏవంచ = ఇంతకు) అస్మాకం అదృష్టం కథమస్తివా! కిమర్థ మిదానీం విచారః? అస్మత్సాక్షిజనాయ లేఖం అప్రేషయం. తత్సమీపాత్ ప్రతిలేఖః నాస్తి. నోచేత్తత్రీవార్తాంవా ప్రేషయిష్యామి. కిం కరిష్యామి గ్రహచారకాలః సంప్రాప్తః. యూయం నిధౌ కియత్థనం అస్థాపయత? పంచసహస్ర రూపకాన్ అస్థాపయామ. ప్రాప్తివాకస్య అశ్వశకటః న్యాయాస్థానం ప్రావిశదితి భాతి. తస్మి యుష్మాభిరపి శీఘ్రమేవ గంతవ్యం నోచేద్దుష్మాకం అభియోగం ఏకపక్షే ఏవ విచార్య ప్రాతికూల్యం కుర్యాత్. సత్యం సత్యం. హ్యః సాయం

ఈషద్విచారణ మాసీత్. భావ! అస్మదభియోగః ఇదానీశేన
అస్మదనుకూలం పరిష్కృతః. ఈశ్వరానుగ్రహేణ నయం
అజయామ. అస్మత్ శత్రుః కాలంకరోతు.

హర్యాస్తచయము అయినది గదా యింతనఱకును
దీనిమును వెలిగింపవేమి? మీకొకడు నూనెను బిలకణోపి
నామి, నీటిని కాచుము, నేను పేదనీతో స్నానము చేయు
దును, నా కాలిలోనున్న పుంటిని వెలికి లాగుము, నాచేతు
గాదు, కొంచెము నీటి నిక్కడ చిలకరింపుము. నున కత్తి
మొక్కబోయినది. (సానమిద = భాణోదరి) పడునుపెట్టుము.
పిల్లది యెచులకు గ్రక్కుచున్నది? గుడిలో అర్చకులు
గంటను మ్రోగించుచున్నారు. నీవు పాతమునుఅప్పుగింపుము.
వామనాచార్యునకు నాయందు బాల్కుగా గౌరవమేలేదు. విష్ణు
జును నాతో దర్శించుచుండును. ప్రతిదినమును రాత్రియందు
ఎలుకవచ్చి నాపాదమును గీరుచున్నది. మీబావియొద్ద బురద
మురిగినది. నీ చెవినుండి చీము [కారుచున్నది = ప్రవత్తి]కురు
పున్నదా యేమి? ఆగ్రుడ్డిపిల్ల నెవరు పెండ్లి చేసికొందురు? మా
యోపాయముచేత నెటులో శంకరుని కిచ్చి పెండ్లి చేసినారు.
బోనిమ్ము పాపము అదే మనకుఁ గావలసినది. అపిల్లకుఁ బెండ్లి
యెట్లుగునాయని నాకుభయముగా నుండెను. శంకరుడు అమా
యికుడును సద్బ్రాహ్మణుడును కావున చిర కాలము
[ఆదంపతులు పార్వతీపరమేశ్వరులవలె వర్ధిల్లుదురుగాత! = తో
దంపతీ పార్వతీపరమేశ్వరా వివ వర్ధతాం] అందఱు జనులు
సుఖపడుదురుగాత!

ఇ-ఈ, ఉ-ఊ, ఋ-ౠ-ౡ కా రాం త శబ్దముల ద్వివచనములు.

[హరి] [గారి] [గురు] [వధూ] [దాతృ]

ప. హరి గార్యా గురూ వధ్వో దాతాకా

ద్వి హరి గార్యా గురూ వధ్వో దాతాకా

త్వ. హరిభ్యాం గారిభ్యాం గురుభ్యాం వధూభ్యాం దాతృభ్యాం

చ. హరిభ్యాం గారిభ్యాం గురుభ్యాం వధూభ్యాం దాతృభ్యాం

పం. హరిభ్యాం గారిభ్యాం గురుభ్యాం వధూభ్యాం దాతృభ్యాం

మ. హరిభ్యో గారిభ్యో గురుభ్యో వధూభ్యో దాతృభ్యో

స. హరిభ్యో గారిభ్యో గురుభ్యో వధూభ్యో దాతృభ్యో

సం. హేహరి హేగార్యా హేగురూ హేవధ్వో హేదాతాకా

౧-౨

౩-౪-౫

౬-౭

సంబోధన

[పితృ] పితౄ - పితృభ్యాం - పిత్రోః - హేపితౄ

• మాతృ-మాతృ-జామాతృ-మహితృ-భార్య-ననంబృ
శబ్దములును పితృశబ్దమువలెనే నడచును.

౧-౨

౩-౪-౫

౬-౭

సంబోధన

[గో] గావో గోభ్యాం గవోః హే గావో

[నౌ] నావో నౌభ్యాం నావోః హే నావో

స్త్రీలింగ, ఇ-ఉకారాంతములును, హరి, గురుశబ్దములవలెనే.

నపుంసకలింగ, ఇ-ఉకారాంతములు, ప్రథమా- ద్వితీయ
లలో మారును.

౧-౨

౧-౨

[శుచి] శుచినీ, [మధు] మధుని

తక్కినవిభక్తులు పుంలింగపద్ధతినే నడచును.

క్రియలకు ద్వివచనములు.

	లట్ర్	లజ్	లోట్ర్
ప్రశ్న	లంబేతే	అలంబేతాం	లంబేతాం
మ.	లంబేథే	అలంబేథాం	లంబేథాం
ఉ.	లంబావహే	అలంబావహి	లంబావహై
	విధి	లృట్ర్	లృజ్
ప్రశ్న	లంబేయాతాం	లంబిష్యేతే	అలంబిష్యేతాం
మ.	లంబేయాథాం	లంబిష్యేథే	అలంబిష్యేథాం
ఉ.	లంబేవహి	లంబిష్యావహే	అలంబిష్యావహి
	లట్ర్	లజ్	లోట్ర్
ప్రశ్న	అక్రిణీతః	అక్రిణీతాం	అక్రిణీతాం
మ.	అక్రిణీథః	అక్రిణీథాం	అక్రిణీతం
ఉ.	అక్రిణీవః	అక్రిణీవ	అక్రిణీవ
	విధి	లృట్ర్	లృజ్
ప్రశ్న	అక్రిణీయాతాం	అక్రేష్యతః	అక్రేష్యతాం
మ.	అక్రిణీయాతం	అక్రేష్యథః	అక్రేష్యథాం
ఉ.	అక్రిణీయావ	అక్రేష్యావః	అక్రేష్యావ

ద్వితీయభాగః సమాప్తః = రెండవభాగము ముగిసెను.

అవేక్ష్యతే=వారబడుచున్నది
 అవైద్యతే=అవేక్షింపను
 అబద్ధాం=కట్టిపెనీతిని
 అబద్ధాః=కట్టిపెనీతిని
 అబద్ధాత్=కట్టిపెనీతిను
 అద్భుః=అద్భుతము, సంపన్నము
 అభంత్యుః=కట్టిపెనీతిని
 అభంత్యుత్=కట్టిపెనీతిను
 అభావః=లేదు, లేకపోవుట
 అభిప్రాయః=అభిప్రాయము
 అభిముఖం=ఎదురుగా
 అభియోగః=రావా, వ్యాజ్యము
 అమావాస్యః=అమావాస్య
 అమణి=ఎఱ్ఱని
 ఆరుణాయతే=ఎఱ్ఱబారుచున్నాడు
 ఆగ్రా=తలుపునకువేయగడియ
 ఆర్పయతి=ఆర్పగించుచున్నాడు
 అలర్కః=పీచ్చిమక్క
 అలంబిత=వేలాడినది
 అలంబిత=వేలాడిరి
 అలంబథాః=వేలాడితివి
 అలంబధ్యం=వేలాడితిరి
 అలంబామహి=వేలాడితిమి
 అలంబావహి=ఇద్దరము వేలాడితిమి
 అలంబిష్యమహి=మేము వేలాడిన
 యెడల
 అలంబిష్యవహి=ఇద్దరము వేలా
 డితిమేని
 అలంబిష్యతాం=ఇద్దరు వేలాడిరని

అలంబిష్యతాం=ఇద్దరు వేలాడితిరని
 అలంబే=వేలాడితిని
 అలంబతాం=ఇద్దరు వేలాడిరి
 అలంబేథాం=ఇద్దరు వేలాడితిరి
 అవకాశః=వీలు
 అవఘ్నంతి=దంచుచున్నారు
 అవరోక్ష్యతి=దిగగలడు
 అవరోహణం=దిగుట
 అవరోహయతి=దిగుచున్నాడు
 అవరోహంతి=దంచుచున్నాడు
 అశిష్యతి=తిగలడు
 అశ్నాతి=తినుచున్నాడు
 అస్తమయతే=అస్తమించుచున్నాడు,
 కుంకుచున్నాడు
 అస్మాదృశః=మావంటివాడు

అ

అకర్ణయతి=వినుచున్నాడు
 అకర్ణ్యః=విని
 అకాశః=అకాశము
 అక్షిపతి=అక్షేపించుచున్నాడు
 అక్షేప్యతి=అక్షేపించగలడు
 అగత్యః=వచ్చి
 అగమనం=వచ్చుట
 అజకం=మేకలమంద
 అజ్ఞాపనం=అజ్ఞాపించుట
 అజ్ఞాపయతి=అజ్ఞాపించుచున్నాడు
 అజ్ఞాప్య=అజ్ఞాపించి

అణకః=అణా

అతపః=అత

అదక=అదు

అధిశ్ఠానం=అధిశ్ఠానము

అనాయయతి=అనాయయించుచున్నాడు

అనాయుః=అనాయుః

అను=అను

అనుత్సాహం=అనుత్సాహము

అరభతే=అరంభించుచున్నాడు

అరభ్యతే=అరంభించబడుచున్నది

అరణ్యం=అరణ్యము

అరుహ్య=అరుహ్య

అహోపణం=అహోపణము

అహోపయతి=అహోపయించుచున్నాడు

అహోప్య=అహోప్య

అహోహణం=అహోహణము

అహోహతి=అహోహించుచున్నాడు

అగ్ర=అగ్ర

అహోచనం=అహోచించుట

అహోచయతి=అహోచించుచున్నాడు

అహోచ్య=అహోచించి

అకా=అకా

అహోపయతి=అహోపయించుచున్నాడు

ఇ

ఇచ్ఛతి=ఇచ్ఛించుచున్నాడు

ఇత్తంతః=ఇత్తంతః

ఈ

ఈషత్=ఈషత్

ఉ

ఉత్పత్తి=ఉత్పత్తి

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పత్తి=ఉత్పత్తి

ఉత్పత్తి=ఉత్పత్తి

ఉత్పత్తి=ఉత్పత్తి

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

ఉత్పాదయతి=ఉత్పాదయించుచున్నాడు

తెల్లఁగఁ=పిల్ల, కూన
 కీటఁ=పురుగు
 కీడ్పుకఁ=ఎటువంటి
 కుండఁతి=మొక్కగోపుచున్నది
 కుంభాద్రుఁ=చచ్చడికాయ
 కుక్కుటఁ=కోడిపుంజు
 కుక్కుటిఁ=కోడిపెట్ట
 కుత్తెత్తఁ=ఎక్కడివాడు
 కుప్పతి=కోపగించుచున్నాడు
 కుభుత్తఁ=చాలవజు
 కువలయం=కలువపువ్వు
 కూజతి=కూయుచున్నాడు
 కూగ్మఁ=కొబేలు
 కూమ్మండఁ=బూడిదగుమ్మడికాయ
 క్వుత=చేయబడి
 కృత్తిర్ని=పని
 కృష్ణ=కృష్ణానది
 కేళఁ=వెండుకలం
 కోపఁ=కోపము
 కోకాతక్కి=బీరకాయ
 క్రిందతి=కరచుచున్నాడు-విడుచు
 క్రిమః=వరుస [చున్నాడు
 క్కచుశఁ=క్కమముగా
 క్రిణాతి=కొనుచున్నాడు
 క్రిణారు=కొననిమ్ము
 క్రిణాని=నేను కొందునుగాక
 క్రిణామి=కొనుచున్నాను
 క్రిణాసి=కొనుచున్నావు
 క్రిణీయాం=నేను కొనవలయును
 క్రిణీయాః=నీవు కొనవలెను

క్రిణీకా=కొనుము
 క్రిణీయాత్=వాడు కొనవలెను
 క్రిత్వా=కొని
 క్రియూచాణ=కొనబడుచు
 క్రితుం=కొనుటకు
 క్రిన్యతి=కొనినందు
 క్రిన్యసి=కొనగలవు
 క్రిన్యమి=కొనగలను
 క్రిన్యః=ఎక్కడివాడు
 క్రిన్యః=కన్య=కన్య

ఛ

ఛంజః=కుంటివాడు
 ఛండశః=ముక్కమొక్కగా
 ఛగః=పక్షి
 ఛరః=గాడిద
 ఛాండక్రోతి=కండించు

[చున్నాడు

గ

గంగా=గంగానది
 గంగాలయః=గంగాశ్రమ
 గంతవ్య=వెళ్ళవలసిన
 గత=వెళ్ళిన
 గత్వా=వెళ్ళి
 గమనం=వెళ్ళుట
 గరుషః=గరుత్మంతుడు
 గర్భగృహం=గది
 గర్వతి=గర్వపడుచున్నాడు
 గళతి=బారుచున్నాడు
 గవాక్షః=కిటికీ

గాళయతి=గాలించుచున్నాడు
 గిళ్ళతి=మిరిగించుచున్నాడు
 గుండం=బెల్లము
 గుంజతి=రొదచేయుచున్నాడు
 గువతి=వీరగుచున్నాడు
 గృహి=గృహ
 గృహీత్వా=పట్టుకొని
 గృహిణి=పట్టుకొనుచున్నాడు
 గోదా=గోదావరనది
 గోధనం=ఆవులకంద
 గోధూమా=గోధుమలి
 గౌ=ఆవు, ఎద్దు
 గ్రంథి=గ్రంథము
 గ్రహీతుం=పట్టుకొనుటకు
 గ్రహీవృత్తి=పట్టుకొనగలడు
 గ్రామి=గ్రామీ
 గ్రీష్మకాలి=జేసంగి
 గ్లా=చంద్రుడు

ఘ

ఘటికా=గడియ కాలము
 ఘన=బట్టమయిన
 ఘాతా=గానుగ
 ఘాన=గడ్డి
 ఘృతసోకాతకీ=నీతివీరకాయ
 ఘోష=ఘోష

చ

చంద్ర=చంద్రుడు
 చంద్రకా=చెన్నైల
 చంపం=సంపెంగ

చటక=పిచ్చుక
 చణకా=సెనగలు
 చతుర=నేర్పరి
 చతుర్థ=నాల్గవ
 చతుర్థి=చవితీ
 చతుశక్తి=నాలుగుమార్లు
 చలచిత్త=చలచిత్తుడు
 చలయతి=కదలుచున్నాడు
 చాకచక్యం=చాకచక్యము
 చాతుర్మం=చాతుర్యము
 చాలయతి=జల్లించుచున్నాడు
 చాలినీ=జల్లెడ
 చింతయతి=చింతించుచున్నాడు
 చింతా=చింత-ఆలోచన
 చిత్వా=పోగుచేసి
 చినూతి=పోగుచేయుచున్నాడు
 చిబుక=గడ్డుము
 చేవ్యతి=పోగుచేయగలడు

ఛ

ఛిత్వా=ఁఱకీ
 ఛిన్న=ఁఱకబడిన
 ఛేత్తుం=ఁఱకుటకు
 ఛేదయతి=ఁఱకుచున్నాడు
 ఛేదయిత్వా=ఁఱకీ
 ఛేదిత=ఁఱకబడిన

జ

జంబుక=నక్క
 జనివృత్తే=పుట్టగలడు
 జాయతే=పుట్టుచున్నాడు

జాగరః }
 జాగరణం } మేల్కొనుట
 జానంతి = తెలిసికొనుచున్నార.
 జానాతి = తెలిసికొనుచున్నాడు
 జానీత = తెలిసికొనుడి
 జానీధ = మీరు తెలిసికొనుచున్నార
 జానీమః = తెలిసికొనుచున్నాము
 జానీయాః = నీవు తెలిసికొనవలసినది
 జానీయాత్ = తెలిసికొనవలెను
 జానీహి = తెలిసికొనుము
 జామాతా = అల్లుడు
 జాయతే = పుట్టుచున్నాడు
 జీరకః = జీలకఱ్ఱ
 జ్ఞాతః = తెలియఁడిన
 జ్ఞాతుం = తెలియుటకు
 జ్ఞాత్వ = తెలిసికొని
 జ్ఞానం = తెలివి
 జ్ఞాపయతి = తెలుపుచున్నాడు
 జ్ఞాయతే = తెలియబడుచున్నాడు
 జ్ఞాపయిత్వా = తెలిపి
 జ్ఞాస్యతి = తెలియగలడు
 జ్ఞాస్యతే = తెలియబడగలడు
 జ్యేష్ఠః = పెద్దవాడు
 జ్వలతి = మండుచున్నది
 జ్వలయతి } వెలిగించుచున్నాడు,
 జ్వలయతి } మండించుచున్నాడు

ఝ

ఝంకారః = ఝంకారము
 ఝిల్లికా = కీచురాయి

డ

డయతే = ఎగురుచున్నాడు
 డోలయతి = ఊచుచున్నాడు
 డోలాయతే = ఊగుచున్నాడు

త

తంత్రీవార్తా = తెలిగ్రాము
 తండులాః = బియ్యము
 తత్ = అది, ఆ, అందువల్ల
 తదీయః = వానిదైన, వానిది, వాని
 తపతి = కాల్చుచున్నాడు [వాడ
 తయా = ఆమెచేత
 తర్కయతి = ఊహించుచున్నాడు
 తస్యాం = ఆమెయందు
 తస్యాః = ఆమెవల్ల, ఆమెయొక్క
 తస్యై = ఆమెకొఱకు
 తాం = ఆమెను
 తాః = ఆస్త్రీలు, ఆస్త్రీలను
 తాని = అవి, వాటిని
 తాదృశః = అటువంటి
 తాపః = తాపము
 తాభ్యః = ఆస్త్రీలకొఱకు. వల్ల
 తాభిః = ఆస్త్రీలచేత
 తావలైవ } అంతమాత్రము
 తావన్మాత్రేజైవ } చేతనే
 తాను = ఆస్త్రీలయందు
 త్తిక్త = చేదయిన
 తిక్తత్వం = చేదు
 తిలకం = బొట్టు
 తిలఘాతకః = తెలికలవాడు

తివ్యతి=నిల్చువాడు
 తుందిలః=బొమ్మవాడు
 తృప్తియా=కడయ
 తేజతి } పదుచుచెట్టుచున్నాడు
 తేజయతి }
 తైలికః=తేజకలవాడు
 త్యజతి=వదలిపెట్టుచున్నాడు
 త్రిః=ముమ్మారు
 తుట్టతి=తెగురున్నది.
 త్రోటాతి=తెంచుచున్నాడు
 త్వచిః=నీవాడు, నీది
 త్వద్వశః=నివంటివాడు

ద

దక్షిణతః=దక్షిణముగా
 దక్షిణాయనం=దక్షిణాదునకు
 దయా=దయ
 దరిద్రః=దరిద్రుడు
 దర్శనసం=దర్శననము
 దర్శందర్శం=చూచిచూచి
 దర్శనం=చూపు
 ద్వనీయం=చూడదగిన
 దళం=అక్ష, దళము
 దళతి=పగులుచున్నది
 దహతి=కాల్చుచున్నాడు
 దాక్షిణాత్యః=దక్షిణాదివాడు
 దాత=దాత, ఇచ్చువాడు
 దాతుం=ఇచ్చుటకు
 దానం=ఈవి
 దాపనం=ఇప్పించుట
 దాపయతి=ఇప్పించుచున్నాడు

దారిద్ర్యం=శేదరికము
 దాన్త్యం=దృఢత్వము
 దిశతి=ఇచ్చుచున్నాడు=చూపించు
 చున్నాడు.

దీపః=దీపము
 దుష్టులః=దుష్టులుడు
 దుర్భాగః=కుష్టము
 దుర్బలః=దొరక నది
 దుహితా=కుమారుడు
 దూషికా=పుని
 దృఢః=గట్టిదైన
 దృశ్యం=చూడదగిన
 దృశ్యతే=నబడుచున్నాడు (ది)

దృష్టం=కనబడిన
 దోషః=దోషము

ద్యౌః=స్వర్గము
 ద్రక్ష్యతే=కనబడగలదు (దు)

ద్రౌపదం=పెరుగు
 ద్రష్టుః=దర్శి
 ద్రవతి=చెమ్మగిల్లుచున్నది
 ద్రష్టవ్యం=చూడబడవలసిన

ద్రువ్యాతి=ద్రోహముచేయుచు
 ద్వారం=వాకిలి [న్నాడు

ద్విః=రెండుమార్లు
 ద్వితియా=విదియ
 ద్విధా=రెండుగా

ధ

ధనం=దబ్బ
 ధరణం=ధరించుట
 ధరతి=ధరించుచున్నాడు

ధవళ=తెల్లని
 ధవళాయతే=తెల్లబారుచున్నది
 ధావనం=పరుగెత్తుట, తోముట
 ధావళ్యం=తెలుపు
 ధావిత్వా=పరుగెత్తి, తోమి
 ధృత్వా=ఛరించి
 ధ్యాయతి=ధ్యానించుచున్నాడు
 ధ్వాంతం=చీకటి

న

సక్షత్రిం=సక్షత్రిము
 సఖి=గోరు
 సఖితి=గోరుచున్నాడు, గీరుచున్నాడు
 సదతి=మోగించుచున్నది
 సదీ=ఏఱు
 ససాదా=అడుగిడు
 సవనీతం=వెన్న
 నాధః=నాథుడు, పెనిమిటి
 నాదయతి=మోగించుచున్నాడు
 నామధేయం=పేరు
 నారికేళః=కొబ్బరిచెట్టు
 నాసా=ముక్కు
 న్యాయస్థానం=కోర్టు
 నిఖనతి=పోతించుచున్నాడు
 నిఖాయ=పోతించి
 నిద్రా=నిద్ర
 నిద్రాతి=నిద్రపోవుచున్నాడు
 నిధి=నిధి
 నిపుణః=నేర్పరి

నిష్క్లయం=భయములేకుండ
 నిష్పీడయతి=పిండుచున్నాడు,
 ఒత్తుచున్నాడు
 నిష్పీడ్య=పిండి, ఒత్తి
 నూతన=కొత్త
 నైపుణ్యం=నేర్పరితనము
 నాః=ఒడ, పడవ
 న్యఖనత్=పోతించు

ప

పంకః=బురద
 పంచక్రత్వీ=అయిదుమార్లు
 పంచమి=పంచమి
 పంచాంగం=పంచాంగము
 పక్ష=ఉడికిన - పండిన
 పక్షః=రెక్క - వైపు
 పటపటాయతే=పటపటలాడుచున్నది
 పటాలీ=పాట్లు
 పరనం=చువుట
 పకిత=చదువబడిన
 పకిత్వా=చదివి
 పకితవ్య=చదువబడవలసిన
 పశ్యమాన=చదువబడుచున్న
 పతనం=పడుట
 పదార్థః=పదార్థము, వస్తువు
 పద్మం=తామరపువ్వు
 పనసః=పనసచెట్టు
 పరశుః=గొడ్డలి
 పరివేషయతి=వడ్డించుచున్నాడు
 పరివేషయిష్యతి=వడ్డించగలడు

పరిష్కర్తం=పరిష్కరించుటకు
 పరిష్కృత్య=పరిష్కరించి
 పర్యవేషయత్=వడ్డించెను
 పాపిష్ఠః=పాపిష్ఠుడు
 పామా=గజ్జీ
 పాశ్చాత్యః=పశ్చిమదేశీయుడు
 పాపాణః=తాయి
 పితా=తండ్రి
 పితామహః=తండ్రితండ్రి
 పితామహీ=నాయనమ్మ
 పిండం=ముద్ద
 పిణ్యాకం=తెలిపిండి
 పీత=తొగబడిన - పచ్చని
 పీఠః=పీట
 పీఠర=బలిసిన
 పుంఖః=పిడి
 పురతః=ముందుగా - ఎదుట
 పురీషం=సియ్య
 పురుషమాత్రిం=నిలివెడు
 పుష్టాతి=పోషించుచున్నాడు
 పూర్ణ=నిండిన
 పూర్ణిమా=పున్నమ
 పూయం=చీము - మురుగుడు
 పూయతే=మురుగుత్తుచున్నది
 పేటతి=అల్లుచున్నాడు
 పేటా } పెట్టె
 పేటికా }
 పేషయతి=పిసుకుచున్నాడు
 పోతః=శిశువు
 పోషితుం=పోషించుటకు

పోషితా=పోషించి
 పోషివ్యతి=పోషించగలడు
 ప్రకాశతే=ప్రకాశించుచున్నాడు
 ప్రకాశివ్యతే=ప్రకాశించగలడు
 ప్రతిలేఖః=జవాబు త్రరము
 ప్రథమతః=మొదట
 ప్రపరశ్వః=అవలెల్లుండి
 ప్రపుల్లతి=వికసించుచున్నది
 ప్రబోధః=మెలకువ
 ప్రబోధతి=మేల్కొనుచున్నాడు
 ప్రభాతి=తెల్లవారుచున్నది
 ప్రమాదః=పొరపాటు
 ప్రమ=వ్యతి=పొరపడుచున్నాడు
 ప్రయాతి=బయలుదేరుచున్నాడు
 ప్రయాసః=అలసట
 ప్రవహతి=పాటుచున్నది
 ప్రవిశతి=చొచ్చుచున్నాడు
 ప్రవిశ్య=చొచ్చి, ప్రవేశించి
 ప్రవేశ్యతి=చొచ్చగలడు
 ప్రవేశః=చొరవ
 ప్రవేశనం=చొచ్చుట, చొప్పించుట
 ప్రవేశయతి=ప్రవేశపెట్టుచున్నాడు,
 (చొప్పించుచున్నాడు)
 ప్రవేశయివ్యతి=చొప్పించగలడు
 ప్రసాదయతి=బ్రతిమాలుకొను
 చున్నాడు
 ప్రసారయతి=చాచుచున్నాడు,
 (పరచుచున్నాడు)
 ప్రసారయివ్యతి=పరచగలడు -
 (చాచగలడు)

ప్రసార్య=చాచి - పరచి
 ప్రసూత=కనిన, ఈనిన
 ప్రసూయ=కని
 ప్రస్థ=తూమెడు (చున్నాడు)
 ప్రస్థాపయతి=ప్రయాణము చేయించు
 ప్రస్థాస్థాతి=చెరుగుచున్నాడు
 ప్రహార=దెబ్బ - జాము
 ప్రహ్య=మొన్న
 ప్రాకాశత=ప్రకాశించెను
 ప్రాచ్య=తూర్పుదేశముడు
 ప్రాడ్వివాక=వ్యాయాధికారి
 ప్రారంభ=మొదలుపెట్టుట
 ప్రావిశత్=ప్రవేశించెను
 ప్రావేశయత్=ప్రవేశపెట్టెను
 ప్రాసారయత్=చాచెను-పరచెను

౧. ఫ

ఫణి=ఫణి=పడగ
 ఫాణితం=కండచక్రైర, పటికబెల్లము
 ఫేణికా=ఫేణీ
 ఫేన=నురుగు, బురుగు

బ

బక=కొంగ
 బంధనం=కట్టుబాటు
 బంధంబంధం=కట్టికట్టి
 బధాన=కట్టివేయుము
 బధ్నాతి=కట్టివేయుచున్నాడు
 బధ్నాతు=కట్టివేయుగాక
 బధ్నాని=నేను కట్టివేయనిమ్ము
 బధ్నామి=కట్టివేయుచున్నాను

బధ్నాని=కట్టివేయుచున్నావు
 బద్ధవ్య=కట్టివేయవలసిన
 బద్ధ్వా=కట్టివేసి
 బధిర=చెవిటివాడు
 బద్ధిత=కట్టివేయుడు
 బద్ధియాం=నేను కట్టివేయవలెను
 బద్ధియా=నీవు కట్టివేయవలెను
 బద్ధియాత్=వాడు కట్టివేయవలెను
 బద్ధియామ=మేము కట్టివేయవలెను
 బంధుం=కట్టుకురు
 బలతి=బలపడుచున్నాడు
 బలం=బలము
 బలివ్య=బలముకలవాడు
 బాంధవ=చుట్టము
 బాధిత=బాధింపబడిన
 బాధితవ్య=బాధింపబడవలసిన
 బాధ్యమాన=బాధింపబడుచున్న
 బీజం=గింజ
 బృంహణం=ఘోరికారము
 బృంహతే=ఘోరికారముచేయుచున్నది

భ

భక్షతి=భక్షించుచున్నాడు
 భగినీ=తొబుట్టువు
 భగ్న=విరిగిన
 భవణం=మొలుగుట
 భవతి=మొలుగుచున్నది
 భంత్యతి=కట్టగలడు
 భంత్యసి=కట్టగలవు
 భంత్యామి=కట్టగలను
 భాగ=భాగము

భాగ్యం=భాగ్యము

భాగి నేయః=మేనల్లుడు

భాతి=తోచుచున్నది - పృథానించు
చున్నాడు

భావః=భావ - అభిప్రాయము

భేద్యతే=బద్ధులగుచున్నది

భిందతి=పగులకొట్టుచున్నాడు

భృజ్జతి=వేగించుచున్నాడు

భృష్టః=వేగిన

భేదయతి=వేరుపరచుచున్నాడు -

బ్రద్ధలుకొట్టుచున్నాడు

భ్రమతి=తిరుగుచున్నాడు - పొర

పడుచున్నాడు

భ్రమయతి=త్రిష్టచున్నాడు - పొర

నెట్టుచున్నాడు

భ్రామయతి=త్రిష్టచున్నాడు

మ

మంథనం=చిలుకుట, తరుచుట

మంథంమంథం=చిలికి చిలికి,

తరిచి తరిచి

మంథితవ్యం=చిలుకబడవలసిన

మంథితం=చిలుకుటకు

మంథిత్యా=చిలికి - తరిచి

మంథివ్యతి=చిలుకగలదు

మగ్న=మునిగిన

మతిః=బుద్ధి

మత్యః=చేప

మచ్చః=మచ్చ

మతాన్యక్షి=పొన్నగంటికూర

మథితం=మట్టిగ - చిలుకబడిన

మథ్నాతి=చిలుకుచున్నాడు

మచీయః=నావాడు, నాది

మధు=తేనె

మధుపటులం=తేనెతెట్టె

మధుర=తియ్యని

మధ్యమః=నడుము - నడిమివాడు -

మయూరః=నెమిలి (మధ్యస్థుడు)

మరణం=చావు

మర్దయతి=మర్దించుచున్నాడు

మల్లికా=మల్లెతీగ

మహానసం=వంటయిల్లు

మహిమః=దున్న

మహిషీ=గేదె

మాతా=తల్లి

మాతామహా=తల్లితండ్రు

మాతామహీ=అమ్మమ్మ

మాతి=ఇముడుచున్నది - కొల్చు

చున్నాడు

మాతులః=మేనమామ

మాతులానీ=మేనత్త

మాత్రం=ఎదు - ఏ

మాదృశ=నావంటి

మాధుర్యం=తీపి

మాపయతి=ఇముడుచున్నాడు -

కొలిపించుచున్నాడు

మారణం=చంపుట

మారికా=విషాచి - ప్లేగు

మార్గయతి=వెదకుచున్నాడు

మాహా=మినుములు

మాసః=నెల

విదారయతి=చీల్చుచున్నాడు
 విందతి=పొందుచున్నాడు
 విధ్యతి=కుట్టుచున్నాడు
 విభజతి=విభజించుచున్నాడు, పంచు
 విభజ్య=పంచు (చున్నాడు)
 విరమతి=చాలించుచున్నాడు
 విరమ్య=చాలించి
 విరంతుం=చాలించికోనుటకు
 విశ్రమ్య=విశ్రమించి
 విశ్రామ్యతి=విశ్రమించుచున్నాడు
 విశ్వాసయతి=నమ్మించుచున్నాడు
 విస్మరతి=మఱచుచున్నాడు
 విహరతి=ఆడుకొనుచున్నాడు
 వీజయతి=విసరుచున్నాడు
 వృణాతి=వరించుచున్నాడు
 వృణీహి=వరించుము
 వృత్తాంతి=కబురు
 వృద్ధి=వడ్డి, పెంపు
 వృషస్యతి=ఎడయగుచున్నది
 వేణు=వెదురు
 వేల్లతి=వెళ్లుచున్నాడు, కదలు
 వైద్యుః=వైద్యుడు (చున్నాడు)
 వ్యచారయత్=విచారించెను
 వ్యజనం=విసనకట్టు
 వ్యజ్ఞాపయత్=మనవిచేసికొనెను
 వ్యయయతి=ఖర్చు పెట్టుచున్నాడు
 వ్యవహరతి=వ్యవహరించుచున్నాడు
 వ్యాఖ్యాతి=వ్యాఖ్యానముచేయు
 వ్యాఘ్రుః=పెద్దపులి (చున్నాడు)
 వ్యాధి=ఎఱుకలవాడు

శక్య=అలవియైన
 శపథ్య=ఒట్టు
 శయయతి=శాంతిపంచుచున్నాడు,
 కుదుర్చుచున్నాడు
 శలలః=పీడుపంకి
 శలాటుః=కాయ
 శాకినీ=తోటకూర
 శామ్యతి=తగ్గుచున్నది, కుదురుచున్నది
 శివకః=గూటుము
 శివరాత్రి=శివరాత్రి
 శీతి=చల్లని
 శీతకలం=చల్లకాలము
 శీతత్వం=చల్లన
 శీతం=చల్లి
 శుకః=చిలుక
 శుష్క=ఎండిన
 శూర్పం=చేట
 శైత్యం=జలుము - చల్లి
 శోధనం=శోధించుట
 శోధయతి=శుద్ధిచేయుచున్నాడు
 శోధయితుం=శుద్ధిచేయుటకు
 శోధయిత్వా=శుద్ధిచేసి
 శ్యామకందః=చేమదుంప
 శ్యామాయతే=నల్లబారుచున్నది
 శ్యాలకః=బావగుఱది
 శ్రవణం=వినుట, చెవి
 శ్రావయతి=వినిపించుచున్నాడు
 శ్రుణోతి=వినుచున్నాడు

శ్రుత్వా=విని
 శ్రోతవ్య=వివలసిన
 శ్రోతుం=వినుటకు
 శ్రోవ్యతి=వినిగలడు
 శ్వయతి=ఉబ్బుచున్నది
 శ్వశురః=మామ

మ

శ్వశురః=ఉమ్మినేయుచున్నాడు

న

సకల=సకల స్త్రు
 సద్భావః=మంచి అభిప్రాయము
 సమకల్పయత్=సంకల్పించెను
 సమర్థః=చాలినవాడు
 సమస్త్యైం=మొత్తాన
 సమాచారః=సమాచారము
 సమాప్తః=ముగిసిన
 సమాప్నోతి=ముగియుచున్నాడు
 సమావిశత్=చేరబొరెను
 సమావిశతి=చేరబొరుచున్నాడు
 సమావిశ్య=చేరబొరి
 సమావేశః=కలయిక
 సమావేశ సంకలయట
 సమావేశయత్=చేర్చెను
 సమావేశయతి=చేర్చుచున్నాడు
 సమావేశయితుం=చేర్చుటకు
 సమావేశయిష్యతి=చేర్చగలడు
 సమావేశ్య=చేరి - చేర్చి
 సమావేష్టం=చేరుటకు
 సమావేక్ష్యతి=చేరబొరగలడు

సమీచీవః=మంచివాడు

సముద్రః=సముద్రుడు

సరటా=తొండ

సర్వం=సమస్తము

సర్వా=ప్రతి(శ్రీ)

సర్వాణి=అన్నియు

సంకల్పః=సంకల్పము

సంకల్పయతి=సంకల్పించుచున్నాడు

సంకల్ప్య=సంకల్పించి

సంకుచతి=ముడుచుకొనుచున్నది,

సంకోచించుచున్నాడు

సంగృహ్ణాతి=సంగ్రహించుచున్నాడు

సంగృహ్య=సంగ్రహించి

సంతోషః=సంతోషము

సందిశతి=చెప్పిపంపుచున్నాడు

సంధిః=కన్నము - సంధి

సంవత్సరః=సంవత్సరము

సంహరతి=చంపుచున్నాడు

సా=ఆమె

సాంత్యయతి=ఓదార్చుచున్నాడు

సాంద్రః=దట్టమయిన

సాధనీయః=సాధింపదగిన

సాధయతి=సాధించుచున్నాడు

సాధయితవ్యః=సాధింపబడవలసిన

సాధయితుం=సాధించుటకు

సాధ్యః=సాధింపదగిన

సామర్థ్యం=శక్తి

సిక్తః=తడుపబడిన

సిక్త్వా=తడిసి

సింఘానం=చీమిడి

మాహి=ఇముడుము - కొల్చుము
 ముంచుతి=విడుచుచున్నాడు
 ముకుళః=మొగ్గ
 ముక్త=విడువబడిన
 ముగ్ధ=అందనయిన - తెలివితిక్కువైన
 మునిః=ముని
 మూఢః=మూఢుడు
 మూఢత్వం=తెలివితిక్కువ
 మూర్ఖః=మూర్ఖుడు
 మూల్యం=నిలువ, ఖరీదు
 మృగః=మృగము
 మృత్వా=చచ్చి
 మోఘః=వర్జుడు
 మోచయతి=విడిపించుచున్నాడు
 మోఢ్యం=మొద్దుతినము - తెల్వితిక్కువ

య

యత్=ఏ, ఏనో
 యత్రకుత్రవా=ఎక్కడనో ఒకచోట
 యథాకథంవా=ఎట్లాగో ఒకట్లా
 యథాకాలం=వెళితప్పకుండా
 యథావిధి=ఏలోపములేకుండా
 యథాశక్తి=చేతనయినంతవరకు
 యథేష్టం=ఇష్టమువచ్చినట్లు
 యాతి=వెళ్ళుచున్నాడు
 యాతు=వాడు వెళ్ళినీ
 యాని=ఏనో - నేను వెళ్ళినీ
 యాపయతి=గడపుచున్నాడు
 యామః=జాము - వెళ్ళుచున్నాము
 యావజ్జీవం=బ్రతికినంతవరకు

యాహి=వెళ్ళుము
 యుష్మాద్వశః=మీవంటివాడు
 యూకా=పేను

ర

రథ్యా=రస్తా
 రమణీయం=అందమైన
 రాజమాషాః=అలసందలు
 రిక్త=ఉత్త, వట్టి, ఖాళీ
 రూఢ్యా=మొలచి, నెరిగి
 రూపకం=రూపాయి
 రేఖా=గీత
 రోగః=రోగము
 రోచతే=సయించుచున్నది, రుచించు
 రోమంథః=నెమరు (చున్నది
 రోమంథాయతే=నెమరువేయు
 రోషః=రోషము (చున్నది
 రోహతి=మొల్చుచున్నది, పెరుగు
 చున్నది

ల

లంబతే=వ్రేలాడుచున్నాడు
 లంబంతే=వ్రేలాడుచున్నారు
 లంబతే=ఇద్దరు వ్రేలాడుచున్నారు
 లంబనే=వ్రేలాడుచున్నావు
 లంబే=వ్రేలాడుచున్నాను
 లంబయతి=వ్రేలాడవేయుచున్నాడు
 లంబామహే=వ్రేలాడుచున్నాము
 లంబతాం=వాడు వ్రేలాడనీ
 లంబంతాం=వారు వ్రేలాడనీ
 లంబస్వ=వ్రేలాడుము

లంబామహై=వేలాడుదము, మేము
 లంబధ్వం=వేలాడండి (వేలాడనీ
 లంబిష్యతే=వేలాడగలడు
 లంబేత=వేలాడవలె
 లంబేథాః=నీవు వేలాడవలె
 లంబేధ్వం=మీరు వేలాడవలె
 లంబేయ=నేను వేలాడవలె
 లంబేనుహి=మేము వేలాడవలె
 లంబై=నేను వేలాడనీ
 లంబేరన్=వారు వేలాడవలె
 లగతి=తగుల్కొనుచున్నది
 లలాటం=నోసలు
 లవనం=కోయుట
 లవనీయ=కోయవలసిన
 లవితవ్య=కోయబడవలసిన
 లవితా=కోయువాడు
 లవితం=కోయుటకు
 లవిష్యతి=కోయగలడు
 లవ్య=కోయదగిన
 లాజతి=వేలాలువేగించుచున్నాడు
 లాలయతి=బుజ్జగించుచున్నాడు
 లిఖిత=వ్రాయబడిన
 లిఖితా=వ్రాసి
 లినాతి=అంటుకొనుచున్నది
 లింపతి=పూయుచున్నాడు
 లిప్తా=పూసి
 లీన=అంటుకొన్న
 లునాతి=కోయుచున్నాడు
 లుంపతి=త్రుంచుచున్నాడు
 లూన=కోయబడిన

లేఖి=ఉత్తరము
 లేఖనం=వ్రాయుట
 లేపుం=పూయుటకు
 లేప్స్యతి=పూయగలడు
 లేప్స్యతి=అంటుకొనగలడు
 లోకః=లోకము
 లోటతి=కలుకుచున్నాడు
 వ
 వకులః=పొగడచెట్టు
 వపతి=గొరుగుచున్నాడు
 వమతి=క్రక్కుచున్నాడు
 వరాహః=పంది
 వర్ణయతి=వర్ణించుచున్నాడు
 వర్షకాలః=వర్షకాలము
 వర్షతి=వరియుచున్నది
 వర్షిష్యతి=వరియగలడు
 వహతి=మోయుచున్నాడు
 వాతి=వీచుచున్నది
 వాపయతి=గొరిగించుచున్నాడు
 వాయుః=గాలి
 వారి=నీరు
 విక్రీయ=అమ్మి
 విచారణం=విచారించుట
 విచారయతి=విచారించుచున్నాడు
 విచార్య=విచారించి
 విజ్ఞాపనం=మనవి
 విజ్ఞాపనీయ=విన్నవించుకొనదగిన
 విజ్ఞాపయతి=మనవిచేసికొనుచున్నాడు
 విజ్ఞాప్య=మనవిచేసికొని
 విజ్ఞాప్యః=మనవిచేసికొనదగిన

నించతి=తడుపుచున్నాడు

నింహః=నింహము

సులభః=సులభమయిన

సువర్ణం=బంగారు

నూర్యః=నూర్మడు

సేవతే=సేవించుచున్నాడు.

పుచ్చుకొనుచున్నాడు

నేత్యతీ=నిత్యంచగలడు

స్తంభః=స్తంభము

ఫలం=చోటు

శ్చాతవ్యః=నిలువవలసిన

శ్చాపయతి=నిలుపుచున్నాడు=

ఉంచుచున్నాడు

శ్చాహ్నుత్వా=నిలిపి

శ్చాపయిష్యతి=నిలుపగలడు

శ్చాప్యతే=నిలుపబడుచున్నాడు

శ్చాప్యతి=నిలువగలడు

శ్చాతః=నిలిచిన

శ్చా=నిలిచి

శ్చాలః=లావైనపెద్దది

శ్చాల్యం=లావు

శ్చాపయతి=స్నానముచేయుచు

చున్నాడు

స్నాతి=స్నానముచేయుచున్నాడు

స్నాస్యతి=స్నానముచేయగలడు

స్నాహి=స్నానముచేయుము

స్పృహయతి=కోరుచున్నాడు

స్నిహ్యతి=స్నేహముచేయుచున్నాడు

ప్రేమించుచున్నాడు

స్మరతి=తలచుచున్నాడు, జ్ఞప్తి

ఉంచుకొనుచున్నాడు

స్మరః=స్మయముగా

స్మభావః=స్మభావము

స్విద్యతి=చెడుర్చుచున్నది

స్వేదః=చెరుట

హ

హరిః=విష్ణుమూర్తి

హరిణః=జింక

హరితాయతే=పచ్చబాడచున్నది

హరిదాసః=హరిదాసు

హంసః=హంస

హస్తః=చెయ్యి

హేమః=సకలించు

హేమతే=సకలించుచున్నది

